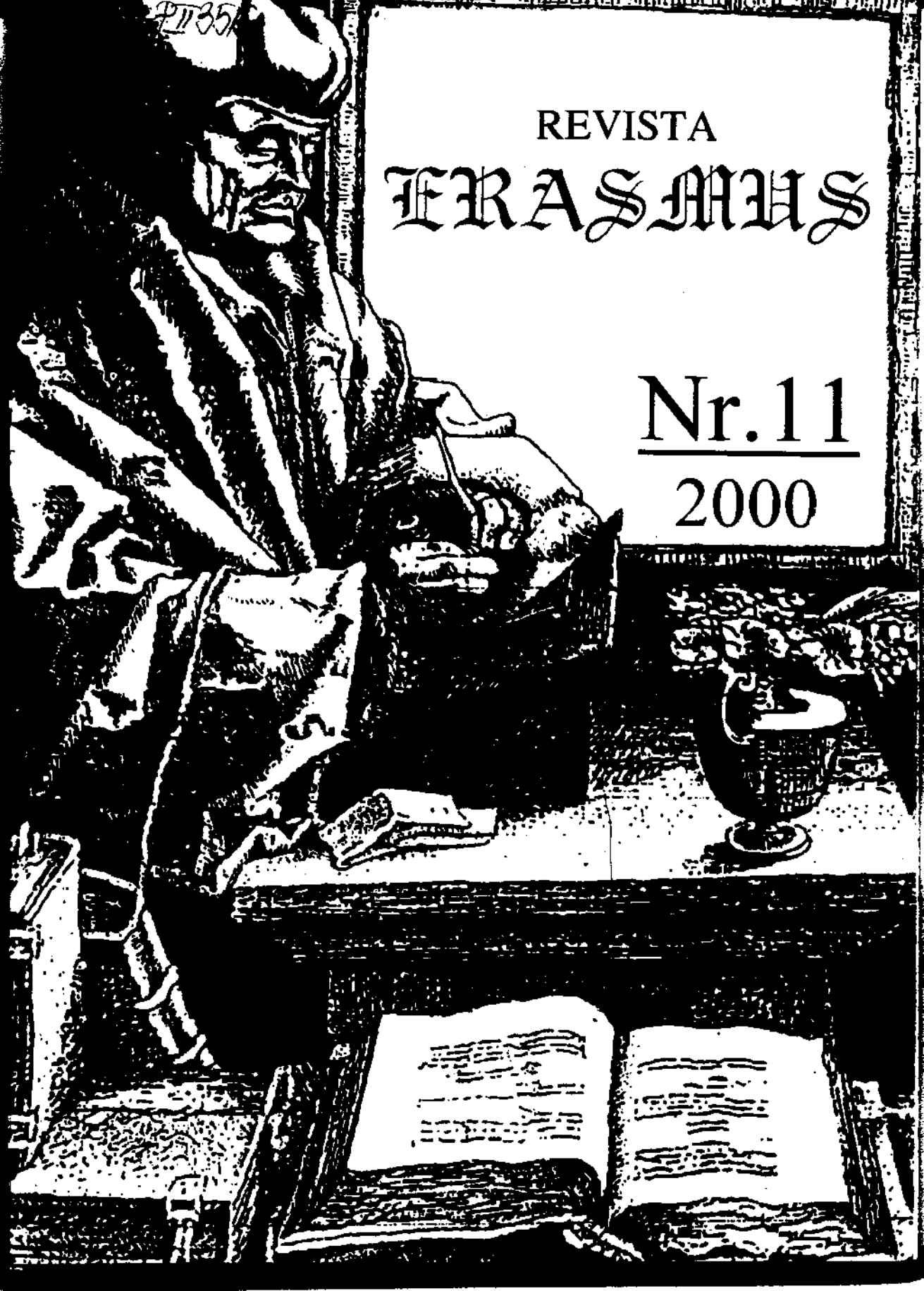

P. 35

REVISTA
ERASMUS

Nr. 11
2000

ISSN 1582-3253

ERASMUS

Nr. 11

2000

Revistă a Societății de Studii Istorice Erasmus

Acest număr al revistei a fost realizat cu sprijinul
Editurii Ars Docendi

BUCUREȘTI
BIBLIOTECA FACULTĂȚII
DE ISTORIE P 11356
Cota
Inventar P 11211

Echipa redacțională: Mircea STANCIU (redactor șef)
Eugen STANCU
George TOCANIE

Sumar

Editorial.....	5
Studii: Cristian Matache, Aspecte ale cotidianului desprinse din relatările călătorilor străini din Țara Românească.....	8
Claudia Dobre, Turcii și așteptările milenariste ale secolului XVI.....	17
Florian Matei Popescu, Cauzele celui de-al doilea război macedonean.....	24
Mircea Stanciu, Muncă și rugăciune în regulile monahale ale Sfântului Vasile cel Mare și ale Sfântului Benedict de Nurcia.....	33
Ciprian Nițulescu, Reorganizarea trupelor speciale ale SUA în anii '80.....	38
Alexandra Zbucnea, Considerații privind interferențele culturale și și istorice din Balcani.....	41
Gáll Erwin, Stadiul săpăturilor și publicațiilor din bazinul transilvan în secolul X.....	46
Valentin Săndulescu, The Creation of the New Man.....	55
Anca Ruxandra Pandea, Neutralitatea românească la începutul celor două războaie mondiale.....	63
Silviu Anghel, Analyzing Polybius' heroes.....	71
Surse: Cristian Luca, "Avisi" inedite despre campania antiotomană din 1595 și un izvor contemporan privind Târgoviștea.....	86
Note de lectură: Victor Spinei, Migrații din estul și sud-estul Europei.....	94
Ulysse de Marsillac, Bucureștiul în secolul al XIX-lea.....	96
Anne-Marie Thiesse, Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XIX-XX.....	98
Interviu: Istoricul Mihai Sorin Rădulescu.....	100
Info: Adrian Robu, SSI Erasmus -prezentare.....	106
Sergiu Mustață, Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova.....	108
Nicolae Videnie, Relațiile ASFI-Erasmus-ANTIM.....	111

Erasmus- elogiul fecundării sau

What to expect when you're expecting

-editorial I-

Stanciu MIRCEA

Erasmus a fost creat, înainte de toate, ca o comunitate de prieteni în interiorul unei lumi academice. Aici se poate petrece orice, chiar și diletantism. Câtă vreme însă spiritul comunitar inițial —cât va fi fost el- nu va avea de suferit, nimic nu se poate întâmpla. Nimic rău.

TRĂIM într-o fază de sclavi moderni” se răsti un cetățean, înfulecând un parizer cu pâine, mâncat la rândul său de un vărsat roșu, către o bătrână nebună, în mijloc de București, la sfârșit de veac, vizavi de Mc'Donalds. Femeia a bânguit bolborosind mai multe, distingându-se neclar ceva despre o *Grădină Zoologică*. Mi-a fost teamă să nu fie vorba de țară. Toate le-am auzit astăzi, 18 decembrie, anul de grație 2000, așteptând autobuzul șasesuteunul, spre cămin. Sperăm că cineva trebuie să sosească. Să fecundeze țara. Totuși bine că n-a fost Vadim. Până atunci acest editorial:

Nenumărate lucruri pot fi interzise. Se poate îngradi libertatea. Se poate denatura sensul cuvintelor. Se poate falsifica istoria, suprima cu ușurință viața. Un lucru însă e greu de desfăcut: irezistibila forță de atracție dintre oameni. Fiindcă oricât ne-am căzni altfel, nimeni nu este doar un ostrov de sine stătător, depindem unii de alții, și aș putea continua dacă nu mi-ar repugna stânga. Ar publica cineva chiar și cea mai neînsemnată pagină dacă ar ști că la capătul celălalt nu s-ar afla nici măcar un singur cititor, cinEva însetat? Cu siguranță că nu.

Din aceleași străfunduri ale ființei s-a născut, fără îndoială, și nevoia de comunitate științifică, undeva la întrepătrunderea dintre evul mediu și epoca cea nouă a renașterii, nu știu, nu sunt specialist.

Din tot aceeași dorință de comunitate, din poftă de originalitate și profesionalism, în toamna târzie a anului 1991, între zidurile cenușii ale Facultății de Istorie a Bucureștilor, s-a născut acest prunc pe numele său de botez, Erasmus. Memoria colectivă, ca și cea personală, nu numai că este selectivă prin excelență, dar este de-a dreptul lacunară, fiindcă puțini mai știu astăzi ce structuri viscerale au dat chemare acestui nume, pe lângă coincidența ca un anume olandez, ce-l purta, de a fi scris, și asta nu întâmplător, Elogiul Acela.

Documentul însă nu înșală. Căci, datorită lui, putem ști azi, cu siguranță, cine i-au fost părinții fondatori, acei pionieri care au creat în ceea ce suntem noi astăzi, *Societatea de Studii Istorice Erasmus*, căci acesta este numele întreg al pupilului. Numele lor merită amintit: Mădălina Slărinioiu, Ovidiu Cristea, Cristina Ion, Adrian Cioroianu, Simion Călția, Alin Ciupală. Acestea au fost începuturile. Multe lucruri am auzit că au fost bune la începutul deceniului. Șoptesc gurile rele că nici astăzi lucrurile nu s-au schimbat, îndeosebi.

Nu a trecut multă vreme și i s-a născut lui Erasmus și un frățior, ca o interfață. Întâi *Buletin*, apoi *Revistă*. Aceași patimă a elogiului a pus stăpânire pe al doilea micuț, fiindcă tot Erasmus îl chema și tot spre comunicare fusese adus pe lume, cum spunea însăși unul din părinți: „in order to encourage communication among students and to create a professional organization where original papers can be read and discuss.” (Cristina Ion, *Revista Erasmus*, An.I, no.2, pag. 5.)

Limba anglo-saxonă este semnul că părinții lui Erasmus l-au afiliat la ISHA, o casă mai mare unde din aceleași rațiuni de singurătate s-au adunat mai mulți ca să fie prieteni și să discute original. Astfel a plecat la conferințe la Tours, Gdansk, Utrecht, Viena, Heidelberg, Praga, Zagreb, Turku, dar de aici povestea ia o turnură diferită, căci aceste pelerinaje în Apus încep să-l schimbe pe micuțul Erasmus. În sufletul lui începe să se dea o luptă, ca în adolescență. Devenise cu timpul cam ursuz. Au fost unii care au zis că s-a închis în el însuși, ca o atracție către esoterism, alții că sensul elitist inițial i-a fost relativ alterat, iar alții, mai malițioși, l-au comparat cu o agenție de turism. Pericolul era eminent. S-a trezit cam sigur și cam bătrân.

Anul acesta s-a hotărât să se schimbe iarăși. Știa că primii în lumea asta femeile și artiștii se schimbă, că doar în astfel de fenomene era specialist. Chiar dacă lumea crede că istoricii și militarii se schimbă greu, Erasmus poate contrazice orice. Acum nu mai are altă șansă, decât deschiderea, fiindcă iată, nu există nici un moștenitor tânăr care să-l continue, iar cine n-are moștenitori să și-i cumpere, chiar el a spus asta în timpul unei conferințe de la București, într-o vară.

Ca și țara, Erasmus este în așteptarea cuiva, de fapt a mai multora. Să vină fecundatorii, căci nimeni nu știe *What to expect when you're expecting*. Și ce e mai minunat decât imprevizibilul acesta enorm, care e nașterea?

Însă continuatorii nu apar din senin, ei trebuie creați. Cu pasiune, cu răbdare și din prietenie, ca într-o Academie. Altfel nu există nimic. Nici măcar istorie.

«Iar Lysis și Menexene vor afla ceea ce Socrate știe deja : cât e comunitate și cât e singurătate în orice prietenie.»

Studii

Aspecte ale cotidianului desprinse din relatările călătorilor străini din Țara Românească (secolele XV-XVI)

Cristian MATACHE

Relatările călătorilor străini despre țările române reprezintă un segment important al izvoarelor istorice care poate fi încă valorificat. Studiul de față se va focaliza pe cazul Țării Românești și va încerca să prezinte o serie de aspecte ale vieții cotidiene de secol XV-XVI ale locuitorilor acestei țări, o imagine a noastră văzută prin ochiul Celuilalt, al vizitatorului.

INTR-UN articol apărut în revista "Magazin istoric" în anul 1997, Maria Magdalena Szekely¹ atrăgea atenția că istoriografia românească era tributară unei ideologii politice și găsea că izvoarele istorice nu permit o abordare a cotidianului așa cum s-a procedat în Occident unde, fie au fost tratate părți distincte ale vieții private, fie au fost realizate lucrări generale, cum ar fi acea *Istorie a vieții private* coordonată de Philippe Aries și Georges Duby². Astfel, autoarea articolului propune pentru a umple golul istoriografic, un plan de atac, identificând la modul general izvoarele istorice și propune o schiță pentru o viitoare abordare a subiectului. Nici în Occident istoriografia nu s-a bucurat cu informații de-a gata, ci acestea trebuie să fie găsite printre rânduri, dincolo de litera documentului sau de piatra scoasă dintr-un complex arheologic³. Pentru cotidianul nostru medieval, o sursă foarte importantă o reprezintă mărturiile călătorilor străini perindați mai mult sau mai puțin prin Țările Române, care și în funcție de origine, mentalitate sau interese, ne prezentau imagini diverse, unele probate de alte surse, altele nu, imagini care puteau fi chiar contradictorii și atunci când exista apropierea de timp sau spațiu descris. Sunt unele aspecte mai bine reliefate, altele deloc, acestea ocupând numai o parte din structura cotidianului, iar pentru studiul altor părți ale sale suntem obligați să recurgem la alte izvoare și acelea în marea lor parte zgârcite. Există o părere

unanimă a autorilor străini ce s-au referit la cadrul natural al Țării Românești, ca de altfel și al Moldovei, ce au remarcat bogăția de care dispun cele două țări, aici existând pământ întins și roditor, animale în număr foarte mare, mine de aur, argint, pucioasă, sare și ceară. Însă ne sunt descrise și pădurile înconjurată de mlaștini, mlaștini observate lângă Târgoviște⁴ în prima jumătate a secolului XV sau la București în secolul XVI. Târgoviștea era arătată la sfârșit de secol XVI lângă un deal cu vii, apoi o câmpie și la o anumită distanță o pădure de stejar⁵, iar de-a lungul râului Ialomița se afla o livadă sau o fâneață⁶. Bucureștiul, pe lângă mlaștina mai sus menționată, aducătoare de boli, se vedea confruntat și cu inundații provocate de râul ce curge pe aici (Dâmbovița)⁷. Astfel, drumurile țării nu puteau decât să fie proaste, drumuri de care s-au plâns unii dintre călători. La sfârșitul secolului XIV Peter von Rez refugiat după lupta de la Nicopole din 1396, povestea cum a trebuit să treacă prin diferite primejdii în Țara Românească. În râul Olt s-au înecat câțiva semeni de-ai săi deoarece localnicii dărau punțile, iar potecile erau foarte rele și treceau prin munți înalți și prin codrii mari⁸. În caz de ploi abundente aceste drumuri se îmfundau, carele intrând în apă până deasupra butucului⁹.

Dintre orașe, Târgoviște și București sunt mai bine prezentate¹⁰. De altfel într-o descriere¹¹ a Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, Anton Verancsis spunea că Târgoviște este singurul oraș mai însemnat din Țara Românească, aici mai existând încă două cetăți mai puțin importante¹². Acesta se află așezat în șes, nu prea mare, este înconjurat de ziduri din pari de lemn (secolul XV)¹³. Aceste ziduri nu vor mai fi menționate, Verancsis explică cum că românii nu au voie să-și împrejmuiască orașele cu ziduri datorită turcilor¹⁴. În jurul orașului sunt bălți și mlaștini, dar și un zăgaz foarte mare întărit cu trunchiuri foarte dese¹⁵ care asigură orașul de eventualele inundații. Parte din bălțile și mocirlele din jurul orașului erau provocate de revărsările bazinului de acumulare. Un braț al râului se apropia cel mai mult de oraș și putea fi întrebuințat pentru iazuri și mori¹⁶. Târgoviște este prezentat ca fiind mult mai frumos decât Bucureștiul, mai ales și după ce Petru Cercel a pus să se amenajeze grădini sau după ce a mărit palatul, fiind ca o pildă de urmat pentru boierii săi¹⁷. Despre București se spunea că este o așezare bine înzestrată, însă cu nimic vrednic de luat în seamă¹⁸. Era de asemeni înconjurat de ziduri din trunchiuri de copac care pare să fi avut o existență mai îndelungată, Pierre Lescalopier le vede în 1575¹⁹, ca mai apoi Franco Sivori să spună că orașele sunt fără ziduri²⁰. Orașul este podit cu trunchiuri de copaci, dar nici o casă nu excela prin frumusețe²¹.

Au existat păreri cum că nu existau orașe mari, ci numai sate²², sau că Târgoviște, considerat oraș, ar fi mai degrabă sat²³. Michael Bocignoli întărește această idee de aspect rural al țării, spunând că se locuiește în sate și nu în orașe, dând chiar un număr al acestora, 15000, dintre care cele mai mici au câte 50 de case²⁴. De aici ar rezulta un număr însemnat de oameni ce ar locui în această țară, dar alți călători atrag atenția că, față de mărimea ei, Țara Românească este puțin populată²⁵, cauza identificată fiind aceea că locuitorii erau supuși dărilor de către domnie pentru plata sultanului, iar deseale schimbări de domni favorizau creșterea acestor dări. Pentru a scăpa de ele se alegea soluția emigrării²⁶. Românii sunt prezentați ca fiind bărbați zdraveni, cu părul și barba lăsate să crească²⁷. Femeile au pielea albă, frumoasă, sunt fermecătoare la vorbă²⁸, poartă cosițe bogate încolăcite

în jurul capului, așa cum obișnuiau vechile romane²⁹. Marea majoritate a locuitorilor împărtășește credința ortodoxă, lucru de altfel recunoscut. Pierre Lescalopier adaugă că românii îl urăsc foarte tare pe papă și biserica romană și nu acceptă erezile³⁰, însă îl cinstesc pe voievod ca pe Dumnezeu și în toate acțiunile și rugăciunile lor îl pun totdeauna în frunte³¹. Sunt foarte atenți la lucruri mărunte, cred în vise și prevestiri și nu se îngrijesc prea mult de conștiința lor deoarece trăiesc mai curând după legea firii decât după religie. Ei nu socot drept păcat multe lucruri grave, sau se prefac că nu le știu. Cauza ar fi din faptul că nu știu carte sau că nu au pe cineva care să-i învețe, preoții își păstrează ritualul mai mult prin tradiție decât prin știința cărții. Această implicare mai puțin religioasă nu se repetă atunci când este vorba de ținerea posturilor, fie mici, fie mari, astfel că mai bine mor de foame decât să calce o zi de post³². Comunitatea catolică este mult mai redusă³³. La Târgoviște cei ce împărtășesc această confesiune se îndeletnicesc cu munca la carieră sau lucrează la cuptoare sau sunt săpători, în tot cazul aceștia sunt săraci. Nu dispun de un preot catolic, ci de unul luteran și astfel sunt predispuși multor rătăcirii ale credinței³⁴, de altfel așa se și explică ajungerea în paragină la un moment dat a bisericii Sf. Francisc³⁵. Despre prezența luteranilor în Țara Românească ne povestește călugărul franciscan Jeronim Arseno care citează pe catolicii din Bulgaria (Silistra) aflați în drum spre Transilvania ce au întâlnit mulți luterani de națiune germană dincolo de Dunăre care întotdeauna încercau să discute asupra credinței popularizând confesiunea prin oferirea în dar de cărți cu referire la ritual lor³⁶.

S-a menționat mai sus de starea catolicilor ca fiind una săracă. În fond marea majoritate a locuitorilor era asemenea. Din mărturiile de la sfârșitul secolului XVI reies două categorii sociale - pe de o parte domnii foarte bogați și boierii mari proprietari peste sate și țărani dependenți, iar pe de altă parte cei ce muncesc din greu pentru a-și ține zilele și pentru a-și plăti dările către domnie, marea lor majoritate fiind țărani³⁷. Această stare de sărăcie se poate vedea și mai bine în episodul Călugăreni, 1595, atunci când neavând nimic de pierdut, mulți dintre locuitori nu s-au catadicsit să fugă din calea turcilor³⁸. Aceste lipsuri au făcut, poate, ca românii să fie considerați ca fiind un neam primitiv, crunt, aplecat spre ghicit și spre prevestiri, ahtiat întotdeauna după jaf și pradă³⁹. După lupta de la Nicopole din 1396, cei ce se retrăgeau spre Ungaria prin Țara Românească au fost deposedați de tot ce aveau⁴⁰. Două secole mai târziu, tot ca urmare a unei campanii antiotomane⁴¹, o trupă de gentilomi italieni avea să se întâlnească cu jaful și prada, uneori chiar cu pierderea vieții unora dintre membrii⁴². Dacă despre poporul de rând aveau aceste imagini negative, nu același lucru îl putem spune și despre domni, caracterizați ca plini de ospitalitate și mărinimoși în darea de cadouri către străini și nu numai. Astfel oastea lui Aloisio Gritti a fost întâmpinată la Târgoviște cu o preafrumoasă ceată de însoțire trimisă de domnul Vlad Încetul. Oaspetele primește de la domn mulți cai de munte și multe provizii⁴³. Grecului Iacob Paleologul⁴⁴ i se trimiteau zilnic alimente de tot felul, vin, lumânări și hrană pentru cai, din porunca lui Alexandru II Mircea⁴⁵. În același mod procedează și cu Pierre Lescalopier, găzduit și ospătat fără nici un fel de cheltuială din partea oaspetelui⁴⁶. Însoțitorii lui Petru Cercel, veniți cu el pentru a-și lua tronul, primeau din belșug toate cele necesare traiului⁴⁷, iar Mihai Viteazul își chema la ospăț solii tătari și comisarii imperiali veniți în 1598 la Târgoviște⁴⁸. Această atenție specială a

domnilor nu se rezuma numai la străini. Astfel vedem că de sărbători, mai ales de Crăciun și Paști oamenii își fac daruri unul altuia. Cei mai de seamă ai țării vin la curte aducând daruri principelui, iar domnul la rândul său oferă tuturor curtenilor, dregătorilor, slujbașilor și oștenilor veștminte alese, mergând pâna într-acolo încât dăruiește mâncare și haine chiar și cerșetorilor⁴⁹. În ziua de 1 decembrie (curtea se ținea după stilul vechi), Petru Cercel oferea în dar celor 12 dregători aflați la masă cu el haine scumpe fiecăruia după rang⁵⁰. Sunt haine de lux purtate de boierii țării, din stofe de lână, mătăsuri și brocarturi, căptușite sau nu cu blană de samur, materiale din import aduse de negustori străini⁵¹. Pe cap aveau acele șepci frâncești cum de altfel purtau și polonii și ungurii⁵². În schimb despre oamenii de rând se spune că se îmbracă toți la fel⁵³. Au haine lungi, dimii de culoare albă, căptușite cu piei și fără guler, iar pe cap pălării mici⁵⁴. Despre costumul de luptă aflăm din descrierea lui Anton Verancsis că era compus dintr-o dimie brună, grosolană și păroasă. Pe cap o căciulă ascuțită și de același fel, în formă de piramidă și în picioare opinci⁵⁵. Femeile sunt văzute ca purtând haine după moda turcească: rochii lungi și năframe albe din bumbac pe cap asemenea unor turbane⁵⁶. Anton Verancsis spune chiar că toți muntenii au adoptat îmbrăcămintea turcească⁵⁷. Această imagine de port oriental nu trebuie să o luăm ca atare în totalitate. La costumul feminin pe lângă mantiile și rochiile – fotele – de origine orientală, vedem în imaginile pictate și cămașa populară – iia⁵⁸.

Din mărturiile călătorilor străini putem desprind informații și asupra modului de locuit, mai bine zis al aspectului locuințelor, atât pentru cele din mediul urban, cât și pentru cele din mediul rural. Sunt descrieri nu prea entuziasmante la adresa caselor, fiind aici vorba și de o imagine comparativă cu alte spații cu care autorii descrierilor au luat contact și care se prezentau la un standard superior. Astfel, o asemănare a caselor din Țara Românească este făcută cu cocinile din Ardeal, deși în ele locuiesc mulți negustori bogați⁵⁹. Materialul de construcție este lemnul, piatra fiind folosită arareori⁶⁰, fapt de altfel demonstrat de cercetările arheologice. Bordeiele majoritare în acea perioadă sunt descrise ca fiind colibe nefântărite, puțin ridicate de la pământ, făcute din lemn, lipite cu lut și acoperite cu paie sau stuf⁶¹, materiale ce se găseau din belșug. În schimb, piatra și ardezia lipseau⁶². Cu toate acestea, Franco Sivori spune că aceste case din lemn și lut, deși sunt mici, sunt bune de locuit⁶³. O schimbare s-a observat atunci când boierii i-au urmat pe Petru Cercel, ridicând fiecare câte o clădire. Domnul amintit a recurs la mărirea palatului său de la Târgoviște, adăugându-i câteva camere, apoi a construit o fântână alimentată cu apă de la un izvor aflat la 4 mile distanță, iar lângă palat a amenajat grădini⁶⁴, dând oarecum o tentă de "comfort", noțiune ce nu exista în epocă. În privința interiorului locuințelor nu ni se spune mai nimic. O informație foarte vagă aflăm de la Diego Galan, participant în armata otomană la campania otomană din 1595 din Țara Românească, care povestește despre jaful turcilor care luau tot ce era mai ușor de cărat și aruncau ceea ce nu mai vroiau să pastreze, astfel se văd pretutindeni mobile abandonate ca fiind vechituri⁶⁵, probabil provenite de la incintele boierești care dispuneau de un mobilier mai bogat. Franco Sivori spune despre boieri că dorm asemeni turcilor, adică pe jumătate îmbrăcați, culcați pe covoare așternute pe jos⁶⁶. Iluminatul se făcea evident cu lumânări de ceară puse pe perete⁶⁷. Ceara era obținută din fagurii de albine și interesant, dintr-

un izvor aflat probabil lângă Târgșor, din care curgea un fel de bitum (catran) din care se fac lumânări și care ard ca ceara⁶⁸.

Condițiile în care își desfășurau oamenii traiul își puna amprenta și asupra îndeletnicirilor acestora. S-a observat că țara era mai mult rurală, cu foarte multe sate, iar orașele păreau a fi sate ceva mai mari. Astfel, în acest cadru rural majoritar, principala ocupație nu putea să o constituie decât agricultura, fapt remarcat și de călători. Este laudată rodnicia țării în câmpii foarte întinse, producătoare de grâne, vii și livezi peste care pășteau nenumărate animale. Vedem astfel dubla împărțire a economiei agrare: practicarea agriculturii și creșterea animalelor. Această fertilitate însă este prost chivernisită, cauzele ne sunt explicate fie prin delăsarea și lenea țăranilor⁶⁹, fie din cauza deselor schimbări de domn care favorizau emigrarea sau furtul⁷⁰. Tehnica agricolă este una simplă, necerând mult meșteșug la semănatul grânelor și fără a îngrășa mult pământul⁷¹. Țăranii își ară pământul o dată pe an în care timp își seamănă, dar nu folosesc tehnica plivitelui⁷². Pentru arat se foloseau bivoli care se găseau nenumărați⁷³. Pe lângă grâne se menționează bogăția de livezi (practic toate fructele afară de smochine⁷⁴), de vii care produc un vin foarte bun, alb și negru, însă pe care românii nu știu să-l aibe de grijă, după un an vinul se transformă în oțet⁷⁵.

Cadrul natural al Țării Românești oferea posibilitatea practicării pescuitului și vânătorii, dar și a apiculturii (sunt dese referirile la ceara obținută din faguri). Franco Sivori menționează că multe pescării sunt arendate pentru a contribui la veniturile domnului și că acestea primesc peștele din Dunăre. Imediat ce dă dezghețul de primăvară, Dunărea își umflă apele care se revarsă peste o mare întindere de pământ, alimentând bălțile din jur cu o mulțime de pești, cei mai mulți și apreciați fiind morunii și crapii⁷⁶. Când nivelul Dunării scade se produce o mișcare contrară, din bălți spre Dunăre și pentru a opri peștele, riveranii bălților au imaginat de-a curmezișul gârlelor garduri puternice⁷⁷. De asemenea sunt foarte laudați păstrăvii din Dâmbovița⁷⁸. În ceea ce privește vânătoarea ni se descrie o faună bogată⁷⁹, astfel încât se pot face vânători minunate, chiar și ca distracție⁸⁰.

Despre ocupațiile casnice nu ne-au fost lăsate mărturii evidente, dar reiese din descrierea lui Walerand de Wavrin, cavalerul burgund participant în 1445 la o expediție antiotomană de pe Dunăre, că țesutul era practicat de femei, lucru bine demonstrat de alte surse. Astfel, cavalerul pune în gura lui Vlad Dracul expresia "dacă îmi pot redobândi întreaga cetate (Giurgiu n.a.), pe care tatăl meu (Mircea cel Bătrân n.a.) a pus să o ridice, atunci chiar și femeile din Țara Românească, cu furcile lor de tors, vor fi în stare să recucerească Grecia"⁸¹.

În schimb, acești călători sunt mai darnici în a ne relata despre muncile la carierele de sare ("sunt munți de sare", pe care localnicii o taie așa cum se taie pietrele⁸²) sau de piatră (pe care o taie cu dalta⁸³). De teama turcilor, mai timid se ocupă și de extragerea aurului din pământ sau dintr-un râu de munte (Lotru) lucru ce cere un anumit meșteșug⁸⁴. Din mai sus menționata mină de bitum se făceau lumânări, care la rândul lor cereau o anumită specializare.

Nu mai găsim referiri la alte meserii, dar indirect putem să menționăm cele caracteristice construcțiilor de clădiri. Știm că Petru Cercel își mărise palatul și făcuse diferite îmbunătățiri edilitare. Franco Sivori ne spune că din chihlimbar se făceau mânere de cuțit și mătânii, el însuși văzuse mătânii minunate lucrate d

grosime puțin mai mică decât a unei nuci și care strălucesc ca niște pietre scumpe⁸⁵. Aceste podoabe și cuțite sunt opera unor ocupații specifice.

Bine descris este negoșul. La Brăila, oraș așezat pe Dunăre, veneau negustori cu luntrele sau corăbiile cu mărfuri din "țara păgânilor" sau din Moldova⁸⁶. Câmpulungul, fiind mai aproape de graniță era un punct de trecere și de desfacere a mărfurilor aduse sau duse în Ardeal⁸⁷, mai ales din Târgoviște. Nu este adevărată opinia unor călători că muntenii nu se ocupau cu negoșul⁸⁸. S-a demonstrat că aceștia participau nu numai la comerțul intern, ci și la cel extern⁸⁹. Se comercializau grâne, vinuri, piei de bou, aba, ceară, miere, ploști de rădăcină de tei prețuită pentru frumusețea vinelor, pastramă de vită, legume, unt⁹⁰. Multe dintre acestea se comercializau în prăvălii, cum sunt cele din București, îndestulate cu tot felul de mărfuri⁹¹, sau de la Târgoviște, acolo unde s-a transferat o mulțime de meșteșugari și negustori în timpul lui Petru Cercel și care își desfășurau în marea lor majoritate activitatea în astfel de incinte.

Un alt aspect descris a fost cel al alimentației. Resursele pentru hrană sunt bine identificate prin prezentarea bogățiilor de grâne, animale, vii, livezi, sare, pește, miere. Se spunea despre munteni că obișnuiau să facă mese mari cu multă mâncare și băutură⁹². Înainte de prânz și cină se cocea o turtă care era foarte tare⁹³. De la animale se foloseau mai mult laptele și brânza, iar de la păsări ouăle și carnea. Sunt menționate grăsimile⁹⁴ și untul⁹⁵. Peștii, dacă nu erau consumați proaspeți, se tăiau, se sărau sau se afumau⁹⁶. Consumul de fructe este foarte însemnat: cireșe, piersici⁹⁷, pepeni⁹⁸ și multe altele, iar pe câmp creșteau bureți mari cât grosimea mâinii și foarte gustoși⁹⁹. Grânele erau păstrate în gropi săpate în pământ în formă de cisternă și acoperite cu pietre mari¹⁰⁰. Arheologic au fost descoperite foarte multe astfel de gropi care inițial aveau rolul de depozitare a alimentelor, apoi au fost transformate în gropi menajere. La mesele domnești mâncărurile erau alese și bine gătite¹⁰¹. Când se afla la masă, domnul stătea la o masă mai înălțată față de ceilalți. Oaspeții erau bine tratați. Alexandru II Mircea a trimis special un bucătar pentru musafirii săi¹⁰², iar Petru Cercel își servise oaspeții italieni cu pește de Dunăre¹⁰³. În cazurile extreme de foamete sau de invazii străine erau generate manifestări disperate din partea oamenilor care ajungeau să se omoare între ei pentru o bucată de pâine, în timp ce vitele mureau sau rămăneau schiloade¹⁰⁴. În cazul prezenței sau invaziei armatelor turcești, fie din cauza fugii de pe câmp a țăranilor, fie a jafului hrana nu se mai găsea de loc. Se ajungea la disproporții flagrante de prețuri - astfel că pâinea devenea foarte scumpă (nu mai era nimeni să cultive pământul), în timp ce vitele mari erau foarte ieftine, iar cele mici (berbeci, capre, oi) nu aveau nici un preț¹⁰⁵.

În privința băuturii, bogăția de vii nu putea decât să ducă la un consum de vin foarte mare, fapt de altfel bine reliefat. Românii erau aplecați spre beție bând peste măsură¹⁰⁶. Mesele sunt completate din abundență cu băutură, vin și bere, iar de Crăciun și de Paști românii adeseori se îmbată, nesocotind acest fapt un păcat¹⁰⁷. Pierre Lescalopier face o descriere a "ritualului" consumului de alcool. Primul pahar era închinat în sănătatea lui Dumnezeu, al doilea în sănătatea domnului, al treilea pentru sultan, al patrulea în sănătatea tuturor bunilor creștini "între care nu ne cuprind pe noi", al cincilea pentru pace, și abia al șaselea pentru cei de față. Acest lucru se făcea cu mari ceremonii și cu urări de mântuire, sănătate, drum bun și de întoarcere bună și de îndeplinirea dorințelor. Se sculau în picioare, ținând sus

paharul, beau stând drept și era o mare prețuire dacă le era urmat exemplul. Se bea în țoieri cu gâtul lung, destul de anevoios pentru cei ce nu sunt obișnuiți. Când se stă la masă cu domnul, cel ce vrea să bea se duce mai întâi să îngenunche în fața lui¹⁰⁸. Un ritual aproximativ asemănător ne este prezentat de Francesco Vincenti la o masă dată de Petru Cercel în ziua de Sf. Nicolae (6 decembrie), la care participau 40 de persoane. S-au închinat paharele cu diferite urări în sănătatea domnului, apoi a sultanului, a regelui Franței (Henric III de Valois) și ultimul în sănătatea ambasadorului italian Germigny¹⁰⁹. Evident ultimele două închinări erau făcute din anumite interese pentru persoanele în cauză, dar se observă că și la descrierea lui Lescalopier o aceeași modalitate de exprimare, prin care musafirii aveau mare prețuire.

Dacă în privința băuturilor alcoolice este apreciată calitatea, nu același lucru se poate spune și de apă. Era foarte proastă¹¹⁰ punând în pericol sănătatea¹¹¹. O oarecare îmbunătățire a încercat Petru Cercel prin construcția fântânii alimentare de la un izvor depărtat.

S-a vorbit până acum de categoria activă, productivă a populației (laboratores). Însă societatea medievală cunoștea și pe cea a călugărilor (oratores). Pe lângă călugării ortodocși majoritari sunt menționați și cei franciscani de la biserica Sf. Francisc din Târgoviște. Aceștia din urmă trăiau din pomană și din ajutorul doamnei Ecaterina Salvaresso, soția domnului Alexandru II Mircea¹¹². Pe ceilalți, majoritari, îi vedem locuind în foarte multe mănăstiri, trăiesc din veniturile de pe moșii sau mori, lucrute cu ajutorul vecinilor și țiganilor¹¹³. Cei de la mănăstirea Dealu depăneau călătorilor istoria așezării de la Traian, apoi coloniile române, și așa mai departe¹¹⁴.

Prezentarea cotidianului medieval din Țara Românească desprins din imaginile descrise de călătorii străini nu poate acoperi vasta sa problemă. E foarte indicat ca, pentru a realiza o construcție pe această temă, aceste descrieri să fie luate în seamă, mai ales în problemele de relații umane mai greu de desprins din alte izvoare, cum de altfel aceste alte izvoare pot oferi răspunsuri pe care nu le putem găsi în descrierile călătorilor.

NOTE

1. Maria Magdalena Szekely, *Pentru o istorie a vieții zilnice*, în "Magazin istoric", an XXXI, nr.5 (362), mai 1997, pp.57-59, cu o introducere de Ștefan S. Gorovei.
2. *Histoire de la vie privée*, 5 vol., Edition du Seuil, Paris, 1985-1987. În limba română a apărut la Editura Meridiane, în 10 vol.
3. Maria Magdalena Szekely, art. cit., p.58.
4. *Călători străini despre Țările Române*, vol.I, Ed. Științifică, București, îngrijit de Maria Holban, 1968, p.176. (volumele II-IV, Ed. Științifică, București, 1970-1972, au fost îngrijite de
5. Maria Holban, M.M. Alexandrescu Dersca, Paul Cernovodeanu.
6. *idem*, vol. III, p.622.
7. *idem*, vol. III, p.631.
8. *idem*, vol. III, p.301.
9. *idem*, vol. I, p.35.
10. *idem*, vol. II p.429 și III, p.548.
11. În izvoare primul oraș amintit este Câmpulungul (1300), apoi Argeșul ca lși are începutul în aceeași perioadă: urmează Brâila și Slatina (1368), Ru de Vede și Piteștii (1385), Râmnicul Vâlcea (sub Dan I), Târgoviște, Ocnele Mari (1402-1418), Târgșor (1413), Tg. J.

- (1429), Buzău, Gherghiuța și Orașul de Floci (1431), București (1459), însă atestarea documentară nu reprezintă un indiciu, precum și numărul mare de orașe și târguri din documente nu trebuie să ne înșele asupra ponderilor economice și sociale, marea lor majoritate având o populație redusă (Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Ed. Humanitas, București, 1992, p.43). În privința genezei orașelor medievale din Țara Românească vezi Șt. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în "Studii", XIV, nr.6, 1963, pp.1255-1282.
11. Textul în limba latină a originalului în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. II, pp.119-151; traducerea în vol. I, pp.397-408.
 12. *idem*, vol. II, p.404.
 13. *idem*, vol. I, p.322.
 14. *idem*, vol. I, p.404.
 15. *idem*, vol. III, p.586.
 16. Radu Gioglovan, *Iazuri și mori la Târgoviște*, în "Arhiva Valachica", vol.III, 1976, pp.103-119.
 17. *idem*, vol. III, pp.11-13.
 18. *idem*, vol. III, p.8.
 19. *idem*, vol. II, p.426.
 20. *idem*, vol. III, p.18.
 21. *idem*, vol. II, pp.426-427.
 22. *idem*, vol. I, p.39.
 23. *idem*, vol. III, p.550.
 24. *idem*, vol. I, p.176. Cifra de 15000 este fantezistă. Ioan Donat a identificat pentru perioada 1351/2-1620 - 3220 de sate și târguri (*Așezările omenești din Țara Românească în secolele XIV- XVI*, în "Studii", IX, nr.6, 1956, p.80). Deși în aceste orașe încă mai existau îndeletniciri agrare, totuși erau diferite de sate - chiar dacă mai puțin în Țara Românească și Moldova - se locuia în bordeie, dar tipul de locuință este cel de suprafață.
 25. *idem*, vol. I, p.112, vol. III, p.13, vol. III, p.580 și vol. III, p.639.
 26. *idem*, vol. III, p.13 și vol. III, p.639.
 27. *idem*, vol. I, p.30, vol. III, p.17 și vol. III, p.673.
 28. *idem*, vol. III, p.17.
 29. *idem*, vol. III, p.673.
 30. *idem*, vol. II, p.510 și vol. III, p.673.
 31. *idem*, vol. II, p.429
 32. *idem*, vol. III, p.18.
 33. *idem*, vol. III, p.509. La Târgoviște sunt menționate 1000 case de ortodocși, 22 case de catolici sași și 130 case de catolici de rit roman și 2 biserici catolice (Sf. Francisc și Sf. Maria).
 34. *idem*, vol. III, p.508.
 35. *idem*, vol. IV, p.576.
 36. *idem*, vol. II, p.508.
 37. *idem*, vol. III, p.14, vol. III, p.288, vol. III, p.295 și vol. III, p.531.
 38. *idem*, vol. III, p.531.
 39. *idem*, vol. I, p.444.
 40. *idem*, vol. I, p.35.
 41. Campania din 1595 a oferit prilejul venirii unei trupe alese de gentilomi italieni trimisă din inițiativa și pe cheltuiala marelui duce de Toscana, Ferdinand de Medici (unul dintre membrii Ligii creștine), comandată de Silvio Piccolomini, rudă cu Enea Silvio Piccolomini (devenit papă sub numele de Pius al II-lea).
 42. *idem*, vol. III, p.589.
 43. *idem*, vol. I, p.322.
 44. Este originar din insula Chios, acuzat de inculțiția italiană de luteranism, fuge în Austria și Boemia unde a trăit sub oblăduirea arhiduceului Ferdinand și a contelui Franz Turrn, apoi a trecut în Polonia, la Cracovia.
 45. *idem*, vol. II, p.413.
 46. *idem*, vol. II, p.426.
 47. *idem*, vol. III, p.9.
 48. *idem*, vol. IV, pp.96-97.
 49. *idem*, vol. III, p.11.
 50. *idem*, vol. III, p.74.
 51. *idem*, vol. III, p.17 și III, p.74.
 52. *idem*, vol. III, p.17.
 53. *idem*, vol. III, p.580.
 54. *idem*, vol. III, p.17 și III, p.580.
 55. *idem*, vol. I, p.419.
 56. *idem*, vol. III, p.17.
 57. *idem*, vol. I, p.419.
 58. Vezi Corina Nicolescu, *Istoria costumului în Țările Române. Secolele XIV-XVIII*, Ed. Științifică, București, 1970.
 59. *idem*, vol. IV, p.375.
 60. La Târgoviște sunt văzute case de piatră (III, p.622).
 61. *idem*, vol. I, p.404.
 62. *idem*, vol. II, p.427.
 63. *idem*, vol. III, p.8.
 64. *idem*, vol. III, pp.12-13.
 65. *idem*, vol. III, p.532.
 66. *idem*, vol. III, p.19.
 67. *idem*, vol. II, p.427.
 68. *idem*, vol. III, p.368, vol. IV, p.569 și vol. IV, p.575.
 69. *idem*, vol. III, p.672.

70. *idem*, vol. III, p.631.
 71. *idem*, vol. III, p.13.
 72. *idem*, vol. III, p.295.
 73. *idem*, vol. III, p.672.
 74. *idem*, vol. III, p.367.
 75. *idem*, vol. III, p.13.
 76. *idem*, vol. III, p.14.
 77. C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului și pisciculturii în România*, vol.I, Ed. Academiei Române, București, 1964, pp.105-106.
 78. *idem*, vol. III, p.622.
 79. Sunt menționate animale sălbatice ca iepuri, cerbi, căprioare, mistreți, vulpi, lupi și urși, păsări ca potârnică, fazani, găini, găște și rațe sălbatice, turtutele, prepelițe, sturzi și altele mici și mari (III, p.15).
 80. Franco Sivori a participat el însuși la o vânătoare cu Petru Cercel (III, p.15).
 81. *idem*, vol. I, p.109.
 82. *idem*, vol. I, p.176. Franco Sivori spune că aici lucrează răufăcătorii și cei osândiți pe viață (III, p.16).
 83. *idem*, vol. II, p.509.
 84. *idem*, vol. III, p.15.
 85. *idem*, vol. III, pp.15-16.
 86. *idem*, vol. I, p.30.
 87. *idem*, vol. I, p.504.
 88. Franco Sivori scrie că "muntenii nu fac negoț", acesta fiind făcut de ragusani, greci și evrei (III, p.17), sau cum spunea Henry Cavendish că la Buzău erau ciprioți (III, p.294).
 89. Vezi Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, în "Analele Universității București", seria științe sociale, 1956, nr.5, pp.207-260; *Idem*, *Schimbul de mărfuri dintre Țara Românească și Brașov în prima jumătate a secolului XVI*, în "Studii și materiale de istorie medie", II, 1957, pp.117-204; *Idem*, *Aspecte din istoria negoțului bucureștean în secolul al XVI-lea*, în "Studii", nr.5, 1959, pp.25-69.
 90. *idem*, vol. IV, p.575.
 91. *idem*, vol. III, p.8.
 92. *idem*, vol. III, p.17.
 93. *idem*, vol. III, p.295.
 94. *idem*, vol. III, p.631.
 95. *idem*, vol. IV, p.103.
 96. *idem*, vol. III, p.14.
 97. *idem*, vol. III, p.367.
 98. *idem*, vol. II, p.451.
 99. *idem*, vol. II, p.367.
 100. *idem*, vol. I, p.99.
 101. *idem*, vol. II, p.429.
 102. *idem*, vol. II, p.427.
 103. *idem*, vol. III, p.8.
 104. *idem*, vol. II, p.400.
 105. *idem*, vol. III, p.533.
 106. *idem*, vol. I, p.176 și III, p.429.
 107. *idem*, vol. III, p.11.
 108. *idem*, vol. II, p.429.
 109. *idem*, vol. III, p.74.
 110. *idem*, vol. III, p.295.
 111. Filippo Pigafetta s-a plâns că s-a îmbolnăvit din cauza apei și a lipsurilor suportate, însă aici trebuie să menționăm că se întâmpla în 1595, anul invaziei lui Sinan în Țara Românească (III, p.548).
 112. *idem*, vol. II, pp.509-510.
 113. *idem*, vol. III, p.18 și III, pp.301-302.
 114. *idem*, vol. III, p.639.

ABSTRACT

In the current essay we approach the image of the society daily aspects the centuries XV and XVI from Vallachia, in the descriptions of foreign travellers.

There has been presented the general framework in which the people carried on the daily life, either in the village or in the town environment. Thus, we receive a description of the damaged state of roads, of the cities, which had a rather rural aspect on their scarcity comparison with the number of the villages. There is also a description of the population (number, physical aspect, manner of demonstrating faith, social differences).

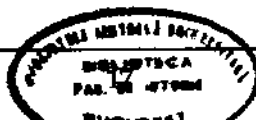
The environment in which life was carried on (most often in small and wooden houses having a rather absent interior furniture) favored certain occupations (agriculture and animal breeding, followed by fishing and hunting). People's food is very well presented; the Romanian people being characterized as persons who eat and drink a lot. In the end, the have been emphasized a few aspects from the monastic life (orthodox and catholic monks).

Turcii și așteptările milenariste ale secolului al XVI-lea

Claudia DOBRE

Neputînd să-i înlătore pe musulmani prin forță, creștinii își legau speranțele, la începutul secolului al XVI-lea, de convertirea Islamului. Lumea nu putea fi condusă, în imaginarii medieval, decît de către un singur Dumnezeu: cel creștin sau cel mahomedan. Orice compromis era exclus. În aceste condiții, apar profețiile de nuanță escatologică privind creștinarea turcilor în urma intervenției divine, singura speranță a unei Europe înfricoșate de invazia musulmană.

ATĂT pentru creștini, cât și pentru musulmani lumea avea o dimensiune unică. Ea nu putea fi condusă de două divinități ce se contestau reciproc. Această viziune era ostilă oricărui compromis. El iminarea sau asimilarea erau cele două alternative. Neputînd să-i înlătore pe musulmani prin forță, creștinii își legau speranțele de convertirea lor. Islamul era văzut ca "secta lui Mahomed" și se credea că incompatibilitățile sale cu creștinismul nu erau atît de radicale încît să nu lase loc speranței unui compromis. Precedentele convertirii în masă a barbarilor în primele secole creștine justificau acest demers. Amintirea tentativei lui Marco Polo de a-i creștina pe tătari era încă vie în memoria europenilor. Turcii păreau trimiși de Dumnezeu pentru a se răzbuna astfel împotriva necredinței creștinilor. Erau invincibili pentru că însăși divinitatea îi ocrotea. În acest cadru mental convertirea musulmanilor era un deziderat realizabil. Pe fondul escatologiei creștine medievale era însă și o condiție a ultimelor zile. Începutul secolului al XVI-lea a adus cu sine declinul speranțelor în convertirea benevolă a turcilor. Se vorbea tot mai des de o creștinare miraculoasă a necredincioșilor. Iraționalul sfida realitatea. Numai puterea lui Dumnezeu îi mai putea converti pe turci și salva creștinătatea. Speranțele se îndreptau de astă dată exclusiv spre divinitate. Încep să apară mai multe profeții de nuanță escatologică ce anunțau o viitoare convertire a turcilor.

Cronici, foi volante sau pamflete în care autorii îmbinau adevărul cu fantezia începuseră să circule prin orașele occidentale. Multe dintre acestea erau tipărite la Veneția și apoi răspândite în toată Europa, dar mai ales în Spania și Franța. Occidentul devenea astfel tribut ar unei viziuni venețiene asupra lumii otomane. În climatul de teamă și nesiguranță ce marca relațiile creștino-otomane au apărut numeroase profeții legate de Imperiul turc. Cele mai multe dintre acestea erau de influență iocchimită¹. În 1511 un anonim a publicat la Veneția o "Pronosticatione in vulgare" extrasă dintr-o carte apărută la Modon. Lucrarea era o confuză înșiruire de profeții referitoare la toate statele europene. Această "Pronosticatione..." prevedea că spaniolii vor distruge statul otoman. Autorul, probabil un supus al Imperiului german, folosea chiar și o profeție atribuită lui Merlin pentru a confirma că acei "blestemați de turci vor fi alungați și nu se va mai auzi niciodată printre creștini de numele lor"². În noiembrie 1517 Sanudo înregistra pentru "eterna memoriae" o profeție despre "turco e dil Soldan" compusă pe la 1432. Se credea că venise timpul adevărării ei. Această previziune, atribuită lui Gioacchino da Fiore, prevedea pentru anul 1517: "*Grand can prendera tuto il regno italiano per lar mal sete diverse sorte,*

tal che in fango e lutto

lo frate atoverase con lo prete."³

În anii 1534-1544 un mare succes a avut în întreaga Italie previziunea astrologului ferrarez Antonio Arquanto "De Eversione Europe". Aceasta vorbea despre diversele profeții privind sfârșitul "Mahumetica secta", anunțând nu numai iminenta convertire a musulmanilor ci și a indienilor americani.⁴ Arquanto își dezvoltă ideile pe o violentă propagandă anticlericală intrând astfel în rezonanță cu opiniile multor credincioși. O altă profeție care s-a bucurat de oarecare apreciere spre mijlocul secolului al XVI-lea a fost cea a lui Paolo di Danza. Ea se numea "La vera profetia di uno imperatore el quale pacifichara li christianii e il paganesmo". Aceasta spunea că miracolul convertirii turcilor va avea loc în momentul când aceștia vor ajunge victorioși la Roma și vor intra călare în altarul catedralei Sfântului Petru. "Glorioasa noastră Doamnă, un miracol va săvârși atunci, acel cal care va intra primul în altar va îngenuchia. Când turcul va vedea acest miracol săvârșit de Dumnezeu îndată se va boteza și se va căi pentru rățăcirile lui; în acel moment un singur împărat va asigura pacea creștinilor și a turcilor împreună.⁵ Axată pe aceleași coordonate era și profeția atribuită unui anume Francesco da Udine. Ea prezenta însă un scenariu mai complicat: "Amenințarea turcească va fi îndepărtată nu peste mult timp de un mare senior, demn de a fi împărat, în înțelegere cu venețienii. Dar această înțelegere se va ruina din cauza Papei. Atunci acel senior va alia cu turcii și vor jefui Roma. La rugăciunea Fecioarei, Dumnezeu va trimite un om sfânt asemenea lui Luther, care îi va converti pe turci. Într-un sfârșit pes omenirea pacificată va domni un singur împărat care va da partea de răsărit imperiului său, venețienilor. "Quello Imperator dara terra sancta a Veneziani, delle terre del Soldano, Veneziani hara lo stato"⁶. Această profeție era în mod ce legată de difuzarea ideilor protestante. "Proeliari adversus Turcas est repugnans Deo visitanti iniquitates nostras per illos" era una din tezele lui Luther din 1517. Aceasta „el argumenta caracterul escatologic al Sfântului Imperiu Roman de nea Germanic. Ca și Erasmus, Luther vedea în succesele militare ale turcilor mână providenței. Sultanul era considerat "biciul" cu care Dumnezeu pedeps

creștinătatea. Eșecurile creștinilor în bătăliile cu turcii nu făceau decât să confirme că împotriva hotărârii lui Dumnezeu oamenii nu puteau lupta cu armele obișnuite. Doar armele spiritului ar fi putut da sorți de izbândă. Lumea trebuia să se pocăiască și abia atunci ea va fi ajutată să înfrângă treimea diabolică: "Anticrist ,Turc , Papă".⁷ O scriere cu mare impact european datorată lui Bartolomeu Georgevici se prezenta tot ca o previziune. "Profeția asupra Mahomedanilor" a apărut mai întâi în Ungaria și datorită faimei autorului s-a bucurat de o mare credibilitate. Lucrarea prezenta și un manuscris otoman ce confirma previziunile lui Georgevici.⁸ Profețiile privind apropierea sfârșitului lumii au continuat să alimenteze imaginarii europenilor și după 1540.

Nelinıştile escatologice alimentate de mișcarea protestantă au cuprins în a doua jumătate a secolului al XVI-lea tot spațiul mediteranean. Creștinii și musulmanii erau din ce în ce mai preocupați de viitor. Religia, magia și alchimia anunțau sfârșitul apropiat al ordinii existente. Speranțele oamenilor începeau să se îndrepte spre o lume mai bună. Creștinătatea înspăimântată de pericolul otoman își dorea pacea. Această pace nu se putea realiza decât dacă musulmanii erau înfrânți sau convertiți. Islamul învingător simțea și el nevoia repaosului. Misticii otomani propovăduiau o iminentă și rapidă cucerire a întregii lumii de către padișah. Flamura Profetului ar fi fluturat deasupra tuturor țărilor, îndeplinindu-se astfel condițiile veniri lui Mahdi. Aceleași visuri escatologice animau și religiozitatea Occidentului. Biserica Romei devenea cu fiecare zi mai neputincioasă. Reforma protestantă îi răpise o mare parte din credincioși. În 1527 chiar Roma fusese jefuită, iar Papa grav amenințat. Discipolii "Anticristului" Martin Luther se arătasera mai periculoși decât necredincioșii otomani. Nenorocirile continuau să lovească papalitatea în ciuda încercărilor disperate de a le opri la Trento. Protestanții, vorbeau și ei de venirea ultimelor timpuri ale omenirii. Papa, Turcul și Satan erau pentru ei treimea diabolică. Neliniștile escatologice începuseră să-i marcheze din ce în ce mai puternic pe creștini. Dar și musulmanii teoretizau obsesia așteptării mesianice. Timpul lor se scurgea prea repede spre anul o mie al Hegirei. Împărăția lui Alah trebuia să cuprindă întreg pământul. Ca și în spiritualitatea creștină venirea lui Mesia urma să fie precedată de semne cosmice și tribulații telurice.

Evoluția politică a spațiului mediteranean depindea de prea mulți factori pentru a fi anticipată. Există însă o certitudine. Supremația navală a venețienilor era de domeniul trecutului. Escadrilele otomane dominau Mediterana. După bătălia navală de la Prevezza invazia creștinătății părea o chestiune de zile. Regele Spaniei ,ce reglementase "problema musulmană " la el acasă cu ajutorul sabiei sau deportărilor, încerca să se erijeze în apărătorul creștinătății. Provocările sale erau însă departe de a-i îngrijora pe turci. Fără o mobilizare generală , Occidentul catolic nu se putea opune eficient Islamului. Ecurile pe care frica de turc le avea în conștiința contemporanilor creștini erau în acest sens elocvente. Oamenii simpli așteptau ca un erou salvator să înlăture odată pentru totdeauna amenințarea otomană. Pe acest fond, încă de la începutul secolului al -XVI-lea, lumea creștină a revalorizat ideea imperială. Toate speranțele se îndreptau spre acei principii ai Apusului în care păreau să se întrevadă calitățile împăratului salvator. Acest om cu puteri miraculoase trebuia să refacă imperiul lui Constantin. El urma să recucerească nu doar Constantinopolul și Ierusalimul ci și să unifice întreaga lume

întru Cristos. Împărăția sa ar fi precedat-o pe cea a lui Mesia. Dumnezeu nu putea admite la nesfârșit ca necredincioșii asiatici să pângărească Locurile Sfinte și cetatea lui Constantin. Acest împărat al ultimelor zile trebuia să unească Apusul și Răsăritul. Mulți au crezut că acel om providențial era Carol al -VIII-lea, regele Franței. Aventura sa italiană a făcut să renască speranța într-o cruciadă. Atunci s-a răspândit în creștinătate profeția lui Guillaume de Bordeaux. Ea elogia vocația salutară a regelui francez. Potrivit acestei profeții, Carol al-VIII-lea urma să cucerească atât Italia cât și Grecia. Apoi "En Jerusalem entrera, et le mont Olivet montera".⁹ Cum acest rege nu s-a arătat pe măsura previziunilor, speranțele s-au îndreptat spre un alt suveran "prea creștin". Acesta era Francisc I.O "Epistolă trimisă din paradis de împărații Pepin și Carol cel Mare" prorocea celui ce credea că ar putea deveni împărat că

*"Lors pour la foy combattre t'en iras
Et Machomet et sa loy destruyas
Car long temp a qu'il est prophetise
Qu'un roy francois sur tous autres prese
Sulygera selon la prophetie
Tout les peuples d'Afrique et d'a Asie".¹⁰*

Șansele sale reale de a accede la tronul Sfântului Imperiu au fost însă compromise de banii Fuggerlor. Noul împărat Carol al V-lea trebuia să salveze lumea de pericolul necredincioșilor otomani. Se prezicea că el va cuceri multe țări printre care și Turcia. Plecând din catedrala de la Koln unde erau moaștele celor trei magi împăratul urma să-și împlinească destinul profetizat. Lumea trebuia să fie salvată indiferent cine era beneficiarul acestui "translatio imperii". Dar în nici un caz acesta nu putea fi sultanul otoman. În viziunea creștinilor, Dumnezeu n-ar fi acceptat niciodată un împărat necredincios. Tradiția medievală vedea în musulmani antiteza creștinilor și îi asocia cu Antihristul. O imagine apocaliptică a islamului alimenta teama de agresiune la nivelul întregii creștinătăți. Lumea se apropia de sfârșit iar împărăția lui Dumnezeu era aproape. La începutul secolului al XVI-lea textul biblic al profeției lui Daniel începea să se bucure de o mare popularitate¹¹. Pornind de la această previziune, se invoca de către protestanți caracterul escatologic al Sfântului Imperiu. Erasmus din Rotterdam, Luther sau Melachton vedeau în ofensiva otomanilor un semn divin. Mânia lui Dumnezeu se manifesta prin succesele necredincioșilor. Un cronicar padovan, Niccolo de Rossi încerca să întrevadă semnele sfârșitului lumii. Pentru anul 1562 el vorbea de miracole cosmice și de creșterea exaltării religioase. Acest an fusese dominat de maleficul Saturn și adusesse foamete și recolte proaste. Peste doi ani niște tineri romani au o viziune în care îngerii le spuneau că prezentului Papă îi va urma unu divin. El urma să fie în același timp și conducător laic și spiritual al omenirii. Suveranitatea lui întreaga lume se va supune legii lui Cristos.¹²

La sfârșitul secolului al XV-lea rabinul Isaac Abravanel recunoștea în Imperiul Otoman ultimul din cele patru imperii profetizate de Daniel. Interpretările sale au fost tipărite în Occident, creștinii luând cunoștință cu neliniște de ele. Spre anul 1540 a apărut la Veneția profeția lui Francesco Meleto, negustor florentin ce intrase în contact cu astrologii musulmani și evrei de la curtea lui Selim I. El anunța pentru acele vremuri convertirea la creștinism a tuturor oamenilor. O epocă de pace și fericire va urma acestui eveniment atât de așteptat. Tot la Veneția era publicat sp

sfârșitul deceniului 6 al secolului al XVI-lea "Discorso universale" al lui Agortino Ferentili. În această lucrare se spunea că istoria omenirii se va sfârși brusc în 1570. O epocă nouă, un fel de paradis regăsit urma să se instaureze atunci. Un ecou deosebit în lumea creștină l-a avut și opera lui Tarcagnola "Dele Historie del Mondo". Evenimentele istorice relatate erau ordonate potrivit visului lui Nabucodonosor interpretat de Daniel. Profețiile acestea nu acordau însă un rol prea mare otomanilor. În mai 1570 Gian Battista Nazari dedica Veneției un impresionant "Discorso della futura et sperata vittoria contro il Turco". Documentată pe un vast material profetic, lucrarea prefigura apropiata victorie a armatelor lui Cristos. O altă scriere, al cărei mesaj profetic s-a adevărat într-o oarecare măsură, a fost cea a poetului Luigi Grotto. Ampla lucrare, "Oratione" evoca, ca urmare a unei atente exegeze a textelor sfinte, șapte mari considerente ce-i făceau pe venețieni favoriți în viitoarele lupte.¹³ Victoria de la Lepanto i-a adus lui Grotto faima de mare profet, dar ideile sale heterodoxe au determinat Inchiziția să-l urmărească. După bătălie în orașul lagunelor s-a înregistrat o erupție a literaturii profetice. Speranțele creștinilor erau îndreptățite de proaspăta victorie împotriva turcilor. De un oarecare succes s-a bucurat opera anonimă "Pronostico et judicio universale" apărută în anul 1572. Ea considera că poziția favorabilă a aștrilor ar fi determinantă pentru succesul oricăror întreprinderi belicoase. Teoriile milenariste abundau în publicistica vremii. Înfrângerea turcilor era pentru mulți creștini începutul unei alte epoci. Ea urma să se sfârșească prin eliminarea totală a necredincioșilor și prin triumful regatului mesianic al lui Cristos.¹⁴

Anxietățile escatologice mai mult sau mai puțin pregnante erau prezente și în lumea otomană. Secolul al XVI-lea aducea musulmanilor pe lângă anul 1000 al Hegirei, scadența îndeplinirii multor profeții. Cucerirea Romei după cucerirea Constantinopolului avea certe conotații apocaliptice. În orașul Papei trebuia să fluture în ultimele zile ale omenirii flamura Profetului. Profețiile escatologice prezente în literatura musulmană contemporană se concentrau asupra a doi sultani Selim I și fiul său, Soliman Magnificul. Lufti pașa în cronică sa "Istoria Casei lui Osman" apărută la 1550, vorbea despre extraordinarele schimbări aduse de cuceririle lui Selim I. Acesta era numit de învățații islamului "Mesia al ultimei epoci". El era privit ca "restaurator" al credinței islamice. Mevlana Isa, un cadu obscur, a compus pe la 1540 o "Istorie otomană" în versuri centrată pe rivalitatea dintre Soliman Magnificul și Carol al V-lea pentru dominația lumii. În viziunea autorului ambii își revendicau titlul de ultim "împărat al Pământului"¹⁵. Soliman era indiscutabil favorizat, semnele puterii islamice fiind evidente. Sultanul era unul din cei treizeci de sfinți ascunși a căror doctrină o propovăduiau scrierile sacre musulmane. În această calitate Soliman combina autoritatea spirituală cu cea temporară. Asupra Magnificului s-au concentrat și alte profeții. În timpul războiului de cucerire a Ungariei mulți profeți musulmani au declarat că el era sprijinit de toți sfinții ascunși ai islamului. Astfel pe câmpul de luptă de la Mohacs înalții demnitari otomani erau siguri de protecția divină. Soliman era considerat "împărat al lumii și Mesia al ultimei epoci". Astrologul Haydar inspirându-se tot din cartea lui Daniel considera că în fiecare epocă a lumii existau două autorități, una temporală și alta spirituală. Profetul le-a avut pe amândouă iar Soliman, asemenea sfinților ascunși, le-a combinat și el. Domnia lui trebuia să preceadă apariția lui Mahdi. Victoria islamului era asigurată de armatele de sfinți.¹⁶ Scrierile

musulmane contemporane cultivau cu asiduitate imaginea mesianică a sultanului. Soliman însuși se intitula astfel într-un document adresat venețienilor: "Suleyman, fiul lui Selim, sultan totdeauna victorios prin milostivire divină și prin grația Profetului, împărat al împărățiilor și rege încoronat al tuturor oamenilor ce sunt pe fața pământului, umbra lui Alah în lume și împărat al celor două continente și mări".¹⁷ Chiar și unii venețieni observau că pretențiile hegemonice ale turcilor erau oarecum justificate. Nicolo Barbaro, bail venețian la Istanbul, remarca: "Deoarece cu voia lui Dumnezeu, Imperiul turcilor având aproape în mod continuu victorii a subjugat atâtea regate și provincii încât ... nu este fără sens să ne gândim că el ar putea ajunge o monarhie universală".¹⁸ Creștinii constatau cu neliniște cum puterea turcilor creștea permanent. Ei nu-și puteau explica până când Dumnezeu lor va permite acestor barbari cruzi să-i înfrângă pe cei care îl adorau. În scenariile escatologice creștine, Mahomed era falsul profet al Apocalipsei, discipol al lui Satan, iar turcii erau soldații diavolului. Ciocnirea între cele două civilizații era proiectată de către creștini la un nivel cosmic. Victoria împotriva necredincioșilor ținea de voința divină. Tot de Dumnezeu ținea și convertirea otomanului, aceasta fiind una din condițiile venirii lui Mesia. În viziunea protestanților aceste zile erau aproape. Lumea trebuia să se pocăiască în așteptarea regatului lui Cristos. Turcii urmau să se creștineze și pacea să se instaureze pe Pământ.

NOTE

1. M.Reeves, *The influence of prophecy in the later Middle Ages*, Oxford, 1969, pp. 95-105
2. D. Cantimori, *Eretici italiani del Cinquecento*, Florența, 1939, p.15
3. M.Sanudo, *I Diarii*, vol. 22, Veneția, 1898, col. 154-156
4. M. Reeves, *op. cit.*, p. 363
5. G. Tognetti, *Venezia e la profezie sulla conversione dei Turchi*, în *Venezia e i Turchi*, Milano, 1985, p. 89
6. A. Tamborra, *La lotta contro il Turco e l'intervento degli stati italiani alla fine del'500*, Spoleto, 1964, p 4
7. *Ibidem.*, p. 4
8. *Ibidem*, p. 1
9. Apud C. Gollner, *Turcica*, vol 3, București-Baden, 1978, p. 339
10. *Ibidem*, p. 340
11. L. Valensi, *Venezia e la Sublime Porta*, Bologna, 1989, pp70-83
12. G. Tognetti, *art. cit.*, în *op. cit.*, p 91
13. P. Preto, *Venezia e i Turchi*, Florența, pp 75-86
14. C. Dionisotti, *op. cit.*, p216
15. C. Fleischer, *The Lawgiver as a Messiah, în Soliman le Magnifique et son temps*, Paris 1990, pp 163-167
16. *Ibidem*, p 169
17. Apud, Sanudo, *op.cit.*, vol 34, Venezia 1900, col 123-124
18. *Relazioni degli ambasciatori veneti*, s. III vol. 2, Florența, 1844, pp. 84-8

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE

1. Alberi, E., *Le Relazioni degli ambasciatori veneziani al Senato durante il secolo decimosesto*, serie III, vol 1, Florența, 1840; vol 2, Florența, 1844; vol 3, Florența, 1855

2. Sanudo, M., *I Diarii 1496-1513*, vol 32-38, apărute sub îngrijirea lui Rivaldo Tulin, Frederico Stefani, Veneția, 1885-1902
3. Sansovino, S., *Historia universale dei Turchi*, Veneția, 1573

LUCRARI MODERNE

1. Baubakeur, Ch., *Traite moderne de theologie islamique*, Paris, 1985
2. Cantimori, D., *Eretici italiani del Cinquecento*, Florența, 1939
3. Dionisotti, C., *Geografia e storia della letteratura italiana*, Torino, 1977
4. Foscarini, M., *Delle letteratura veneziana*, Veneția, 1854
5. Gollner, C., *Turcica*, vol III, București-Baden, 1978
6. Preto, P., *Venezia e i Turchi*, Florența, 1975
7. Reeves, M., *The influence of prophecy in the later Middle Ages*, Oxford, 1969
8. Soliman le Magnifique et son temps, Paris, 1990

Cauzele celui de-al doilea război macedonean (201-200 a. Chr.)

Florian MATEI POPESCU

Pornind de la surse istorice primare, fără a neglija, însă și disputele istoriografice moderne pe această temă studiul lansează o ipoteză interesantă privind cauzele celui de-al doilea război macedonean.

PROBLEMA cauzelor care au generat cel de-al doilea conflict între Roma și regele Filip al V-lea al Macedoniei (221-179 a. Chr.) este una dintre cele mai dezbătute probleme în istoriografia modernă de la marele istoric german Theodor Mommsen până la ultimele apariții editoriale. Imensa bibliografie adunată de-a lungul anilor a permis lămurirea unor probleme dar în același timp au creat unele noi încât dacă ținem seama și de ambiguitatea unor surse antice fundamentale demersul nostru nu este unul facil¹. În istoriografia românească nimeni nu s-a mai ocupat până acum de un studiu strict al problemei, ea fiind atinsă doar în lucrări de sinteză și de o manieră mai degrabă descriptivă decât una problematizată².

În lucrarea de față vom face o sumară trecere în revistă a surselor literare și epigrafice antice aducând în discuție punctele de vedere moderne legate de anumite evenimente ce pot constitui cauzele războiului, încercând să dăm un răspuns acestei probleme.

În toamna anului 201 a. Chr., delegațiile diplomatice ale Rhodosului, Pergamului și Athenei se deplasează la Roma pentru a expune în fața senatului situația politico-militară din estul mării Mediterane, în condițiile semnării unui pact între Filip al V-lea și Antiochos al III-lea, regele Siriei (223-187 a. Chr.)³. În conformitate cu prevederile acestui pact, regele Filip trecuse la acțiuni armate în insulele egeene și în Asia, destabilizând și așa echilibrul politic fragil al zonei. Sursele noastre sunt contradictorii în privința ambasadei care vorbește despre un asemenea pact. Appian (Makedonike, IV) ne transmite că Rhodos-ul ar fi adus la cunoștința senatului existența și prevederile pactului, pentru ca Iustin (XXX. 2. 8) influențat puternic de tradiția analitică, să înregistreze că de fapt o ambasadă

Egiptului ar fi ridicat această problemă în cadrul senatului. Relatarea lui Iustin iese foarte repede din discuție pentru ca nici o altă sursă antică cu excepția lui Titus Livius (XXXI. 9. 1. 3) nu menționează vreo ambasadă egipteană la Roma aproximativ în aceeași perioadă cu cea a Rhodos-ului, Pergamului și Atenei. De asemenea, Titus Livius este la rândul său suspectat de influența surselor sale, de tradiție analitică, care sunt denaturate în relatarea acestei probleme. Informația lui Appian pare mai credibilă, dar în opinia lui E. S. Gruen, este foarte greu să se poată corela un eveniment cu conotații mai degrabă estice cu hotărârea senatului de a porni un nou război împotriva regelui Filip⁵. Interesant este că ambasada Atenei, cândva pusă la îndoială de Maurice Holleaux, dar confirmată printr-o excepțională descoperire epigrafică, nu menționează absolut nimic despre existența unui asemenea pact între cei doi regi⁶. Dar, tradiția păstrată la Titus Livius ne lasă să înțelegem că tocmai această intervenție a Atenei, poate tocmai datorită prestigiului ei în lumea greacă, ar fi principalul mobil al implicării senatului și poporului roman în război, deși atenienii cer doar un ajutor în fața repetatelor atacuri ale stategilor lui Filip pe care senatul nu se va grăbi să-l acorde⁷.

Dintre autorii moderni, același Maurice Holleaux este cel care construiește un interesant edificiu causal porinând tocmai de la această informație despre pactul dintre cei doi regi, care datorită abilității diplomatice a Rhodos-ului și a Pergamului devine un pericol iminent, în opinia senatului, la adresa statului roman⁸. Ed. Will se opune unei astfel de interpretări, observând că al doilea război macedonean l-a vizat pe Filip și regatul său și nu o coaliție a puterilor orientale ridicate împotriva Romei⁹. E. S. Gruen spune că durata, termenii și caracterul pactului sunt obscure, și că din relatarea lui Polybios despre acțiunile viitoare ale lui Filip, se desprinde ideea că cei doi erau mai degrabă rivali decât aliați¹⁰. Însă, existența unui asemenea pact îndreptat împotriva teritoriilor ptolemaice în Egeea și Asia nu poate fi pus la îndoială pentru că Polybios face în câteva pasaje trimiteri indirecte la imoralitatea celor doi regi care, profitând de minoratul regelui Egiptului, Ptolemaios al V-lea Epiphanes (204-180 a. Chr.), și-au împărțit teritoriile tânărului rege, în loc să le apere¹¹. De asemenea, este foarte greu să legăm principala cauză a conflictului de acest pact pentru că este clar, prevederile lui se circumscriau Mediteranei estice, și nu loveau direct în interesele romanilor. La o asemenea interpretare, se ridică însă problema regelui Attalos I al Pergamului (241-197 a. Chr.), care era un amicus al Romei din războiul precedent cu Filip¹² și care pe deasupra fusese inclus ca adscriptus în tratatul de pace semnat la Phoenike în 205 a. Chr.¹³, ale cărui teritorii căzuseră și ele victimă armatelor lui Filip. Acest fapt poate fi considerat ca un motiv întemeiat de război. Însă, ținem să atragem atenția că amicitia era o stare de fapt care nu implica nici un angajament politic, juridic sau militar al Romei, iar problema acelor adscripti ai tratatului de la Phoenike rămâne încă destul de confuză, chiar dacă E. Bickerman a încercat cândva o explicație interesantă¹⁴. În conformitate cu aceste obiecții, credem că în acest moment putem renunța la explicația lui Maurice Holleaux, prea mult influențat de realitatea primului război mondial, contemporană lui, când crearea celor două blocuri militare a declanșat practic războiul. În consecință, credem că observațiile lui Ed. Will concordă cu vederile noastre, pentru că Roma nu dorea încă un conflict cu Antiochos al III-lea, fapt demonstrat de desfășurarea ulterioară a evenimentelor¹⁵.

Conform tradiției antice, efectul imediat al acestor demersuri diplomatice a fost că senatul a trecut problema consulilor, pentru a o aduce în fața comiteii centuriate (Titus Livius, XXXI, 2. 2) și a trimis în Grecia o ambasadă triumvirală compusă din C. Claudius Nero, P. Sempronius Tuditanus și M. Aemilius Lepidus (Titus Livius, XXXI, 2. 3). Astfel, noul consul P. Sulpicius Galba, odată intrat în funcție, interpelează comiția în problema războiului cu Filip (Titus Livius, XXXI. 6. 1), votul fiind negativ. Tradiția amintește că probabil armata era obosită după războiul cu Hanibal, iar creditorii statului se temeau că în condițiile unui nou război nu și-ar mai fi primit banii înapoi (Titus Livius, XXXI. 6. 3; 13. 4). Este foarte greu să știm ce s-a întâmplat pe Câmpul lui Marte, pentru că singura noastră sursă este Titus Livius, care în ceea ce privește politica internă folosește ca izvoare doar analele pontificale. Însă, autorul latin amintește aceste evenimente în contextul mai larg al acțiunilor senatului, iar deplasarea unei ambasade în Grecia este atestată de alte surse¹⁶. Este clar atunci că senatul a întâmpinat o opoziție vehementă din partea cetățenilor, care se aflau sub arme de aproape două decenii și ale căror interese în Italia erau eludate acum de marile familii senatoriale. Senatul dovedește destul de mult tact, închizând rapid conflictul prin mențiunea că cetățenii nu vor fi recrutați decât pe bază de voluntariat și că se va acorda pământ din *ager publicus* creditorilor, în contul sumelor datorate de stat (Titus Livius, XXXI. 8. 6, cf. XXXI. 14. 2; XXXI. 13. 5-7). P. Sulpicius Galba se întoarce și printr-un discurs memorabil influențează poporul să voteze în sensul dorit de senat (Titus Livius, XXXI, 7. 2-3). Ar putea părea că în acest moment senatul era probabil hotărât să inițieze o campanie împotriva lui Filip. Dar, itinerarul și activitatea ambasadei triumvirale menționate nu converg spre o asemenea concluzie. O explicație interesantă, care permite rezolvarea acestei probleme a oferit F. W. Walbank, care în două studii evidențiază faptul că principalele momente ale dreptului fețial au fost inversate pentru ca adunarea poporului să voteze o declarație de război exprimată în termeni condiționali¹⁷. Astfel, chiar dacă adunarea votase războiul, în lumina ipotezei lui Walbank asta nu însemna că senatul va declanșa imediat acțiunile militare, ci doar faptul că putea desfășura o activitate diplomatică, fără a mai fi legat de hotărârile adunării poporului. Întorcându-ne acum la itinerariul ambasadei triumvirale, traseul acesteia a inclus Epirul, Athamania, Etolia, Achaia, Atena și Rhodos și a transmis mesajul senatului către Filip: de a nu mai începe război cu vreun stat elen, și supunerea la arbitraj a diferendului avut cu Attalos al Pergamului. Foarte interesantă este observația lui E. S. Gruen în această problemă care spune că ambasada are de transmis un mesaj lui Filip, dar impresia generală fiind că de fapt dorea să evite o întâlnire cu regele macedonean. Cel două contacte directe între ambasada Romei și Macedonia s-au făcut sub presiunea unor evenimente neașteptate: atacul lui Nikanor asupra Atenei și asaltul sângeros asupra Abydos-ului. Roma încerca să câștige de partea sa tot mai mulți aliați greci și în același timp fi lăsa posibilitatea lui Filip să se gândească la consecințele grave care ar fi decurs dintr-un război cu "învingătoarea Cartaginei", aliată cu aproape întreaga Grecia. Filip a ignorat semnalele, crezând că Roma nu va deplasa armata pe sol grec. S-a dovedit a fi o proastă anticipație de ambele părți; necedând ni una, războiul a izbucnit imediat¹⁸. De fapt, Gruen reia la alți parametri o teorie mult veche a lui E. Bickerman, care într-un celebru articol, vedea pacea de la Phoenix din 205 ca pe o "*κοινή ειρήνη*", plecând de la conceptul de "pax communis

păstrat la Titus Livius prin traducere din Polybios. Astfel, pacea va atrage Roma în complicațiile lumii elenistice prin faptul că din punct de vedere juridic devenea un garant al unui pact de neagresiune. Itinerariul ambasadei este un exemplu de "diplomație indirectă" în opinia lui Bickerman, Roma încercând să-l avertizeze pe Filip să se supună prevederilor tratatului, fără a risca un conflict armat¹⁹. Diferența între cei doi istorici este că E. S. Gruen nu acceptă ideea că pacea de la Phoenike ar putea fi o "κοινή ειρήνη", afirmând că probabil textul lui Titus Livius este lipsit de consistență juridică²⁰. Oricum, indiferent de natura demonstrației lor, este foarte interesantă această imagine, a unei diplomații de la distanță, care practic nu a dat nici un rezultat pentru că și romanii, și Filip au perceput diferit aceeași realitate: determinarea ambelor părți de a intra în război.

În aceeași problemă, J. L. Ferrary indică faptul că ambasada vizitează pe foștii aliați ai Macedoniei din primul război macedonean, membri ai symmachiei elene, ignorând în același timp pe foștii aliați ai Romei din Pelopones, adscripți ai tratatului de la Phoenike. Ultimatum-urile adresate de ambasadă exprimau noul mesaj propagandistic al Romei în Grecia, bazat pe ideea stopării imperialismului macedonean și protecției acordate de Republică în aceste condiții orașelor grecești²¹.

În concluzie, credem că scopul ambasadei triumvirale în Grecia nu era transmiterea unor ultimatum-uri lui Filip sau strângerea legăturilor cu foștii aliați, ci era dorința senatului de a-și anunța public și într-un mod oficial noua atitudine față de posibila destrămarea a echilibrului militar al lumii elenistice. Din acest punct de vedere, putem spune că datorită puternicului recul al monarhiei lagide, după moartea lui Ptolemaios al IV-lea Philopator senatul dorea să joace rolul de piesă în angrenajul politic al lumii elenistice pentru păstrarea echilibrului și pentru a nu permite lui Filip și mai târziu lui Antiochos al III-lea să devină o amenințare directă. Astfel, după ultimatum-ul adresat lui Nikanor, ambasada pleacă conform lui Polybios (XVI. 27. 4), pentru a aplana neînțelegerile dintre Antiochos și Ptolemaios, sau, la întvederea din 198 a. Chr. de la Niceea în Locrida, consulul Ti. Quinctius Flaminius menționează printre altele și retrocedarea către Egipt a orașelor pe care Filip le ocupase după moartea lui Philopator (Polybios, XVIII. 1. 14). Roma se erijează astfel în protectoarea drepturilor lui Epiphanes, legitimându-și astfel și pe această cale amestecul în afacerile lumii elenistice.

O altă problemă care a jucat un rol important în declanșarea războiului este cea a orașelor din Illyria, asupra cărora Filip se înstăpânise după pacea de la Phoenike (Polybios, XVIII. 1. 14). E. Badian atrage atenția că nu ar fi vorba de o înstăpânire în sensul prevederilor păcii de la Phoenike, ci eludând prevederile respectivei păci și devenind astfel una din cauzele cele mai importante pentru declanșarea operațiunilor militare²². E. S. Gruen subliniază că este pentru prima și ultima dată când romanii menționează teritoriile din Illyria că o cerere de restituire față de Filip²³. Dar, trebuie să observăm că această cerere este adresată în același context cu cea privind restituirea orașelor lui Ptolemaios și dacă acceptăm această cerere ca fiind reală, nu există nici un motiv să nu dăm crezare relatării lui Polybios, mai ales ca Badian observa și un paralelism al celor două propoziții în frază²⁴.

Din analiza altor surse antice, în special cele de expresie latină, se mai pot identifica alte câteva posibile cauze. Astfel, se vorbește despre un război de apărare

al aliaților²⁵, informație discreditată de evidența polibiană pentru că dintre toate orașele atacate de Filip, nici unul nu era *socius* al Romei²⁶. Apoi, tot Titus Livius lansează ideea că senatul ar fi acționat preventiv, alarmat fiind de creșterea puterii militare a lui Filip al V-lea, comparat în discursul fictiv al lui P. Sulpicius Galba în fața adunării cu Pyrrhus²⁷. O altă cauză vehiculată de tradiția latină este că Roma duce un război just, de pedepsire, pentru pactul încheiat de regele macedonean cu Hanibal, în 209 a. Chr., în plin război punic. Conform acestui scenariu, pacea de la Phoenixe nu a fost decât un compromis menit să dureze doar până la sfârșitul războiului cu Cartagina²⁸. Este puțin probabil ca aceasta să fi fost o cauză efectivă pentru că tratatul dintre cei doi nu a fost niciodată transpus în practică, interesele lor fiind din punct de vedere geografic diametral opuse. Există o singură excepție: un episod menționat de Titus Livius (XXX. 42. 6) cu un anume Sopatros comandant al unui corp de armată macedonean, trimis de Filip în ajutorul lui Hanibal, la bătălia de la Zama-Naragara. Aici avem de-a face din nou cu o mistificare de esență analistică pentru că la Polybios (XV. 11) s-a păstrat descrierea bătăliei destul de detaliat și mențiunea unui corp de armată macedonean nu există. Toate aceste cauze reținute de tradiția literară antică nu au fost confirmate de desfășurarea ulterioară a evenimentelor politice și militare, deci nu vor fi luate în discuție ca posibile mobiluri de începere a războiului²⁹.

Dintre autorii antici singurul care ar fi putut oferi un edificiu cauzal coerent este Polybios. Din păcate, cartea a XVII-a din Istoriile sale s-a pierdut integral, iar cărțile XVI și XVIII sunt păstrate doar fragmentar. Porinind de la teoria cauzelor la Polybios așa cum a fost ea identificată de exegeții moderni, o încercare laudabilă îi aparține lui P. Pedech care urmărind la Titus Livius, dar și la alți autori antici posibile pasaje preluate după Polybios, a încercat să restituie interpretarea polibiană³⁰. ΑΥΤΟΙΣ nu pot fi decât dorințele de expansiune ale Romei, Προφασίς ambasada atenienilor, așa cum reiese din întâlnirea între Filip și Lepidus la Abydos, păstrată la Polybios, iar ΑΡΧΗ este trecerea consulului Sulpicius în Illyria în toamna anului 200 a. Chr. (cf. Titus Livius, XXXI. 22. 4). Referitor la dorințele de expansiune ale Romei, credem că este de fapt o privire retrospectivă a lui Polybios confruntat cu realitățile jumătății de secol II a. Chr. și nu cauza reală a generării conflictului. Polybios nu poate identifica cauza exactă a războiului pentru că înscrie relatarea celui de-al doilea război macedonean în contextul larg al Istoriilor sale și al demonstrației pe care o urmărește³¹.

Autorii moderni s-au lăsat și ei influențați de o privire în intervale cronologic mai larg al politicii romane, încercând să găsească dorința de expansiune sau chiar imperialismul ca fiind una din cauzele determinante pentru intervenția senatului³². G. de Sanctis lansa ideea că saingurul motiv care ar fi putut genera războiul este dorința de bogăție, glorie și dominație, al cărei principiu exponent ar fi P. Cornelius Scipio Africanus³³. Credem că este greu să identificăm la începutul războiului cu Filip un grup senatorial care să canalizeze mentalitatea poporului roman spre expansiunea dominației Romei în Orientul elenistic. Senatul dorește doar o implicare, un loc de actor și nu o hegemonie arbitrară pe care oricum la acest nivel cronologic nu o putea impune. Însă problemele încep să apară în momentul în care din ce în ce mai mulți senatori se lasă fascinați de lumina greacă și odată cu începutul ascensiunii "oamenilor noi" în senat, dar acestea sunt realități vizibile abia după 167 a. Chr., asta inducându-l în eroare și pe Polybios

pe de Sanctis. De asemenea, suntem de părere că discutarea problemei unui eventual imperialism al Romei trebuie făcută într-un cadru cronologic mai larg, numai așa putându-se observa o anumite tendință în politica externă a Romei.

Una din ultimele interpretări date evenimentelor din preajma izbucnirii celui de-al doilea război macedonean aparține lui E. S. Gruen³⁴. După cum am văzut mai sus, războiul a început în opinia sa datorită faptului că nici una din părți nu a cedat presiunilor, dar Gruen își pune problema cauzei care a determinat senatul să transmită mesaje cu rol ultimativ lui Filip al V-lea. Din punctul său de vedere este o problemă de mândrie: "Rather, it's a matter of pride"³⁵, pentru că intervenția în Grecia lăsase un gust amar, apelurile ambasadelor din 201 a. Chr. au fost văzute de senat ca o oportunitate de a-și dovedi vigoarea și integritatea morală și ca o posibilitate de a șterge proasta reputație creată anterior. Demonstrația lui Gruen ridică o problemă destul de importantă. Artizanul reputației proaste a Romei, Publius Sulpicius Galba, este cel care conduce legiunile Romei în Grecia și Macedonia, la începutul războiului, în toamna anului 200 a. Chr. Pentru a combate un posibil contraargument în această direcție, Gruen încearcă să demonstreze într-un alt capitol al lucrării sale că trimiterea lui Sulpicius în Grecia a fost decisă prin tragere la sorți, cum de altfel ne relatează Titus Livius, și că pentru această perioadă Roma nu dispune de așa-zisi experți în problemele lumii elenistice³⁶. Dar, dacă admitem că senatul dorea să șteargă proasta sa imagine, de ce l-a mai trimis totuși pe Sulpicius, doar pentru că se trăsese la sorți provinciile? Greu de crezut, dacă suntem de acord că senatul își impunea destul de ușor voința în fața adunării. și dacă ar fi așa, atunci cum s-ar explica că în 198 a. Chr. senatul reușește să trimită un om care s-a dovedit capabil să ofere grecilor o nouă imagine asupra senatului. Pe scurt, credem că cele două demonstrații ale lui Gruen nu pot fi tratate împreună, pentru că desfășurarea ulterioară a evenimentelor nu le confirmă. Dacă senatul dorește o anumite politică, este logic să impună și personajul capabil să o facă, dacă senatul lasă totul în voia sorților, atunci este greu de crezut că urmărește un scop foarte precis, așa cum l-a definit Gruen. Răspunsul la această dilemă credem că ar trebui căutat în interiorul senatului, care deși încă afișează o atitudine unitară, sursele ne lasă să întrevădem și anumite lupte interne între marile ginți, pentru magistraturile superioare și prorogații. Cel mai bun exemplu în acest sens este relatarea lui Polybios despre contextul general în care s-a desfășurat conferința de la Niceea în Locrida, din iarna anului 198 a. Chr³⁷. Sursa noastră ne informează că Flaminius aștepta rezultatul alegerilor pentru consulat și acordarea promagistraturilor de la Roma, în funcție de aceasta urmând a lua o decizie în privința continuării sau necontinuării războiului. Concret, Polybios ne spune că dacă nu ar fi primit prorogația, Flaminius ar fi fost capabil să încheie pace pentru a nu lăsa succesorului gloria pacificării Macedoniei. Dacă Flaminius ar fi reprezentat întregul corp al senatului, nu ar mai fi fost nevoie ca "prieteni" săi de la Roma să încerce să-i obțină prorogația. Aceasta ar fi fost acordată automat și l-ar fi scutit pe proconsul de un demers diplomatic ce s-a dovedit inutil. Această dezbinare în cadrul senatului se observă și în momentul încheierii păcii cu Filip al V-lea la Elateea, în 196 a. Chr., când noul consul pe anul în curs, M. Claudius Marcellus, cere ca Macedonia să fie atribuită ca provincie, pacea să nu fie ratificată și războiul să continue³⁸.

În consecință, probabil senatul dorește să șteargă impresia lăsată de primul război macedonean, dar puternica familie a Sulpiciilor își impune candidatul la consulat, folosindu-se de ajutorul aliaților politici. Senatul strânge rândurile și reușește să impună pe Ti. Quinctius Flamininus trecând peste toate obiecțiile care sunt aduse candidaturii sale (Titus Livius, XXXII. 7. 8-10). Alături de Quinctii, s-au aflat probabil și alte familii senatoriale romane, dintre care se poate distinge rolul jucat de Fabii, avem astfel de-a face cu un cerc politic destul de puternic format din cel puțin două familii cu un prestigiu imens⁹⁹. Totuși, ținem să atragem atenția că senatul nu este încă divizat în grupuri care urmăresc scopuri și interese contradictorii, situație care se poate întâlni după jumătatea secolului al II-lea a. Chr. Disputele în cadrul senatului se dau pentru magistraturile superioare și pentru promagistraturi, fiecare gintă încercând să impună cât mai mulți reprezentanți la consulat sau la proconsulat. Din acest motiv, am declarat mai sus că nu putem fi de acord cu teoria lui de Sanctis, care încerca să găsească un grup politic format în jurul lui P. Cornelius Scipio Africanus, cu alte interese și alt discurs ideologic decât cel oficial al senatului.

În opinia noastră și conform demonstrației pe care am încercat să o edificăm, principalele cauze ale celui de-al doilea război macedonean ar putea fi dorința senatului de a lua parte activă la recrearea unui echilibru politic în lumea elenistică; consolidarea pozițiilor romane în Illyria și, cu rezervele exprimate, încercarea de a crea o nouă imagine a Romei în Grecia și revigorarea prestigiului senatului. Dorim să atragem atenția însă că problema cauzelor celui de-al doilea război macedonean rămâne încă deschisă unor abordări istoriografice datorită complexității problemei, care este invers proporțională cu numărul și valoarea istorică a surselor avute la dispoziție.

NOTE

1. O primă trecere în revistă a principalelor opinii o face Paul Pedech, *La methode historique de Polybe*, Paris, 1964, p. 113 și n. 68; pp. 119-120. Ed. Will, *Histoire politique du monde hellenistique*, Nancy, 1967, pp. 125-128, *Bibliographie complementaire et notes*. L. Raditza, *Bella Macedonica*, în *ANRW*, I, New York, 1972, pp. 564-589, face una dintre cele mai complete și interesante analize istoriografice ale problemei. E. S. Gruen, *The Hellenistic World and the Coming of Rome*, Los Angeles, 1984, pp. 382-391.
2. A. Piatkowski, *O istorie a epocii elenistice*, București, 1996, pp.
3. Pentru ambasada Rhodos-ului, v. Titus Livius, XXXI. 2. 1; Iustin., XXX. 3. 5; Appian, *Mak.* 4. Pentru ambasada Atenei, *Hesperia* 5, 1936, ISE, 33 decretul în cinstea lui Kephisodoros; Titus Livius, XXXI. 1. 10; Appian, *Mak.*, 4; Pausanias, I. 36. 6 VII. 7. 7-8; cf. Polyb., XVI. 24. 3 care face referire generală la ambasadele trimise la Roma.
4. Pentru problema pactului între Filip V și Antiochos III, Titus Livius, XXXI. 14. 5; Appian, *Mak.* 4. Iustin., XXX. 2. 8; cf. Polyb., III. 2. 8 și XV. 20. 2, care fac observații la adresa lipsei de moralitate celor doi semnatari.
5. E. S. Gruen, *op. cit.*, p. 384, 387-388.
6. M. Holleaux, *Rome et la conquete de l'Orient*, Paris, 1957, pp. 10-28; decretul lui Kephisodoros (v. *supra*, n. 1), comentat de E. Will, *op. cit.*, p. 111, *Bibliograph*

- complementaire et notes și de E. S. Gruen, *op. cit.*, p. 386, n. 157.
7. Titus Livius, XXXI. 1. 10: "...preces Atheniensium quos agro pervastata in urbem compulerat, excitaverunt ad renovandum bellum..."
8. M. Holleaux, *op. cit.*, pp. 339-342.
9. Ed. Will, *op. cit.*, p. 122.
10. E. S. Gruen, *op. cit.*, p. 387.
11. Polyb., III. 2. 8; XV. 20. 2; v. și nota 4.
12. Titus Livius, XXIX. 11. 2: "...cum Attalo rege propter commune adversus Philippum bellum coeptam amicitiam esse..."
13. Titus Livius, XXIX. 12; Appian, *Mak.*, 4.
14. E. Bickermann, *Les preliminaires de la seconde guerre de Macedoine*, în *Rev. Phil.*, 9, 1935, pp. 59-81, apud L. Radtza, *op. cit.*, pp. 569-572.
15. Polyb., XVIII. 47. 1-4; XVIII. 49-52; Titus Livius, XXXIII. 34 și 38-41; Appian, *Syr.*, 2-4; Diodor, XXVIII. 14.
16. Polyb., XVI. 25. 2; XVI. 25. 6; XVI. 27; XVI. 34. 17.
16. F. W. Walbank, *The Origins of the Second Macedonian War*, în *JRS*, 27, 1937, pp. 180-207; *idem*, *Roman Declaration of War in the Third and Second Centuries*, în *Classical Philology*, 44, 1949, pp. 15-19, apud L. Radtza, *op. cit.*, pp. 573-574.
17. E. S. Gruen, *op. cit.*, pp. 392-398.
18. V. nota 14.
19. E. S. Gruen, *op. cit.*, pp. 389-390.
20. J.-L. Ferrary, *Philhellenisme et imperialisme*, Ecole Francaise de Rome, 1988, pp. 47-49.
21. E. Badian, *Foreign Clientelae*, Oxford, 1958, pp. 58-66, apud *idem*, *Roman Imperialism in the Late Republic*, Oxford, 1968, pp. 6-7.
22. E. S. Gruen, *op. cit.*, p. 388: "Nothing suggests or implies that the occupation of these Illyrian places had engaged Roman interests let alone that they had provoked the Republic to war."
23. Polyb., XVIII. 1. 14: "...τους δε κατα την Ιλλυριδα τους Ρωμαίους αν γερονε κυριος μετα τας Ηπειρω διαλυσεις ... μετα τον πολεμιαου του Φιλοπατορος θανατον ...", Badian susține că *meta* trebuie să aibă același înțeles în ambele propoziții, apud F. W. Walbank, *Polybius and Rome's Eastern Policy*, *JRS*, 53, 1963, pp. 1-14.
24. Titus Livius, XXXI. 6. 1; Justin, XXX. 3. 6.
25. Cf. E. S. Gruen, *op. cit.*, p. 383: "Polybius delivers the final blow; the Romans demanded of Philip that he makes war on none of the Greeks, Polybius has not a word about defense of *socii*"; Polyb. XVI. 27. 2, ultimatumul adresat de ambasada triumvirală strategului macedonean Nikanor în condițiile atacului acestuia asupra Atticii; Polyb., XVI. 34. 3, ultimatumul adresat de M. Aemilius Lepidus regelui Filip în fața Abydos-ului, asediat de acesta.
26. Titus Livius, XXXI. 7. 2-13, discursul lui P. Sulpicius Galba în fața adunării și Titus Livius, XXXI. 3. 4-6; Justin, XXX. 7. 2; Zonaras, IX. 15, creșterea puterii militare a lui Filip, care era percepută ca o amenințare la adresa senatului.
27. Titus Livius, XXXI. 11. 9; XXXIV. 22. 8; XLV. 22. 6; cf. Florus, I. 23. 4 amintesc pactul încheiat de Filip al V-lea cu Hanibal în 209 a. Chr. (Polyb., IX. 7) ca fiind principalul mobil al implicării Romei în conflict. Ideea conform căreia pacea de la Phoenixe nu ar fi decât un compromis până la sfârșitul războiului cu Hanibal apare la Titus Livius, XXXI. 1. 9-10, Appian, *Mak.*, 3. 2; Justin, XXIX. 4. 11; Zonaras, IX. 15. 1.
29. Cf. E. S. Gruen, *op. cit.*, pp. 382-388.
30. P. Pedech, *op. cit.*, pp. 113-123.
31. Cf. F. W. Walbank, *Polybius and Rome's...*, pp. 1-14.
32. Prima lucrare apărută în problema imperialismului roman este cea a lui T. Frank, *Roman Imperialism*, New York, 1914. Un susținător al teoriei imperialismului poate fi socotit și G. de Sanctis, *Storia dei Romani*, Firenze, 1923. Teoria este preluată cu argumentație mai amplă de J. Carcopino, în *Point de vue sur l'imperialisme Romain*, Paris, 1935 și mai târziu de Ed. Will, în *op. cit.*; D. Musti, *Polibio e l'imperialismo Romano*, Napoli, 1978 care preia idei și tipologia imperialismului de la E. Badian, *Roman Imperialism...*, J.-L. Ferrary, *op. cit.*, face și el trecerea în revistă a atitudinii lui Polybios privind imperialismul roman și a

- imperialismului roman în general. O bună bibliografie a problemei este oferită de D. Musti, *op. cit.* și de Ed. Will, *op. cit.*, completată de J.-L. Ferrary, *op. cit.*
33. G. de Sanctis, *op. cit.*,
34. E. S. Gruen, *op. cit.*, pp.
35. *Ibidem*, pp.
36. *Ibidem*, pp. 203-249.
37. Polyb., XVIII. 1-12; Titus Livius, XXXII. 7, 37; Plut., *Flam.*, 5-7; Appian, *Mak.*, 8.
38. Polyb., XVIII. 42. 3-4; Titus Livius, XXXIII. 25. 5-8; 25. 11; XXXIII. 27. 7.
39. Polyb., XVIII. 10. 8; Titus Livius, XXXIII. 36. 10; cf. E. S. Gruen, *op. cit.*, p. 214.

Muncă și rugăciune în regulile monahale ale Sfântului Vasile cel Mare și ale Sfântului Benedict de Nurcia

Mircea STANCIU

Studiul de față compară prin intermediul istoriei cantitative cele două reguli monahale fundamentale apărute în Occident respectiv în Orient, undeva pe granița nesigură dintre Antichitate și Evul Mediu. Comparația sesizează între cele două texte un decalaj cantitativ a cărui explicație studiul încearcă să o elaboreze.

O PINIA comună afirmă că răsăritenii sunt mai aplecați spre meditație, pe când occidentalii pun un accent mai mare pe "partea Martei", pe latura slujirii active în societate. La fel, se cunoaște îndeobște că monahismul răsăritean este o formă mai aspră de retragere din lume, pe când monahii occidentalului catolic își propun o mai intensă implicare în problemele societății.

Totuși prejudecățile sunt adesea infirmate de analiză. Cel puțin acesta pare a fi rezultatul unei scurte incursiuni statistice asupra celor două reguli monahale fundamentale. Pentru Occident am ales regula Sf. Benedict de Nurcia¹, iar pentru Orient pe cea a Sfântului Vasile cel Mare².

Am fi tentați să credem că-n regula Sfântului Benedict se acorda o mai mare atenție vieții active în defavoarea celei contemplative, de rugăciune. Pe de altă parte am fi tentați să căutăm contrariul în "așezămintele" Sfântului Vasile cel Mare. Statistica pare însă să ne contrazică. Am luat doi indicatori: rugăciune și muncă (chestiuni legate de avere, activități meșteșugărești, relații cu exteriorul) și-am pornit căutarea. Am cuantificat câte reguli se referă la fiecare din cuantificatori. Iată rezultatul obținut în cazul celor 73 de capete ale Regulei Sfântului Benedict:

(1) Rugăciune: cap. no. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 47, 45, 52: 16

(2) Muncă: cap. no. 31, 32, 33, 34, 48, 50, 57:

Deci se poate vorbi de un raport de 2 la 1 în favoarea rugăciunii, în cazul Regulii Sfântului Benedict.

Sfântul Vasile cel Mare a redactat două grupuri de reguli intitulate Reguli Mari, în număr de 55, și Reguli Mici, în număr de 313. Iată rezultatul obținut urma aplicării aceluiași tipar cuantificator ca și în cazul regulei apusene:

Regulile Mari

(1) Rugăciune: cap. no. 6, 37:	2
(2) Muncă: cap. no. 9, 11, 29, 37, 38, 39, 40, 42:	8

Regulile Mici

(1) Rugăciune: cap. no. 43, 44, 61, 147, 157, 173, 180, 201, 202, 221, 238, 277, 307, 312, 365:	15
(2) Muncă: cap. no. 61, 92, 93, 94, 101, 105, 117, 118, 119, 121, 123, 125, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 153, 156, 181, 202, 207, 284, 285, 305, 313:	31

După cum se observa în cazul Regulei răsăritene avem un raport în favoarea celor două materiale ce variaza între $\frac{1}{4}$ și $\frac{1}{2}$. Astfel ne găsim în fața unui decalaj cantitativ între cele două reguli monahale ce contrazice ideea că monahii din răsărit acorda o mai mare atenție vieții de rugăciune, pe când apusenii ar duce o viață mai activă.

Acest decalaj descoperit la nivelul strict statistic al textelor trebuie să regăsească și în realitate, exprimand-o, fie nu, și-atunci o explicație a acestei lipsuri trebuie formulată.

O primă sugestie ar fi găsirea unor explicații în particularitățile biografiei celor doi autori ai regulelor și-n atmosfera generală în care le-au redactat.

Vasile cel Mare se naște în anul 329 într-o familie din Cezareea Capadociei, fiu al unui profesor de retorică. Pastrând tradiția familiei, Vasile pleacă să studieze filosofia la Constantinopol, apoi la Atena (cca 351-356), unde leagă o strânsă prietenie cu Sfântul de mai tarziu, Grigore de Nazianz. În 357 se întoarce acasă unde începe o viață legată de o carieră laică. Este însă influențat de sora sa, Macrina, o creștină ferventă și decide să se boteze în același an confirmându-și și înclinația monahală. Tot acum face o călătorie la Alexandria, în Egiptul de Sud și în Siria și Mesopotamia, observând pe viu eremitismul primilor monahi creștini, urmașii lui Antonie cel Mare și ai lui Pahomie. Felul său de a fi nu agreează această formă extremă de retragere în singurătate, opțiunea pentru cenobitism rămânând de acum înainte axa centrală a concepției sale despre monahism. Întors în Capadocia întemeiază, împreună cu niște prieteni, o mănăstire, pe pământurile familiei, la Annesi. Așadar Regulile sunt elaborate aici, ca răspunsuri la întrebări adresate de monahi în locurile retrase de pe malul Irisului. Completarea până la cifra de 368 de reguli se va fi făcut, pe lângă baza acumulată la Annesi, observând mănăstirile din Capadocia.

De aici înainte biografia Sfântului Vasile urmează acea opțiune inițială pentru cenobitism și implicit spre o viață activă. Comunitatea monastică nu-l reține, fiind vorba de mai puțin decât până în 359, când se reîntoarce la Constantinopol pentru a lupta împreună cu Vasile de Ancyra împotriva eunomienilor. De aici înainte se implică în toate disputele teologice ale timpului său, luptă în calitate de episcop al Cezareei.

împotriva împăratului arian Valens, fondează numeroase așezăminte care să ajute pe cei bolnavi sau pe călători, scrie numeroase tratate teologice.³ Vasile cel Mare este un om al timpului său, un apărător al Bisericii. Era deci cu neputință ca Regula sa monahală să nu fie puternic impregnată de spiritul său organizatoric, practic. Astfel ea prevede orice conflict posibil între monahi și exterior și-i prescrie soluția optimă de aplanare, dar și modalități de a-l evita. Ia în calcul posibilitatea mănăstirii de a se întreține singură și reglementează relațiile de muncă, negoț în interiorul ei și cele cu exteriorul. Totul cu grija adâncă pentru liniștea duhovnicească a celui ce-și lucrează mântuirea între zidurile mănăstirii; regula mare, numărul 55, ilustrează extrem de relevant această înclinație a Sfântului Vasile spre pragmatism; aici vorbește despre arta medicală, respingând atitudinea rigorista care nu întrevide medicația printre șansele de vindecare ale bolnavului, pe motiv că ar fi împotriva ordinii naturale lăsate de Dumnezeu. Deci, Vasile se ridică împotriva predestinării și nu admite să lași un om să moară când ai leacuri la îndemână.

Toate acestea atesta un spirit modelator și realist mai degrabă decât unul înclinat spre visare, de aceea putem conchide că regula descrie omul.

Sf. Benedict de Nurcia ia cunoștință de Regula Sf. Vasile cel Mare prin intermediul lui Rufinus care tradusese în latinește nesistematic 203 din cele 368 de capitole. Probabil s-a mai inspirat dintr-o *Regula Magistri* anonimă, din Sf. Augustin și, mai ales, din Sf. Cassian. Cert este că, în final, pomenește dintre sfinții Părinți doar pe Sf. Vasile. În orice caz, indiferent dacă a preluat, din texte reglementatorii preexistente, bucăți importante, Benedict reușește să le dea o formă unitară și un spirit diferit de cel al Regulei răsăritene. Mult mai pregnantă este grija pentru reglementarea chestiunilor legate de rugăciune, de oficiile slujbelor divine. De ce această tendință? O găsim ilustrată în viața Sf. Benedict? Răspunsul este simplu. Sf. Benedict, după o perioadă de studiu la Roma, dezamăgit de starea morală a orașului se retrage la Subiaco, într-o peșteră –mai târziu *il sagro speco-* înbrățișând cu toată hotărârea o viață eremitică. De aici înainte, firul vieții sale urmează cursul consacrat, aproape ritualic, al marilor părinți fondatori de viață mănăstirească. Vestea despre viața sa ascetică se răspândește; este căutat de călugării de la Vicovaro, care-l roagă să li se alature ca abate și să fondeze o mănăstire. După ce refuză de câteva ori, insistențele lor îl fac să accepte. Ulterior neînțelegerile cu călugării îl determină încă o dată să aleagă calea eremitică. Totuși nu poate face fața celebrității și, în urma presiunilor exercitate de monahi organizează 12 mănăstiri cu câte 12 călugări ce aveau câte un superior fiecare. Benedict rămâne la Subiaco până intră în conflict cu un vecin. Este nevoit să caute un alt loc. Îl găsește la Montecassino, unde în jurul anului 520 fondează celebra mănăstire.⁴

După cum am văzut Sf. Benedict a fost cu greu convins de către ucenici să adopte varianta monahală cenobitică. Caracterul său nu o va fi cerut cu atâta ușurință ca-n cazul lui Vasile. Viața eremitică îl atrăsese și-l reținuse peste 20 de ani, căci abia în 520 renunță definitiv la eremitism, consacrandu-se vieții comunitare. Credem că acestea explică faptul că Benedict a acordat o mai mica atenție chestiunilor legate de muncă, avere, negoț etc. Regula sa nu e atât focalizată pe contemplație –realizată în rugăciune–, cât dezinteresată de aspectele economice. De altfel, capitolele care se ocupă de rugăciune și care dau dimensiunea raportului

favorabil ei, nu tratează fenomenul din perspectiva personală a legaturii cu Dumnezeu, ci ca program al vieții liturgice comunitare. În ansamblu, rugăciunea liturgică ocupă primul loc, ca o caracteristică a ordinului benedictin.

Modalitatea de elaborare a celor doua reguli spune mult despre spiritul lor. Sf. Vasile cel Mare le compune ca raspuns la întrebările monahilor -sub această formă se și prezintă cele 368 de capete- ca la niste *provocari* pe care viața le oferă pe când Sf. Benedict le compune -deși din experiența acumulată și inspirându-se din alte lucrări de gen- pentru monahii din mănăstirea sa, ca un regulament ideal ca o normă. Însăși împărțirea pe secțiuni a capitolelor spune același lucru, spre deosebire de vâlmășagul de întrebări la care raspunde Sf. Vasile. Amândoi au dat însă dovadă de mult tact și atenție când le-au întocmit. Astfel, Sf. Vasile cel Mare avut înțelepciunea să nu-și imagineze că viața duhovnicească a călugărului poate intra între barierele strâmte ale vreunui regulament și de aceea și-a axat regula pe ceea ce putea face obiectul ei: chestiuni practice. Nici Sf. Benedict n-a tratat aspecte interne ale rugăciunii, ci a avut în vedere mai mult programul de slujbe modalitatea comunitară în care ele să se desfășoare.

Un alt factor important ce a putut influența regulile este atmosfera generală a epocii în care a trăit fiecare din cei doi fondatori. Sf. Vasile cel Mare redactea regulile în partea răsăriteană a unui imperiu care stralucea mai ales aici, în Orient unde pulsa o viață economică înfloritoare. El nu a simțit imperativul unei retrageri radicale din fața neajunsurilor societății în care trăia. De cealalta parte, Benedict în Nursia trăiește într-o epocă de disoluție a societății. Nesiguranța și imoralitatea care dezgustaseră la Roma, redau un climat diferit de cel în care trăise cu 150 de ani înainte Vasile cel Mare. Nevoia de retragere, de repliere din fața acestor realități tulburatoare trebuie să fi fost cu siguranță mai mare. Mănăstirile asigurau, într-o perioadă de dezagregare socială o soliditate extraordinară ceea ce le și dădea forța necesară de a răzbate. *Această soliditate era asigurată și prin comuniunea liturgică care Regula ține să o accentueze ca și factor de coeziune a grupului monastic.*

Elemente de geografie locală ne pot familiariza mai mult cu spiritul Regulei Sfântului Benedict. Aceasta este redactată la Montecassino către sfârșitul vieții sale (cca.540). Mănăstirea este situata pe varful unui munte ce domină împrejurimile mult mai joase. A fost făcută analogia cu muntele Sinai, Sf. Benedict fiind asimilat lui Moise care a primit în Muntele sfânt Tablele Legii. Sensul ascensiunii muntelui este cel al părăsirii unei lumi degradate și degradante. "Legea" este dată în solitudinea vârfului de munte, cu intenția de a reglementa și limita legăturile cu lumea ce i se supuneau, cu lumea de jos, a satelor și a orașelor. Legăturile palide și exteriorul erau deci lesne de intuit și de aceea regula nu le acorda o atenție particulară mare.

Așadar credem că cele două reguli monahale sunt operele autorilor lor, în măsură covârșitoare, fiecare exprimând un anume caracter. Ele nu sunt relevante pentru disparitatea calitativă. Apusenii nu sunt, cum am deduce din decalaj cantitativ, neapărat mai aplecați spre rugăciune. De fapt, un simplu calcul ne contrazice. Benedictini se rugau 5-6 ore pe zi. Vasile cel Mare stabilește șapte tirade pentru rugăciune; considerând că nu puteau fi mai scurți de 45 de minute fiecare cu mare zgarcenie- deducem că, la randul lor răsăritenii Sfântului Vasile se rugau nu mai puțin de 5 ore pe zi. Totuși, în Orient, practicile mănăstirești erau mai aspre: noviciatul era de un an în Apus și de trei ani în Răsărit; în Apus carnea

admisă pentru bolnavi și bătrâni, pe când în Răsărit era interzisă cu desăvârșire. Existau deasemenea dispute legate de tunderea în monahism sau de radea bărbii.⁵ Aceste informații ne dau imaginea unui Orient mai rigorist și cu reguli mai aspre. Acestea nu sunt totuși decât locuri comune, realitatea fiind cu siguranță mult mai complexă și mai diversificată. Există bunaoară percepția unui Orient teologic platonician și a unui Apus în care domină aristotelismul. O singură informație ne poate răsturna imaginea: în Imperiul Bizantin, la Atena, până la sfârșitul secolului al VIII-lea, se studia Aristotel, considerându-se materialismul său nepericulos și irelevant pentru dogma Bisericii. Mulți însă se opreau la acest nivel; când urma să înceapă studiul lui Platon erau trimiși spre călugărie, de către îndrumatori temători. Comentariile prisosesc.

Am plecat așadar de la o opinie comună contrazisă de un decalaj cantitativ depistat în primele Reguli monahale din Apus și din Orient. Am observat în măsură decalajul este expresia reală a unei disparități. La nivelul modest studiului nostru concluzionăm că disparitatea nu explică afirmativ decalajul. Acesta din urmă este rezultatul unei particularități a celor două documente regăsite în biografiile autorilor, în locul conceperii, în atmosfera generală a epocii. Așadar decalajul este irelevant pentru realitatea istorică, care este mai complexă și nu intră, deocamdata, sub incidența studiului de față.

NOTE

1. *La Regola di San Benedetto*, Montecassino, 1997. În traducere românească la Teofan, *Vechile Randuiri monahale*, Dobrușa, 1929.
2. Sfântul Vasile cel Mare, *Asceticele*, din "Scrieri" partea a doua, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1989. Opera sa în original se găsește în volumul 31 al PG, J.-P. Migne.
3. Amănunte biografice despre Vasile cel Mare în Valaori Iuliu, *Vasile cel Mare, episcop de Cezareea*, București, 1905; în *Vasile cel Mare*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1898; și din articolul pertinent al Enciclopediei Britannice, Chicago, 1977, vol. 2, p. 747.
4. Descrierea vieții Sf. Benedict este realizată de un singur izvor medieval, în *Scrieri* ale Papei Grigore cel Mare. Alte amănunte despre viața sa în *Introducere* din *La Regola...*, p. 9-18.
5. Ion Ramureanu, *Istoria Bisericii Universale*, Ed. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993, p. 187.
6. J. Meyendorf, *Teologia bizantină*, ed. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1996, p. 9.

ABSTRACT

The current study compares the two main monastic rules of the Middle Ages through the agency of the method of quantitative history. At a first glance one can easily see that the eastern rule deals with mundane activities at a higher degree than the western one, that of Saint Benedict. We tried to explain this quantitative disparity. Our conclusion says that the initial remark based on the counting of the rules is not necessary a powerful evidence for the idea that the western monks prayed more than their eastern, at that time, colleagues.

Reorganizarea trupelor speciale ale S.U.A. în anii '80

Ciprian NIȚULESCU
Profesor la C. N. „Sf. Sava”

Trupele speciale ale S.U.A. și apoi ale altor state erau folosite, în timpul Războiului Rece, pentru a rezolva rapid, discret și cu costuri minime problemele delicate ce apăreau între marile puteri pe teritoriul statelor „neutre”. Reorganizarea acestor trupe speciale cunoscuta etape succesive în domeniul trupelor uscate, marine și ale forțelor aeriene. Unul din obiective era o mai bună coordonare între Delta Forțelor speciale de asalt și „Beretele Verzi”.

REFERINDU-NE la trupele speciale, trebuie să notăm mai întâi faptul că acestea au apărut ca trupe de cercetare-diversiune în jurul anului 1870, funcționând încă în primul război mondial pe lângă unități regulate, pe bază de voluntariat și făcând trecerea lentă spre unități specializate din al doilea război mondial (ca batalionul Brandenburg și S.A.S.), apoi spre trupele din conflictele coloniale și post coloniale în timpul războiului rece și făcând pasul spre trupele antisubversive și antiteroriste. Subliniat că de la instituționalizarea lor, trupele speciale au fost învăluite în secret desăvârșit, de la recrutare până la antrenament și echipament.¹

Se știe faptul, revenind la subiectul propus, că Statele Unite au executat în anii '60 - '80 cinci operațiuni strategice speciale: operațiunea anticastristă din Golful Porcilor în 1961, raidul de la Sontay din timpul războiului din Vietnamul Nord, operațiunea *Mayaguez* din Thailanda în 1975, operațiunea din Iran în 1980, invazia din Grenada în 1983. Acest tip de operațiuni, avantajoase prin caracterul lor rapid și costurile mici ce le implică erau menite în anii Războiului Rece să rezolve crizele locale ce amenințau interesele strategice ale SUA, îndeosebi în zona Golfului Persic și în Orientul Mijlociu. Invazia sovietică în Afganistan (dec. 1979) și problema ostacilor americani din Iran l-au convins pe Jimmy Carter că operațiuni speciale sunt cel mai bun mijloc în astfel de situații.²

Sporirea posibilităților HUMINT a fost o problemă majoră ce a stat la baza reorganizării trupelor speciale, ca și o mai eficientă coordonare a acestor forțe când intră în acțiune. De altfel, în paralel cu această restructurare, CIA în timpul lui Ronald Reagan și-a mărit cu peste o treime numărul personalului, acoperind informativ practic întreaga lume. Așadar, în 1980, Trupele de Uscat, nemulțumite de prestația CIA în criza ostaticilor din Iran, au înființat Agenția Serviciilor Secrete de Sprijin (ISA) pentru culegerea de informații prin surse umane, această unitate funcționând ca o componentă a DIA (Agenția de Informații a Apărării). Încă de la înființare s-a ținut totul în secret, chiar dacă pe la mijlocul anilor '80 Congresul și mass-media au fost atenționate de acțiunile ilegale ale unor lucrători. Oficial, Pentagonul nu recunoaște această unitate³, ce a intervenit în El Salvador în 1982, a furnizat informații pentru o incursiune în Laos, planificată de fostul comandant al *Beretelor Verzi*, "Bo" Gritz și se presupune că a avut un rol activ în eliberarea generalului James Dozier, ținut ostatic de teroriștii italieni (ian. 1982).⁴

Continuând această prezentare succintă, notăm că pentru o mai bună coordonare, în 1982 Departamentul Apărării a creat Comandamentul Întrunit pentru Operațiuni Speciale, ce deținea un control direct asupra unui număr limitat al forțelor speciale americane, în special *Delta Force* (a cărui principală misiune este antiterorismul) și echipa 6 *SEAL*, o unitate antiteroristă a Marinei Militare americane, înființată în 1984. Referindu-ne la această armă, trebuie să precizăm că s-au înființat două unități speciale, alcătuite din două escadroane speciale, fiecare a câte trei vedete rapide ce duceau cele 6 echipe *SEAL* și două mașini de teren. După 1983, două unități speciale ale Marinei Militare au fost restructurate pentru a fi folosite în minările subacvatice. În 1986 s-a stabilit un plan prin care o parte din aceste echipe erau trimise în Puerto Rico, Scoția și Hawaii.⁵

În 1984, Departamentul Apărării a creat un organ suplimentar pentru operațiuni speciale, ca organ consultativ pentru Comisia Reunită a șefilor de Stat Major (JCS). Putem spune că în 1985 între forțele speciale americane făceau parte *Delta Force*, Trupele de Asalt, Forțele speciale (cunoscute sub numele de "*Beretele Verzi*"⁶) și Grupa operativă 160 - ce constituia sprijinul cu elicoptere și aviație ușoară a altor forțe destinate operațiunilor speciale ale Trupelor de Uscat - cât și echipele speciale din cadrul Marinei Militare și Flancul 1 pentru operațiuni speciale ale Forțelor Aeriene.⁷

În 1987, prin Amendamentul Cohen - Nunn, votat în Congres pentru Legea privind bugetul Apărării, s-a creat Comandamentul operațiunilor speciale americane (USSOCOM), condus de generalul James Lindsay, sobordonat direct președintelui Comisiei Reunite a șefilor de Stat Major și care are sub control 46.000 de militari în total. Acest Comandament răspundea de instruirea, dotarea și organizarea forțelor pentru operațiuni speciale, întocmind planuri proprii și elaborând astfel strategia, doctrina și tactica folosite în aceste operațiuni. Comandamentul a fost stabilit la baza aeriană Mac Dill din Tampa, statul California. Trebuie notat că din 1987, SUA au fost implicate în câteva conflicte, ca invazia din Panama - 1989 și războiul din Golf - 1991. În Panama, forțele pentru operațiuni speciale ale Marinei Militare (ce includeau trupe pentru operațiuni maritime, aeriene și terestre) au susținut cu succes trupele regulate chiar dacă au suferit pierderi în raidul asupra portului Paitiela. De asemenea, în Golful Persic, forțele speciale au ajutat la depistarea rachetelor SCUD mobile pe care Irakul le

lansa împotriva Israelului (amenințând cu atragerea acestuia în război) și au deschis războiul aerian, în prima noapte fiind distruse principalele stații radar irakiene de către elicopterele MH - 53 PAVE LOW ale forțelor speciale.

Ca o imagine a rolului crescând al operațiunilor speciale pentru SUA, se observă că Bugetul destinat pentru aceste forțe a crescut de la 2,54 miliarde dolari în 1991 la 3,11 miliarde dolari în 1992. Această restructurare este benefică cu atât mai mult cu cât și după terminarea Războiului Rece și schimbarea cadrului geopolitic internațional, amenințările la adresa SUA, îndeosebi din Lumea a Treia necesită astfel de operațiuni.

NOTE

1. Alain Dewerpe, *Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan*, Nemira, 1998, p. 62-63
2. Christofer Andrew, *CIA și Casa Albă*, ALL, București, 1998, p. 407
3. Lucien S.Vandenbroucke, *Special Operations as an instrument of US Foreign Policy*, Oxford University Press, 1993, p. 251.
4. John Prados, *Războaiele secrete ale Președinților*, Elit, 1998, p. 394
5. *Ibidem*, p. 395
6. Vezi și *Povestea Beretei Verzi în Magazin Istoric*, nr. 4/1998, pp. 75-78
7. Lucien Vandenbroucke, *op. cit.*, p. 251.

ABSTRACT

The Special Troops of SUA, then of others states, were used, during the Cold War priority after the crisis of the american hostages, from Iran (1980) and the Soviet invasion from Afganistan (December 1979), to solve rapidly, discreetly and with small costs, the delicate problems which were turning up between the Great Powers, on the "neutral" territory of some states, especially from the "third world".

The reorganisation of the american Special Troops, knows some successive stages of part of Land Troops, of the Navy and of the Air Force.

An other objective was the better coordination between "Delta Force", Attack Troops, "The Green Berets" and others special forces.

Considerații privind interferențele culturale și istorice din Balcani

Alexandra ZBUCHEA

Ca urmare a unei mult prea frământate istorii, spațiul balcanic este un mozaic etnic, lingvistic și religios. În secolul XX, acesta cunoaște, însă, puternice transformări datorate, în primul rând, intelectualilor educați în alte țări ale Europei și influenței culturii vestic-europene.

TERMENII "Balcani", "Europa de Sud-Est", "Europa de Est" sau "Europa Centrală" nu se referă numai la entități pur geografice. Ceea ce le dă substanță sunt caracteristicile culturale, spirituale și geopolitice. Ceea ce s-a înțeles prin zona de extindere a uneia sau alteia dintre aceste regiuni a variat pe parcursul istoriei, nici în momentul de față nefăcându-se o precisă delimitare a granițelor lor. În ceea ce privește zona "balcanică", aceasta este mărginită pe trei laturi de mări: Marea Neagră, Marea Marmara, Marea Egee, Marea Ionică și Marea Adriatică. Limita terestră este mai greu de stabilit, în linii mari considerându-se ca fiind formată de râurile Drava și Dunăre. Pe lângă teritoriul astfel demarcat, în mod greșit, din punct de vedere geografic, unii cercetători includ în zona Balcanilor și spațiul de la nordul Dunării că nu face parte din Peninsula Balcanică, respectiv teritoriile românești dintre Dunăre și Munții Carpați, alții includ de asemenea și Moldova și chiar Ungaria. În ultima vreme însă teritoriile românești și în special cele ungare sunt încadrate în spațiul Europei Centrale cu care în prezent au multe afinități, spre deosebire de perioada anterioară secolului XIX. De asemenea a început să se excludă din "Balcani" Croația și Slovenia. În trecut, în general, erau cuprins în spațiul sud-est european un teritoriu de sute de mii de kilometri pătrați înglobând ex-Jugoslavia și România, precum și toate țările aflate la sud de acestea. Spațiul balcanic are o spiritualitate proprie, este o zonă de tranziție și convergențe culturale, aici se întâlnesc elemente spirituale din cele mai vechi, alături de

mentalității moderne. Poate că elementul determinant al fizionomiei acestei regiuni este extrema mobilitate, multele deplasări demografice care au început în cele mai vechi timpuri și care continuă și astăzi. Primele mișcări de populație au fost de nord spre sud, mai întâi au trecut pe aici vechii greci, apoi diferite neamuri barbare al căror șir s-a încheiat cu populațiile slave care au împins populațiile romanizate precum și cele ilirice din zonă în regiunile montane. În timpurile mai noi mișcarea demografică a avut în general altă direcție, dinpre sud-est, de unde au venit ca exemplu grupuri de țigani. O dată cu înaintarea în Europa a Imperiului Otoman (care a determinat o nouă deplasare de populații spre zonele rămase încă în afara imperiului), din Asia Mică au pătruns în primul rând turcii. Aceștia au împins masiv populații slave din centrul peninsulei spre nord și nord-vest, până în sudul Ungariei și până în Istria. O mobilitate deosebită în Balcani au avut-o și vlahii, ramura sudică a românismului. De asemenea a avut loc o recolonizare a grecilor aduși din Asia Mică în zonele din nordul actualei Grecii, regiune preponderent slavă la data respectivă. Deplasările de populație continuă din păcate și astăzi, special datorită discriminărilor etnice și a conflictelor, uneori violente, din interiorul și chiar dintre statele balcanice.

Cauzele acestei instabilități de populații sunt numeroase: invazii, războaie, perioade de secetă și foamete, catastrofe, politica dusă de conducătorii din zonă etc. Această instabilitate a dus la o mare heterogenitate demografică, tipic fiind cazul Macedoniei, unde pe un spațiu relativ restrâns trăiesc populații slave, grecești, aromâni, albanezi, turci etc. De asemenea deplasările de populații au pus în contact direct popoare diferite, a determinat transferul de elemente și valori culturale.

Pe lângă deplasările "accidentale" în regiune s-au cunoscut până în timpurile recente și deplasări periodice, uneori chiar de comunități întregi, mișcări legate de păstorit, cunoscute sub numele de "transhumanță"¹. De asemenea contactele în Balcani au fost facilitate de existența aici a numeroase societăți, unele secrete, altele feminine cat și masculine². Diferite bande de bărbați au crescut foarte mult în timpul ocupației otomane. Scopurile lor erau diferite, în general însă fiind vorba de o formă sau alta de răzvrătire împotriva ordinii existente, sau pentru protejarea și/sau răzbunarea familiei. Aceste bande erau înarmate. În unele cazuri erau simple bande de tâlhării, formate din persoane de etnii și religii diferite, care puteau fi angajate ca trupe mercenare, folosite ca gărzi etc.

Spiritualitatea balcanică s-a născut tocmai din contactele diverse din regiunea populațiilor din zonă. "Dialogisme, contacts et interferences, impregnations, coincidences, c'est la precisement ce qui caracterise essentiellement l'essor historique et culturel des peuples d'Europe du Sud-Est et qui, loin de mettre en danger leur identité, leur fournit un contenu riche et développe, lequel est malheureusement souvent insuffisamment et unilatéralement connu et mis en lumière"³. Pentru a înțelege mai bine spiritualitatea balcanică, și chiar și istoria acestor locuri, este utilă o cercetare lingvistică comparativă aprofundată⁴. Chiar și limbile vorbite în zonă, deși au origine diferite, au numeroase elemente comune, structuri gramaticale similare specifice acestei regiuni, există "balcanisme" care se regăsesc la diferite populații. Astfel numeroșilor locuitori ai Balcanilor din trecut le-a fost caracteristică bi- sau pluri-lingvismul. Exemplul cel mai ilustrativ este cel al aromânilor, fără a fi singular.

Tradiții culturale extrem de vechi au supraviețuit în Balcani. Acestea s-au regăsit, sub o formă sau alta, la toate populațiile din regiune. Această cultură populară, născută și perpetuată datorită condițiilor istorice specifice și lentei "modernizări" a zonei, supraviețuiește în arta populară (literatură și muzică populară, decorații plastice etc.). Se pot încă recunoaște la toate populațiile balcanice motive foarte vechi, care datează cu mult înainte de creștinarea și islamizarea zonei. Astfel spre exemplu pe 23 aprilie, de Sf. Gheorghe, au loc ceremonii similare legate de reinvierea naturii, de fertilitate etc. în întregul spațiu balcanic⁵. O altă ceremonie ancestrală, ascunsă sub haină creștină, comună sârbilor, bulgarilor și chiar unei părți a românilor, este așa-numitul "zapis" (semnul crucii este sculptat pe un copac sfânt)⁶. Pe lângă tradiții similare, populațiile balcanice au și multe trasături spirituale comune, cum ar fi marele respect față de mame și surori, în ciuda unei atitudini negative față de femeii în general, "obrazul" este simbol al onoarei, cele mai mari păcate sunt: lovirea părinților cuiva, disprețul pentru bătrâni, orice act ofensator la adresa sistemului familial etc.

În general societatea tradițională balcanică era o societate împărțită pe clanuri și familii (în care sunt incluse toate neamurile apropiate, inclusiv nașii etc.). De asemenea afilierea la o familie se considera chiar și până la gradul 8 în cazul liniei masculine. Solidaritatea de clan și familială se materializă în existența unor sate autonome și chiar a unor federații de comunități rurale. Aceste solidarități și respect față de tradiții încă mai supraviețuiesc, în special în regiunile mai dure ale munților, printre aromâni și albanezi. Societatea balcanică în general nega omul neexistând anterior secolului XVIII nici măcar un termen care să definească individul, ca unitatea elementară a organizării sociale⁷. Poate că și această negare a persoanei, alături de istoria tulburată a zonei au determinat dezvoltarea monahismului, în forme specifice. De asemenea până târziu, în secolul XIX mănăstirile au fost principalele focare de cultură, de creație artistică ale regiunii.

Marea mobilitate a populațiilor, precum și factorii politici au determinat și creștinarea foarte diferită, în unele cazuri relativ târzie a regiunii, ca și o relativă mobilitate religioasă. Astfel diferite regiuni și/sau populații și-au schimbat de mai multe ori caracterul religios.

Primele elemente creștine au pătruns de timpuriu în regiune, tradiția atribuind creștinarea zonei însuși apostolului Andrei, precum și a apostolului Pavel, care a făcut nu mai puțin de trei călătorii misionare în spațiul balcanic. Certe urme de viață creștină sunt atestate destul de puțin în primele veacuri, numărul lor crescând în mod însemnat o dată cu secolul V. Până atunci trăiau laolaltă, mai mult sau mai puțin pașnic locuitorii (cetățenii) lumii romane și barbarii. Venirea diferitelor neamuri barbare, necreștine (care au pătruns până în inima Greciei) a dus la stoparea procesului de creștinare a populațiilor romanizate și retragerea lor în regiunile muntoase.

Se pot constata astfel două perioade de creștinare a populațiilor din zonă (secolele I-V și IX-XV) urmată de o perioadă de islamizare a unor regiuni balcanice (secolele XIV-XVIII). Până în secolul al IX-lea creștinismul s-a răspândit pe baze informale, neinstituționalizate, încorporând numeroase elemente și practici păgâne, din cultul lui Mithra, din șamanism etc. În a doua jumătate a secolului IX Constantin și Metodius au tradus Biblia în slavonă, inventând și un nou alfabet, glagolitic. Ei au plecat să creștineze Moravia. Ulterior au fost chemați la Roma.

Anterior khanul Boris dorise o biserică bulgară autocefală care să-l sprijine împotriva nobilimii și care să servească și ca sistem birocratic. Neprimind independența față de biserica ortodoxă, Boris a cerut Romei să trimită misionari. Papa a trimis un episcop însă a refuzat să numească un arhiepiscop. În timpul urmasului lui Boris, țarul Simeon, a fost numit St. Clement ca prim arhiepiscop ortodox rit slavon. Acesta a înființat prima școală religioasă de la Ohrida și a adoptat alfabetul chirilic. Arhiepiscopia de la Ohrida era cea mai influentă din regiune, având jurisdicție chiar și în regiunile românești din stanga Dunării. În secolul XI autoritatea sa a fost slăbită prin înființarea Bisericii sârbe autocefale, al cărui prim arhiepiscop a fost Sf. Sava. Tot în secolul XIII, episcopul de Tarnovo devine patriarh al Bulgariei. Zona cea mai slab creștinată era Bosnia, unde se manifestau numeroase elemente eretice, cu toate că se folosea liturgia slavonă. În secolul XI este trimisă o misiune franciscană de creștinare, însă numai spre mijlocul secolului următor mulți au trecut la catolicism.

Tot în aceasta perioadă începe să crească și presiunea Islamului, după cucerirea otomană. Și datorită unor privilegii politice și economice, islamismul s-a răspândit în special de-a lungul principalelor căi comerciale, în zonele unde au supraviețuit diferite erezii (precum în Bosnia-bogomilismul-, în zonele din Bulgaria unde se mai manifestă paulicianismul), în Bosnia centrală unde biserica nu era suficient de puternică, în zonele de frontieră, în orase. De multe ori converteau numai bărbații, femeile păstrând credințele anterioare. Copiii în continuare capătau religia tatălui. Totuși datorită imigrărilor și emigrărilor continue, proporția diferitelor religii era variabilă⁸. În rândul familiilor trecute la islam s-a constatat anumita scădere a solidarității familiale⁹. Cu toate acestea majoritatea populației mai ales în mediul rural, a rămas creștină, în primul rând ortodoxă, ceea ce a și determinat de altfel zonei balcanice o fizionomie spirituală specifică.

Cucerirea Balcanilor de către otomani a influențat arta din regiune și chiar și din zonele limitrofe, aflate sau nu sub directa influență a Înaltei Porți. De asemenea cultura bizantină a fost de multe ori model pentru arta musulmană. Așa cum a mai menționat principalele centre culturale erau mănăstirile. "Artistii" monahi călătoreau mult în regiunile balcanice, precum și în zonele românești de pe malul stâng al Dunării, contribuind la schimburi culturale și împrăștierea diferitelor motive artistice, creându-se chiar un curent artistic specific.

În special însă cu secolul XIX se manifestă în Balcani o nouă mutație, întoarcere spre restul Europei, o "raționalizare" a vieții culturale și chiar cotidienă din zonă. Occidentalizarea în toate domeniile s-a făcut și sub impulsul creșterii schimburilor, în special economice, a pătrunderii unor idei iluministe, a creșterii sentimentului național și a fost favorizat de scăderea puterii Imperiului Otoman. Motorul acestei modernizări spirituale au fost intelectualii, indiferent de proveniența lor etnică. "Les intellectuels etaient dans leur propres pays et leurs representants d'une intelligentsia etrangere, souvent plus developpe et qui jouent un role de regenerateurs et innovateurs parmi leur compatriotes".¹⁰ De multe ori reprezentanții de seamă ai culturii balcanice provin din medii bilingve sau trilingve, fiecare reușind să facă în operele respective o sinteză a diferitelor tradiții culturale din care provin. În ciuda numeroaselor întrepătrunderi culturale, politice și istorice etc., a schimburilor și contactelor permanente, totuși fiecare cultură balcanică își are propria sa autonomie și identitate națională.

2000 decembrie 2000

In acest fel pot fi prezentate doar cateva aspecte disparate despre o zona europeana a interferentelor dar si a diversitatilor care se constituie intr-o parte integranta a unui patrimoniu continental extrem de interesant si valoros.

NOTE

1. Vezi Traian Stoianovich, *Balkan Worlds: the First and the Last Europe*, New York, 1994, p. 332.
2. Ibidem, pp. 163-166.
3. Milan Djurcinov, *Europe du Sud-Est et pluralisme des culture*, in *Bulletin AIESEE*, 28/1998-1999, p. 115.
4. Shaban Demiraj, *Pour une etude plus approfondie des phenomenes balkaniques*, in *Bulletin AIESEE*, XXIV-XXV/ 1994-1995, p.84 sq; Vladimir Georgiev, *Tradition et innovation dans les langues nationales des pays du sud-est europeen*, in *Tradition et innovation dans la culture des pays du sud-est europeen. Colloque tenu les 11 et 12 Septembre 1967 a Bucarest a l'occasion de la IX-e Assemblee generale du CIPSH*, Bucuresti, 1969, p. 131 sq.
5. Traian Stoianovich, *Balkan Worlds: the First and the Last Europe*, New York, 1994, pp. 10-11.
6. Ibidem, p. 38.
7. Ibidem, p. 50.
8. Spre exemplu in cazul Bosniei in 1430 erau peste 50% musulmani, in 1600 proportia crescuse la peste 70%, scazand apoi continuu, pentru ca in 1850 sa fie de 40% - cf. ibidem, p. 145.
9. Ibidem, p. 158.
10. Vassiliki Papoulia, *Convergences culturelles dans le Sud-Est europeen*, in *Bulletin AIESEE*, XXIV-XXV/1994-1995, pp. 29-30.

ABSTRACT

The spiritual space known as the Balkans is the result of a terrible and troubled history. Even today one can meet here various traditions and customs, some of them ancient, pre-Christian, others quite modern. The demographic unrest, various wars and catastrophs are the principal causes of the ethical, lingualistic and religious mosaic in the area. The balkanic spirituality resulted from the contacts, influences and interdependancies of the various populations in the region. Especially in our century the profile of the Balkans started to change, mostly because of the intellectuals educated in other european countries and due to the political and cultural western european influence.

Stadiul săpăturilor și publicațiilor despre bazinul transilvan în secolul X

Gáll Ervin

Autorul, cronologic urmărește intensitatea săpăturilor și a publicațiilor arheologice a secolului X în Bazinul Transilvan, caracterul nivelului acestor săpături și publicații.

CERCETAREA istoriei Bazinului transilvănean din secolul X, suferă mult din cauza stadiului incipient a publicării urmelor arheologice în această zonă. Nivelul cercetării și publicării materialului arheologic privind secolul X în Transilvania, se află pe ultimul loc în Bazinul Carpatic¹. Totodată, mai trebuie să adăugăm și faptul că arheologia transilvană a pornit deja cu un handicap de 50 de ani, iar astfel nivelul de cercetare și publicare din Slovacia, Ungaria, Yugoslavia prezintă deosebiri clare.

La aceste deosebiri clare de nivel de cercetare, se adaugă și faptul că cauza amestecului politicului cercetarea din Transilvania a avut mult de suferință. Așa cum va reieși din prezentarea noastră, se va vedea clar ca cercetarea cum a fost influențat de anumite ideologii politice, de anumite aspirații naționale. Totodată este foarte important statutul politic al Transilvaniei în aceste perioade.

Pentru a vedea mai clar nivelul cercetării arheologice, am încercat sistematizarea pe perioade a gradului de intensitate de săpătură și publicare.

Perioadele (fără să vrem) marchează diferite etape ale statutului politic al Transilvaniei.

1.1896-1905. Se caracterizează prin punerea bazei cercetării arheologice profesionale în Transilvania. Astfel, anul 1896 marchează prima descoperire de morminte de la Gâmbaş, (publicată chiar în acel an), care va fi urmată de alte săpături, tot acolo rezultând încă 5 morminte (nepublicate până la ora actuală). Sfârșitul acestei perioade romantice este marcată de opera monumentală a Hampel, care prin publicarea unui număr impresionant de descoperiri în perioada „descălecării” sau din alte perioade ce au oferit specialiștilor posibilitatea de identificare a descoperirilor arheologice din diferite epoci. Astfel, consecințele

lucrării lui Hampel, a determinat „explozia” descoperirilor și a publicațiilor în întreaga Transilvanie, despre toate epocile, ca și despre descălecarea maghiară².

Acestei, adevăr conține un alt adevăr care a fost mai mereu uitat. În 1899, regele Ungariei, Franz Iosif I numește pe cunoscutul arheolog al Muzeului Național Maghiar (înființat în 1802), Béla Pósta ca conducător al catedrei de arheologie de la Cluj. Astfel, de numele lui se va lega punerea bazelor școlii arheologice transilvane, care a influențat mult dezvoltarea arheologiei din Bazinul Carpatic. Din școala lui Pósta, provin figurile mari a arheologiei acestui secol din Transilvania: István Kovács și Márton Roska.

Astfel, înmulțirea remarcabilă a descoperirilor, și, mai important, a publicațiilor se văd ca rezultatul interacțiunii a acestor doi factori: formarea de specialiști de profesie, respectiv lucrarea lui Hampel, care a ajutat pe fiecare specialist în precizarea cronologică a descoperirilor.

II.1905-1914. Dezvoltarea remarcabilă a întregii Austro-Ungariei, din toate punctele de vedere (cultural: Viena a devenit centrul cultural european; apariția conceptului de „Mitteleuropa”, dar mai ales economic, deoarece putem spune ca Ungaria s-a dezvoltat atât, cât niciodată în întreaga sa istorie), a avut consecințe faste asupra dezvoltării spiritului de a se ocupa de arheologie. Astfel, în acest program nobilimea maghiară a jucat un rol excepțional, susținând financiar săpăturile pe tot teritoriul Ungariei, inclusiv în Transilvania. Ca o consecință a acestor factori favorabili în Transilvania au pornit săpăturile, dar apar și publicațiile. Astfel, în 1906 apare publicația despre garda de spadă de la Dej³, iar în anii următori sunt organizate săpături la Gâmbaș(1912), Lopadea Nouă(1913), Alba-Iulia(1911), Cluj-Napoca (1913)⁴. O parte din aceste săpături sunt publicate, dar declanșarea primului război mondial a anulat o mare parte din aceste planuri⁵.

Într-o mică parte atinge tema noastră doar, dar se cuvine să amintim săpăturile de la Hunedoara și Moldovenesti din 1912-1913, publicate în 1913 și 1914.

Așa cum reiese, anii de la începutul acestui secol reprezintă o etapă importantă și fastă, atât din punctul de vedere al săpăturilor, cât și al publicațiilor. Evident există deosebiri de nivel, deoarece pe profesioniștii I.Kovács și M.Roska nu putem compara cu amatorii K.Herepey sau J.Bodrogi, nici în ceea ce privește săpăturile, cu atât mai mult publicațiile.

III.1920-1939. Perioada interbelică a reprezentat un regres uriaș față de avântul perioadei anterioare. Astfel, în cele două decenii n-a fost executat nici o săpătură arheologică, și doar norocului datorăm două publicații despre două necropole, respectiv mormânt. Este vorba de mormântul izolat de la Dârjiu⁶ respectiv publicarea mormintelor 10-12 de la Gâmbaș⁷. A mai apărut un mormânt cu resturile calului, care va fi amintit abia în 1971. Acest regres se datorează schimbării politice, a cărei urmare a fost desființarea Institutului de Arheologie a Facultății de Arheologie a Universității "Franz Joseph" de la Cluj. Menționăm că aici nu discutăm justificările sau nejustificările acestei schimbări, într-o perioadă bântuită de naționalism, ci încercăm să prezentăm realitățile interbelice din punct de vedere a decăderii cercetării acestei perioade, de compromitere acestor programe. Această constatare a avut și R.Harhoiu cu prilejul analizei stadiului cercetării ale secolelor VI-VII în Transilvania⁸.

IV.1940-1945. Revenirea Transilvaniei de Nord la Ungaria a determinat un alt avânt al specialiștilor care se ocupau cu această problemă. Astfel, în 1940 tânărul Gyula László reia săpăturile de la Cluj-Zăpolya (Dostoievski), la care adaugă publicarea celor 7 morminte săpate în 1913 de I.Kovács⁹. Gy.László rândul lui publică mormintele săpate de el, în 1943 și respectiv în 1945¹⁰. În 1943 Horedt publică descoperirile de la Călnic¹¹ iar tot în acest an M.Roska publică buterola de spadă de la Alba-Iulia¹² iar Z.Székely în 1945 mormântul izolat de Sfântu Gheorghe-Eprested¹³. Tot în cartea lui Gy.László sunt publicate descoperirile fortuite (foarte probabil al unui mormânt) de la Eresteglu Zádogostet¹⁴.

V.1948-1960. Perioada imediat următoare războiului mondial a determinat o restructurare politică care nu va avantaja știința arheologică în nici un fel. Chiar dacă au fost organizate mari campanii de săpături arheologice, rezultatele nu pot fi considerate ca fiind concludente pentru secolul X.

Totodată în această perioadă apare un fenomen în rândul arheologilor respectiv a arheologiei, de a nu publica materialul arheologic. Fără îndoială, avem de-a face cu manifestarea politicului, respectiv a naționalismului-comunist care caracterizează perioada de după 1956. Astfel, prin programe venite de sus arheologii trebuiau să cerceteze situri care erau ale slavilor, iar mai apoi protoromânilor. Mulți, arheologi s-a raliat acestei ideologii, dar au existat și specialiști care au îndeplinit profesia lor cu cinste.

Din această perioadă, astfel sunt cunoscute trei descoperiri, dar nici una nu a fost publicată. Astfel, trebuie să menționăm descoperirile de la Cluj-Napoca, str.Semenicului, respectiv str.Kogălniceanu¹⁵. A mai apărut încă o descoperire respectiv de la Simeria Veche, rămasă până la ora actuală nepublicată.

VI.1960-1970. Deceniul al șaselea reprezintă o perioadă mult mai benefică pentru descoperirile privind această perioadă. Astfel a fost săpată parțial necropola de la Noșlac, de 18 morminte, apoi cea de la Blandiana „B”, și a mai fost documentat o spadă de la Ernei, respectiv au apărut resturile unui nou mormânt de la Căpeni. Din aceste rezultate, au fost publicate doar necropola de la Blandiana (K. Horedt însă nu a recunoscut ca acesta reprezintă orizontul funerar maghiar al secolului X.), respectiv spada de la Ernei, și potcoava de la Căpeni, la începutul deceniului următor¹⁶. Necropola de la Noșlac a rămas până în zilele noastre nepublicată.

VII. 1970-1980. În acest deceniu, putem documenta patru descoperiri: cele de la Cipău, Deva, Jigodin, Sângeorgiu. Paradoxal, este că cu toate aceste descoperiri nici una n-a fost publicată (doar o schiță avem despre inventarul mormântului de la Deva). Trebuie, menționat ca la sfârșitul deceniului încep săpăturile de mare amploare de la Alba-Iulia-Stația de Salvare.

VIII. 1980-1990. Deceniul al IX-lea al secolului nostru, va rămâne fără îndoială unul din cele mai importante a cercetării Bazinului transilvănean al secolului X. Mai ales au fost cercetate centrele probabile ale descălcării maghiare la Alba-Iulia, Cluj-Napoca (poate din alte considerente și scopuri). Mai ales la Alba-Iulia putem vorbi de succese importante: astfel, au fost cercetate necropolele I și II de la Stația de Salvare¹⁷, a fost identificat mormântul izolat de călăreț din partea S-V. a cetății¹⁸, respectiv au fost colectate descoperiri izolate din fostul palat Apollon respectiv o spadă din colecția Cserni²⁰.

La Cluj, în 1985 cu prilejul săpăturilor în cadrul unei necropole romane, au fost identificate 26 de morminte aparținând orizontului funerar maghiar. La Blandiana, în locul identificat de Horedt cu câteva decenii mai devreme, arheologii din Alba-Iulia, au efectuat săpături de salvare, descoperind o necropolă bulgară din secolul al IX-lea. La marginea necropolei, care a fost distrus de Mureș, a fost identificat un mormânt, cu un inventar și ritual funerar foarte interesant, iar care a fost datat în secolul al X-lea, fiind atribuit orizontului funerar maghiar. Tot, în acest deceniu a fost identic resturile inventarului unui mormânt la Benic.

Așa cum reiese, putem vorbi de un deceniu extrem de prodigios din punct de vedere al săpăturilor. Nu același lucru putem constata despre publicarea materialului.

Astfel, cele două necropole mari de la Alba-Iulia(II-III.) n-au fost publicate nici până în zilele noastre. Același, soartă a avut și necropola de la Cluj-Napoca-str.Pata, care la rândul lui nefiind publicată²¹. Nu este publicat nici toporul-ciocan, descoperit în jurul fostului palat ale familiei Apor.

Cum am văzut, specialiștii nu prea au dat osteneala de a publica aceste mărturii importante ale secolului al X-lea. Cu toate acestea, au fost publicate descoperirile mai mici, care nu au necesitat o muncă științifică prea mare. Este vorba de mormântul de la Blandiana, respectiv cea de la Alba-Iulia-S-V.Cetății²².

IX.1990-1999. Ultimul deceniu, al secolului nostru nu poate fi caracterizat, nici ea la rândul lui unul cu rezultate remarcabile. Cu schimbarea politică, totuși ar fi putut mult mai bine exploatate atât colaborarea cu arheologia maghiară, dar ar fi putut fi relansate săpăturile, respectiv publicațiile. Din păcate nu s-a întâmplat așa. Mentalitatea veche continuă să domine, blocajul structurilor mentale până acum nu au permis o dezvoltare acestei discipline.

Astfel, pentru nouă ani putem documenta doar două săpături: Alba-Iulia-str.Brândușel²³, respectiv Orăștie²⁴. Spre meritul autorii săpăturilor, ambele au apărut foarte repede după executarea lucrărilor.

La mijlocul acestui deceniu, a apărut publicația despre spada de la Deva²⁵, iar mulțumită lui R.Heitel spada de la Alba-Iulia²⁶.

La finalul acestei prezentări de situație a săpăturilor și a publicațiilor se impun câteva constatări:

I. În primul rând câteva date statistice trebuie amintite. Din 40 de descoperiri 11 pot fi socotite săpături exhaustive, alte 9 sunt parțiale. Cunoaștem 17 descoperiri izolate, iar alte despre alte trei săpături nu știm dacă au fost exhaustive sau nu. Din păcate, săpăturile exhaustive sunt cele care n-au fost publicate, sau parțial publicate pot fi socotite mai degrabă de popularizare, decât pentru știință.

II. Acest nivel, destul de mic se reflectă în publicații. Astfel, în cazul numai a 16 descoperiri au fost publicate întregul material, dar adevărului aparține ca de 11 ori descoperirile sunt morminte izolate sau descoperiri fortuite, și doar de 5 ori aparțin unor necropole.(vezi tabelul II.)

III. În totalitate, 16 descoperiri au fost publicate în totalitate, 8 au fost parțial publicate, iar despre alte 16 descoperiri nu avem numai menționări.

ANEXE

Catalogul descoperirilor

1. Alba-Iulia-str.Brândușel
2. Alba-Iulia (desc.izolată)
3. Alba-Iulia (descoperire izolată)
4. Alba-Iulia-Stația de salvare II.
5. Alba-Iulia Stația de Salvare III.
6. Alba-Iulia S-V. Cetății
7. Alba-Iulia-pal.Apor
8. Alba-Iulia-str.Zlatna
9. Benic(descoperire izolată)
10. Benic(descoperire izolată)
11. Blandiana(descoperiri izolate)
12. Blandiana A-m.2.
13. Blandiana B
14. Călnic
15. Căpeni
16. Cetea
17. Cipău
18. Cireșoia
19. Cluj-Napoca-str.Chirovski 23
20. Cluj-Napoca-str.Kalevala
21. Cluj-Napoca-str.Pata
22. ClujNapoca Zápolya(Dostoievski)
23. Dârjiu
24. Dej
25. Deva-Micro 15
26. Eresteghin-Zádogos t.
27. Ernei
28. Gâmbaș-Măgura
29. Jigodin
30. Lopadea Ungurească
31. Moldovenesti-faza I.
32. Noșlac
33. Orăștie
34. Poiana Aiudului
35. Sângeorgiu ?
36. Sfântu Gheorghe-Eprestet
37. Simeria Veche
38. Târgu-Secuiesc?
39. Turda-Muntele Zănilor
40. Vurpar

²⁷Tab. I. Intensitatea săpăturilor, cantitatea publicațiilor și receptarea lor în cercetare.

Anii	Săpături-descoperiri	Tipuri de publicație		
		Notă săpătură	de Mențiuni	Articol
1896	C28.			C28.(1896).
1902	C28.			
1905	C24.			
Hampel 1905: C24, C28.				
1910	C11; C39.	C39.(1910)		C24.-1906
p.1914	C8; C10; C16; C18; C22; C28; C30; C31; C34; C40.		C8; C10; C16; C18; C30; C34; C40.(1913)	C31.-1913
1920-36?	C26.			
p.1925				
1927	C15; C38.			
1933	C23.			
1936.				C28.-1936.
1941-42	C14; C22;	C14.(1941-43)		C22.-1942; C 1942.
1943	C2; C36.	C22.(1945).	C22.(1943); C26. (1943); C18(1943); C38(1943).	C2-1943; C36.-1945.
1947-48	C19; C20.			

1948-1960	C37.7			
Horedt K. 1958: C2; C10; C11; C14; C16; C18; C20; C23; C24; C26; C40.				
1960	C32.			
1965	C13; C15; C27.	C32(1966).		C11, C13-1966; C27-1966.
1970	C17; C25.		C15(1971);	
1975	C29; C35.			
1978-81	C5.	C5.-1983		
1981-82.	C12.			C12.-1987
1981-84.	C4.			
1985	C3; C6; C7; C9; C12;			C6-1985, 1986.
Horedt K.: 1986.: C22; C24; C25; C28; C30; C31.				
Bóna I.1988.: C2; C4; C5; C6; C8; C9; C10; C11; C12; C13; C14; C15; C17; C19; C21; C22; C23; C24; C25; C26; C27; C28; C29; C30; C31; C32; C35; C36; C37; C38; C39; C40.				
1985-86.	C21.	C21.-1986.		
1988.			C9-1986, 1988.	
1992-93.	C33.			C33.-1993
1994.		C4, C5-1996.	C7-1994-95.; C20.-1996.	C3-1994-95.
1997.	C1.			C1-1998.
Heitel R.R.1994-95.: C2; C3; C4; C5; C6; C7; C8; C11; C12; C13; C15; C19; C21; C22; C23; C24; C25; C26; C27; C28; C30; C31; C36; C39.				

Legendă:

p. = până.

C1= Numerotarea descoperirii din catalogul lucrării.

C1-1998= Nr. de catalog 3, publicația apărută în 1998.

Horedt K. = sinteză importantă despre istoria secolului X în Transilvania.

Horedt K.: C2 = descoperirile cunoscute de autorii sintezelor.

Tab. II. Calitatea săpăturilor, cantitatea publicațiilor

Desc.	Anul	Caracterul săpăturilor			Caracterul publicațiilor		
		Exhaustiv	Parțial		P.t.	P.p.	N.m..
C1	1997		-		*		
C2	1943			+	*		
C3	1985			+	*		
C4	1981-84	X				*	
C5	1978-81	X				*	
C6	1985	X				*	
C7	1985			+			*
C8	1911	?	?				*
C9	1970?-85?	?	?				*
C10	1913			+			*
C11	1910			+	*		
C12	1982		-		*		
C13	1965		-		*		
C14	1941			+	*		
C15	1927, 1970	?	?			*	
C16	1913			+			*
C17	1960?-70?			+			*

C18	1910?-12?			+	*		
C19	1949	X					*
C20	1948	X					*
C21	1985-86	X					*
C22	1913, 1941		-		*		
C23	1933	X			*		
C24	1905			+	*		
C25	1970		-			*	
C26	1927?-36?			+	*		
C27	1965			+	*		
C28	1896, 1902, 1912.	X				*	
C29	1970?-80?			+			*
C30	1913		-			*	
C31	1912	X			*		
C32	1965		-				*
C33	1992-93		-		*		
C34	1913			+			*
C35	1970?-80?			+			*
C36	1943	X			*		
C37	1948?-1960?		-				*
C38	1927			+		*	
C39	1909	X					*
C40	1912?			+			*

Legendă:

Desc.- descoperirile

C1- numărul descoperirii în catalogul lucrării

P.t.- publicarea totală a materialului arheologic descoperit într-un obiectiv

P.p.- publicarea parțială a materialului arheologic descoperit într-un sit arheologic

N.m.- nepublicarea materialului arheologic scos în urma săpăturilor

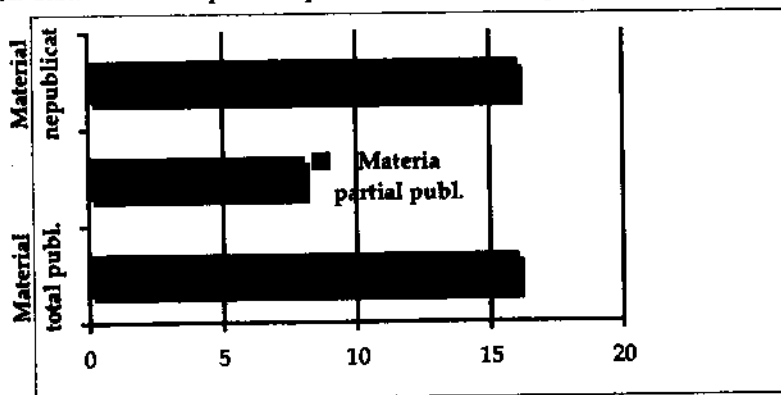
X- săpătură exhaustivă

- săpătură parțială

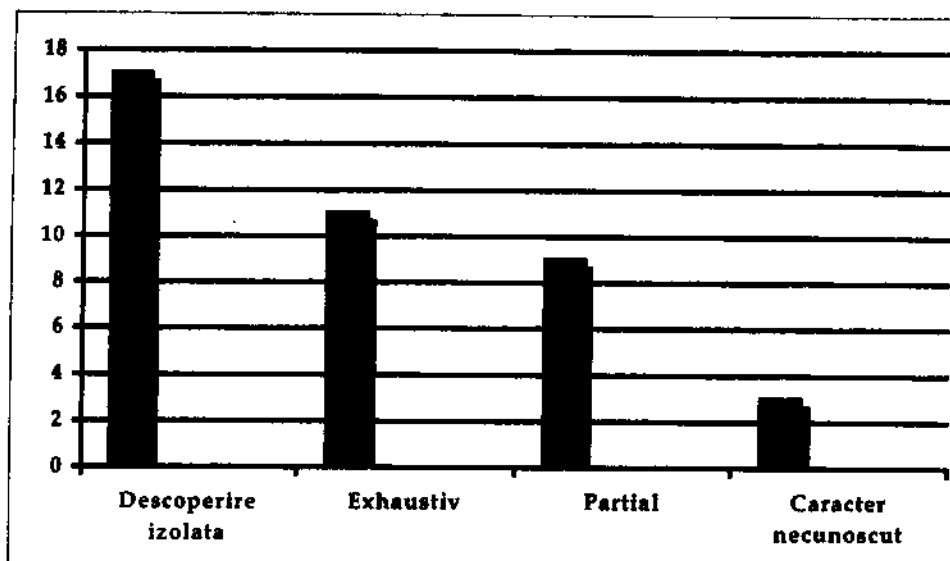
+ - descoperiri fortuite

?- nu cunoaștem exact situația

Tab. III. Cantitatea descoperirilor publicate în totalitate, parțial și nepublicate.

Tab. IV. Caracterul săpăturilor

Beiträge zum Forschungsstand der Archäologie der landnehmenden Ungarn in Siebenbürgen.

(Zusammenfassung)

Die Arbeit behandelt die Quellenlage und den Forschungsstand der Archäologie der landnehmenden Ungarn in Siebenbürgen. Dabei wird in anschaulicher Art und Weise auf dem, im Vergleich zu anderen Gebieten des Karpatenbeckens (Ungarn oder Slowakei, Ukraine, oder Jugoslawien) besonders dürftigen Quellen- und Auswertungslage des im Karpatenbecken am Anfang des 10. Jh. aufgetauchten kulturellen ungarischen Horizonts hingewiesen.

1. Pe primul loc se află Slovacia, unde au fost identificate 114 descoperiri, și au fost publicate cel puțin 85 de descoperiri, iar despre alte 19 descoperiri avem informații. Numărul descoperirilor este foarte puțin despre care nu avem informații. Pe locul al doilea dintre statele moștenitoare ale teritoriului regatului maghiar, se află Yugoslavia cu ... Bibl.: Nevizánszky G., A Kárpát-medence északi

térségének régészete a honfoglalás korában. In: Honfoglalás és régészet I., coord.: Kovács L. Bp., 1994.171-181.; Stanojev S., Nekropole X-XV. veka u Voivodinu. Novi Sad. 1989.

2. Aș vrea să mulțumesc aici domnului profesor, Radu Harhoiu, cine a atras atenția asupra importanței de dezvoltare a științei arheologice a lucrării lui Hampel.

3. Nagy G., Karoling kori kard. Arch.Ért., 26, 1906, 129-135.
4. La Gâmbaş a săpat Márton Roska; la Cluj-Zăpolya elevii lui Pósta, István Kovács și Balázs Létay (a murit în primul război mondial); la Lopadea Nouă arheolog amator, János Bodrogi, iar la Alba Iulia Gábor Téglás.
5. Alba Iulia: Roska M., A gyulafehérvári kardkoptató, Közlemények, III-IV., 1943.102-108.; Lopadea Nouă: Bodrogi J., 1913.18-25.; iar cele 3 morminte săpate de M. Roska la Gâmbaş vor fi publicate în 1936, respectiv săpăturile de la Cluj-Zăpolya (Dostoievski) vor fi publicate abia în 1942.
6. Ferenczi S., A székelyderzsi honfoglalás kori sír. Székelység, 3, 1933, 11-12, 100-106.
7. Roska M., A honfoglalás és Erdély. In: A történeti Erdély. Coord.: Asztalos M., Bp., 1936.162-173.
8. Harhoiu R., Forschungsgeschichte Quellenlage des 6.-7.Jhs. in Siebenbürgens. Dacia, 40-42. (sub tipar).
9. Kovács I., A kolozsvári Zăpolya utcai magyar honfoglalás kori temető. (Der landnahmezeitliche Friedhof von Kolozsvár - Zăpolya Gasse.) Közlemények, 1942, 2, 85-118.
10. László Gy., A honfoglaló magyarság művészete Erdélyben. Cluj, 1943.15-18, 34, 54-55.; László Gy., Ősvallásunk nyomai egy szamosháti kocsistörténetben. Cluj, 1945. 7-10.Tab.I.
11. Horedt K., Funde der Völkerwanderungszeit aus Siebenbürgen, AISC, 1941-43, 172-173.
12. Roska M., op.cit., 102-108.
13. Székely Z., Sepsiszentgyörgy története a népvándorlástól a középkor végéig, Sfântu-Gheorghe, 1945, 1-12.
14. László Gy., op.cit., Tab.XV.3-4.
15. Str.Kogălniceanu: Horedt K., Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens. București, 1958.142.; str.Semenicului: Ferenczi I., Az erdélyi honfoglalás kérdése a régészeti leletek világánál. EME, 18, 1996, 1-2, 25.
16. Blandiana B.: Horedt K., Die Ansiedlung von Blandiana, rayon Orăștie, a Ausgang des ersten Jahrtausends u.Z. Dacia, 10, 1966, 261-289.; Ernei: Vlăsa N., Sabă feudală de la Ernei. AMN, 2, 1965, 669-677. Căpeni.
17. Săpăturile au fost conduse de Blăjan(1978-1981), iar mai târziu de Ciugudeanu(1981-1984).
18. Heitel R.R., Principalele rezultate a cercetărilor arheologice din zona suvestică a cetății de la Alba-Iulia.(1966-1977). II.Piese de metal. SCIV, 37, 1981, 3, 233-249.
19. Heitel R.R., Die Archäologie der ersten und zweiten phase der eindringens der Ungarn in das innerkarpatische Transilvanien. Dacia, 38-39, 1994-95, 430.
20. Heitel R.R., op.cit., 431.
21. Aici trebuie menționat faptul subsemnatul a propus autoarei săpăturii o colaborare în vederea publicării acestui sit arheologic foarte important. Propunerea însă a fost respinsă.
22. Blandiana A-m.2.: Anghel G. Ciugudeanu H., Cimitirul feudal-timpuriu de la Blandiana (j.Alba). Apulum, XXIV, 1987.179-196.; Alba-Iulia V.Cetății: Heitel R.R., op.cit., 233-249.
23. Alba-Iulia-str.Brânduș Drămbărean M.-Rodean N.-Gligor Moga V.-Anghel D., O nouă necropolă medieval-timpurie descoperită la Alba Iulia. Apulum, XXX., 1998, 187-210.
24. Orăștie: Pinter K.Z.-Luca S. Necropola medieval timpurie de Orăștie-Dealul Pemilor. Punctul X2/1993. Corviniana., 1995.18-46.
25. Pinter K.Z., Spada medievală mormantului de călăreț de la Decei. Considerații tipologice și cronologice (Das mittelalterliche Schwert aus dem Reitergrab in Diemrich Deva.), Sargeș, 19946-96, 235-245.
26. Vezi nota 18.

The Creation of *The New Man*

Methods of education in the Romanian Legionary Movement

Valentin SĂNDULESCU

My work focuses upon the manner in which the Legionary Movement, the most powerful extreme right movement in inter-war Romania, used to educate its partisans and, most of all, upon their intention of creating a "new man".

AFTER a short introduction, I shall take into consideration three methods of education the legionaries used, with the specification that other similar methods can be identified and commented upon. These three methods are the religious education, the work camps and the songs.

I shall also try to show the powerful propagandistic part these methods of education had and how they contributed to the popularity increase of the legionary movement.

The evolution of the legionary movement is of great interest for the Romanian democracy fate.

The Legionary Movement, also known as the Iron Guard, was the most powerful and influential extreme right organization in Romania in the 1930's.

Its popularity kept on increasing both because of the general crisis in the democratic system, and of the subtle and sharp propaganda it used. Created in 1927, in the beginning the movement had less than 1.000 (one thousand) members. In 1930, the partisans' number had not grown too much: just 6.000 members. It's the year 1930 since the legionary movement began developing; the Spanish historian Francisco Veiga¹ also thinks this is the moment of its development that lasted in the first half of the decade.

The legionaries' electoral results were poor in the beginning of this development: 1,05% in 1931 and 2,37 % in 1932². Their extremist way of expression will draw attention to them, but it will also made them come into conflict with the state authority.

This will culminate with the violence committed by legionaries during electoral campaign of 1933. At the 9th of December, the Romanian prime-minister I. Gh. Duca, decided to outlaw the Iron Guard.

Their reaction was prompt: at the end of December, 1933, three legionaries assassinated the prime-minister Duca on the railway station platform of Sinaia. We are intitled to say that in 1934 the legionary movement had earned its celebrity but it was a sad one.

Till 1933-1934 the legionary doctrine had been defined. The legion was an anti-democratic³, nationalist and anti-Semitic movement.

The period of beginning knew a militant activism that often used to turn into violent manifestations. After its outlaw in 1933, the politics of the movement changed.

The legionary propaganda became more subtle because the legionaries wanted no more to openly provoke authorities. At this moment, three educative methods I shall talk about have the most profound effect. Within the legion, the nests (the smallest sections of organization), a „new man“ had to be educated. This new man had to be diligent, faithful and patriot. The legionary's leader, Corneliu Zelea Codreanu, named "The Captain" defined as follows this new man and the education the legionary school had to give:

"The new man has the qualities of a hero", "A new political party ... can give more than a new cabinet and a new government; instead, a legionary school can give a great type of the Romanian man to this country".⁴

The legionary nests now become the places where education is being made. Codreanu was defining the nests as "that small legionary family base of love".⁵

This propaganda concerning the creation of a new man was the Legionary Movement answer to the criticism that said it had not been a constructive movement. The virtues legionaries sustained for this new man, even if declared as unattainable, were difficult to contest by authorities. Also, their propagandistic effect was big.

The new man had to be educated in order to get the qualities I have mentioned. Education was being done through the agency of different methods used by legionaries in propagandistic goals. The religious education, never lacking for a legionary, was to population's liking and very close to the church. The work camps succeeded in building something where the state had failed, more the times waking the appreciation of the natives and sometimes the authorities. The legionary songs impressed by their emphatic and forcible timbre and the touching choir of voices. They also had messages about the greatness of the past, about the legionaries' courage in front of death and about the exaltation of the legionary virtues.

The actual result of this intense propagandistic activity could be seen in 1937. The German historian Armin Heinen appreciated that in January 1937 the members of the legionary movement had numbered 96.000. In the end of 1937 this number almost trebled, gaining 272.000 members.⁶

The reasons of this success aroused many debates among the Romanian historians, especially after the disappearance of the communist regime in 1989.

It's for certain that the ascent of the right extreme ideas that the legionaries promoted had been favoured also by the general crisis of the democratic system. In Romania, the confidence in the political parties constantly decreased in the 30's.

We should not omit either that the models imposed at the outside level through the agency of a sharp propaganda are the authoritative ones: the German Nazism and the Italian fascism.

These are one of the reasons that made the Legionary Movement become the third political force in Romania after the 1937 elections with 15,58% of the votes.

Because of the reasons I have mentioned above, I shall insist upon the three propagandistic effected methods of education:

1. The religious education
2. The work camps
3. The song

The religious education

If we are to believe in Corneliu Zelea Codreanu, the legionaries' leader, the religious act lies at the basis of the legion foundation. It is a matter of a revelation Codreanu has in front of the Saint Archangel Michael's icon. As a matter of fact, in the act of the legion foundation, Codreanu will settle a permanent guard⁷ at this icon that will become the sacred symbol of the movement.

The religious spirit was vital for legionaries, that is why the religious education became a necessity. Each reunion of a legionary nest started with a compulsory group prayer in front of the icon. The meetings legionaries organized in villages had always as a place of organization the church yard and they also started with a prayer. The propagandistic effect among peasants was of great impact because for them the trust in God was a firm reference point.

The importance of the appeal to faith and to the ancestors' memory were clearly emphasized by Codreanu:

"The legionary believes in God and prays for the Legion victory/triumph".

In Codreanu's opinion, the ancestors' souls and especially God must be drowned in order to protect the legionaries and to offer them courage and will. As the legionary leader said, the participation of these spiritual forces could be guaranteed through two methods:

1. through justice and the morality of your actions
2. through the ardent, insistent appeal to them⁸

In the nest, the legionary was urged on living in austerity. All the fasts and the religious holidays were kept and respected, trying to obtain the moral purification. The legionaries rejected the worldly life, the saloons and the dances because they considered these things as harming the orthodox tradition characteristic to the Romanian people.

Remaining in the same area, we also notice the legionaries' attitude in front of death. We can talk about a genuine, true cult of death. Legionaries were ready to

sacrifice themselves for their leader and for the legion. The articles they published, their doctrinaire books, the songs, all this showed that the legionaries had been ready to die for their ideological project - the legionary Romania.

The legionaries' fascination in front of the sacrifice for the legion was easily noticed in an episode in the winter of 1937. A group of legionaries had been sent to fight in the Spanish civil war, which they saw as a battle between believers and heathens. Two outstanding members of the movement, Ion Mota and Vasile Măgulescu were killed in this war, in Majadahonda. When the two dead bodies were brought back in Romania, the legionaries organized a procession of huge dimensions which entirely showed legionaries' mysticism. The legionaries' leaders, together with many people, formed a funeral suite, escorted by over 200 orthodox priests. The participants uttered a group oath by which they promised themselves to continue the two dead leaders' fight, even at the cost of death.

We are entitled to say that the religious education had the banked effect of offering a spiritual dimension to the movement, thus coming out from the rational sphere. It was the time when reason was losing ground in front of irrationalism.

The spiritual, religious aspect drew an important number of intellectuals to the legion, especially those from "the young generation", distinguished after World War I, a fact that made the movement's success increase.

Mircea Eliade, the famous historian of the religions and contemporary of the period, said in his memories that in the second half of the 30's the Legionary Movement had looked more likely to a religious sect than to a political party.

The work camps

Work was a very important element in any legionary's education. It disciplined the legionaries, strengthened the relations among them and it helped them to be in good physical form.

The law of work appeared among the six fundamental laws of the Legion given by Codreanu:

"Work, - said Codreanu -, work every day. Work with pleasure. The reward of your work shall not be the gain, but the satisfaction of having put a brick to the Legion's raising and to the prosperity/development of Romania".⁹

The work camps model was initiated by Codreanu in 1924 when the Legionary Movement hadn't been set up yet. Together with some national students, he decided to build a house for their meetings to take place.

This event is considered by Codreanu as a true mental revolution. He thought that a certain way of thinking had been distinguishing: that it is a shock for an intellectual to do physical work.¹⁰ The same Codreanu emphasizes the exquisite impression this first camp had over the common people, peasants and workers, who thought of this moment with sympathy.

In a circular letter in 1935 Corneliu Zelea Codreanu talks about the work camps and tries to set some rules for these camps. According to him, for a work camp to exist it had to achieve certain elements:

- a number of at least 30 legionaries
- a work to be carried out for at least a month

- a legionary commander and a legionary missionary, both sent from the central organization of the Legion¹¹

The camp was considered the best legionary school. This was the place where hundreds, even thousands legionaries had been gathering and living in common for several days. The morning began with a prayer and then everybody was working. In the evening they talked about and explained the legionary doctrine. The leader of the camp was answering the participants' questions. There he talked about the history of the movement, about the legionaries' virtues and about their historical mission. Their lifestyle was common, austere, non-excessive. Life in common was meant to unite the legionaries. Working together at the same project, the members of the movement were getting closer to one another. So, it came into being the solidarity legionaries wanted over the whole social body in Romania.

The camp was governed by the same rules existent in the nests. The camp was a genuine test of resistance because it functioned as a initiation.

Generally speaking, the legionary camp wanted to be a projection of the legionary Romania: a collectivity realizing a harmonious effort in order to create a common project.

The camp had a double part: on one hand, it took care of the legionaries' physical education. On the other hand, it educated them in the spirit of teamwork, of solidarity for a cause. This method of education will prove to be very useful, because the legionaries will be very united in their political fight, especially in the most difficult moments.

A legionary described such a work camp as follows:

"It (the camp) appears to us as a smaller state. People is working, strong souls and bodies are growing, values are choosing and forming on the hierarchical system and all this in a precise and military organization. This is the place where all the social classes and all the ages are living in harmony".¹²

We can see that the camp was an utopian space of equality and solidarity for legionaries. It was a school and, at the same time, an ideal fortress.

As a method of education and as a tool of propaganda, the work camp was used mostly between 1934-1936, when authorities forbade them other forms of manifestation, like newspapers or meetings.

If in 1934 four such camps were organized, in 1936 their number had reached 50, adding to this 500 smaller building sites.

It was a political change within the movement. Unallowed to express like any normal party, mostly because of its extremist ideas, the legionary movement resorted to other methods. Doing voluntary works turned people attention towards them. It is the same effect Mussolini's action of diking the pontinic lake had.

The work camp had two important consequences: first of all, they succeeded in educating legionaries in the spirit of the movement, in inducing to partisans the unity of action and solidarity and learning them to put the legionary interests above the personal ones.

Second of all, the camps were efficient instruments of propaganda; they impressed common people through the agency of their voluntarism and they also impressed the romanian society through their original and unselfish character.

The songs

The political ideas of the legionary movement that rejected reason could find a happier expression than song.

The favourite themes of the legionary rhetoric sounds very well in song. The cult of death, the ancestors' idealization, the strong faith in God are then used by legionaries in their songs, songs that often impressed the contemporaries.

Corneliu Zelea Codreanu explained accurately the use of songs in the manner of expressing the ideas of the legionary movement:

"We didn't choose the reason way - there were no programs, contradictory discussions, philosophical argumentation, conferences; so the possibility of expressing our inner moods was the song".¹³

The Iron Guard, not being a democratic movement, didn't practice debate of ideas and the pluralism of expression as a way of work. The movement always had to take clear, firm and unanimous stands. The song was suitable to the legionaries' general attitude. Irrationalism, mysticism of the Iron Guard found themselves in these songs.

Ever since the Legionary Movement had set up, it had an anthem, the "Wake up, you Romanians", by Iustin Iliesu. This song expressed the legionaries' indignation and their intention to fight against the foreign danger that threatened Romania:

"Let's go fighting, Christian brothers, our country is calling us
Let's clear her of so many parasites,
Abuse is extended in palaces,
And the Jews are stripping us to the skin of our treasures".¹⁴

Most of the times, in the center of the legionary songs lied his legendary figures of the medieval and modern Romanian history: Stephen the Great, Michael the Brave or Avram Iancu. Their heroism acts were hyperbolized and presented to everybody as models to follow, as examples of patriotism. This admiration for past showed the romanticism of the movement, element which pointed out the movement among the political Romanian scene.

Legionaries learnt through songs to have a real cult of ancestors, to be proud in the legionary virtues and, most of all, to be ready to give up their life for all. These songs show us the legionary fanaticism in its clearest forms.

In fact, death, or better say, the sacrifice for the legionary cause is the most used theme in their songs.

The song "The team of death" proves it. Actually, the *team of death* was a group of legionaries who were travelling in the country singing legionary songs for propagandistic purposes. Their march ended with the following stanza:

"With smile on our lips
Death we defy
Cause the team of death we are

With no other option: come off victorious or die"

In the legionary movement the young element prevailed. The legionary propaganda aimed the youth because the legionaries saw in them the force could change Romania. The poet Radu Gyr composed "The anthem of legionary youth". Lines like:

"Death, only legionary death
Is for us the dearest of weddings
For the holy cross, for our country
Forests we defeat, mountains we subdue"

clearly express the spirit the young legionaries were educated in.

The legionaries had been resorting to violence for several times in the political fight in the 30's and it also could be easily found in songs. Thus, the song "Vengeance" is an example:

"For traitors, and betrayal
We now want bullets and rope
Revenge!"

Songs too played that double part I had identified in the case of the camps. They educated legionaries in the spirit of sacrifice, spread the new man image for whom death was not an obstacle. On the other hand, they also were sharp means of propaganda. Songs were used in order to attract new followers.

Conclusions

In this work I have tried to present three concrete methods of education used by The Legionary Movement in the Romania of the 30's.

As I have already told in the introduction, the success of this extreme right movement was remarkable in Romania. The reasons of this success still remain a controversial subject among the Romanian and foreign historians.

I for one consider that the way the Legionary Movement educated its followers played an important part in this success. The "new man" they created was ready to die for the ideas of the legions, ideas that now we see as totally wrong, but in that period we must not forget that they had a huge echo.

This type of education often used as a means of propaganda provided the legionary movement a success few of the contemporaries saw possible in the beginning of the 30's

Notes:

¹ Francisco Veiga, *Istoria Grazii de Fier(1919-1941) (The History of the Iron Guard)*, Bucuresti, Ed. Humanitas, 1995, p. 322

² Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelu Mihail (Archangel Michael Legion)*, Bucuresti, Ed. Humanitas, 1999, p. 47
477

³ Vasile Marin, *Crez de generatie*, Bucuresti, Ed. Majadahonda, 1997, p.166-178

⁴ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru Legionari*, ed. a 9-a Bucuresti, Ed. Scara, 1999, p.239

⁵ *Ibidem*, p. 264

⁶ Armin Heinen, *op.cit.*, p. 366

⁷ Corneliu Zelea Codreanu, *op.cit.*, 229

⁸ *Ibidem*, p. 266

⁹ *Ibidem*, p. 264

¹⁰ *Ibidem*, p. 157

¹¹ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulari si manifeste 1927-1938*, ed. a 5-a

München, Colectia „Europa”, 1981, p. 41-42

¹² George Macrin, *Taberele de munca, Tabara de la Carmen Sylva*, in „Insemnari Sociologice”, II, Nr.7, oct. 1936, p. 23 *apud* Armin Heinen, *op.cit.* p. 268

¹³ Corneliu Zelea Codreanu, *op.cit.*, p. 235

¹⁴ All the songs quoted in my paper can be found in *Carticica de Cantece (The Little Book of Songs)*, forward by Traian Puiu, Salzburg, 1951

Neutralitatea românească la începutul celor două războaie mondiale

Anca-Ruxandra PANDEA

În politica internațională orice criză în care se profilează blocuri antagonice presupune adoptarea unei poziții clare. Din acest punct de vedere, pentru România, cele două războaie mondiale au reprezentat două teribile provocări. În ce măsură posibilitatea neutralității a însemnat pentru statul român o soluție de compromis, studiul de față încearcă să analizeze.

Neutralitatea - definiție, legislația perioadei de referință

Neutralitate este un termen ce definește poziția de neamestec a unui stat menținerea unor raporturi de pace cu toate părțile angajate în conflict. Sensul larg al acestui termen desemnează o atitudine permanentă, o politică a unui stat raport cu un conflict sau situație de confruntare în care sunt angajate două sau multe blocuri de state. În acest sens politica de neutralitate se exprimă prin neparticiparea la blocuri militare, prin refuzul de accepta baze militare pe propriu teritoriu și stabilirea de relații prietenoase cu toate celelalte state.¹

Neutralitatea poate fi la rândul său de mai multe feluri: permanentă, temporară, armată, diferențiată.

Neutralitatea permanentă desemnează un statut juridic și politic al unui stat care și-a asumat responsabilitatea internațională de a nu participa la nici un conflict armat. Statul cu statut de neutralitate permanentă nu trebuie să participe la alianțe politice, militare, sau economice și nu poate permite stabilirea de baze militare pe teritoriul său. Statele neutre în mod permanent pot întreține armate proprii necesare pentru apărarea lor și au dreptul să recurgă la măsuri de autoapărare armată în cazul în care sunt victima unei agresiuni armate.²

Neutralitatea incidentală sau temporară desemnează atitudinea față de un conflict armat sau diferend ivit între state.³

Neutralitatea diferențiată constă în neparticiparea la un război a unui stat concomitent sprijinirea de către același stat a victimei unei agresiuni din partea unui alt stat.

Statutul juridic al unui stat care nu participă la un anumit conflict armat sau se abține de la amestec într-un mod care să nu fi afecteze neutralitatea, dacă acest conflict ar degenera în război este reglementat pentru perioada de care ne ocupăm

de două dintre convențiile de la Haga din 1907 și anume Convenția privind drepturile și obligațiile puterilor și persoanelor neutre în războiul terestru și cea privind războiul maritim. Astfel, statul neutru nu trebuie să dea ajutor niciunui dintre beligeranți. După primul război mondial se introduc anumite prevederi în legislația internațională prin Convenția pentru definirea agresiunii semnată la Londra în iulie 1935 prin care statul neutru trebuia să facă diferența dintre agresor și victimă având dreptul și obligația de a ajuta prin orice mijloace care nu implică participarea directă la război pe victima agresiunii. Deci putea permite vânzarea de arme și alte materiale de război către statul care își exercita dreptul de autoapărare și trebuia să interzică vânzarea de asemenea materiale către statul agresor.

De asemenea statul neutru are dreptul să ia toate măsurile necesare pentru a împiedica patrunderea avioanelor beligerante în spațiul său aerian și în cazul pătrunderii unor trupe beligerante pe teritoriul său este obligat să le dezarmeze și să le interneze până la sfârșitul conflictului. De asemenea nu trebuie să permită funcționarea unor birouri de recrutare pe teritoriul său.

Are însă dreptul de a permite operații de import-export cu statele beligerante însă orice restricții în acest domeniu trebuiesc impuse în mod uniform tuturor beligeranților.⁴

Situația României la începutul celor două războaie mondiale

Considerăm necesară analiza situației în care România se găsea în perioadele de referință pentru a putea vedea cauzele ce duc la adoptarea poziției de neutralitate. Desigur o analiză exhaustivă a situației interne și externe ar fi de dorit dar cum nu acesta este subiectul lucrării de față, considerăm necesară studierea sistemului de alianțe în care România era integrată cât și a stării sistemului de apărare, două din cauzele majore pentru adoptarea neutralității. De maximă importanță sunt și liniile directoare ale politicii românești în vederea analizării posibilităților de aplicare.

Avem de a face în ambele cazuri cu un dezacord între dezideratele statului român și gruparea de state de partea cărora România se afla la începutul celor două războaie mondiale.

În momentul 1914 incontestabil principalul țel era constituirea României Mari dar concomitent erau necesare și tratate internaționale care să asigure existența Regatului. În acest sens România avea semnat un Tratat de alianță secretă cu Austro-Ungaria datând din 1883. Împrejurările și cauzele semnării acestui tratat sunt bine cunoscute.⁵ În ce constă acesta? Semnat la Viena la data de 18/19 octombrie 1883 de către miniștrii de externe ai celor două state tratatul prevedea la punctul 2 că în cazul în care una dintre cele două semnatare era atacată cealaltă parte contractantă se obliga să îi acorde asistență militară.⁶ Conform tratatului casus foederis intervenea pentru statul român numai în cazul în care Austro-Ungaria era atacată de o terță putere în regiunile limitrofe României. La articolul 3 se spunea că în condițiile unei amenințări cu agresiunea, părțile contractante se vor consulta în vederea luării unei decizii comune, iar în cazul unui război purtat comun, în condițiile prevazute la articolele anterioare să nu se semneze negocierile de pace separată (art.4). Tratatul era semnat pe 5 ani, urmând să se prelungească automat pe o perioadă de trei ani, dacă înainte de expirare cu 1 an nu era denunțat de una din părți.⁶ Germania adera în aceeași zi la tratat printr-

protocol semnat de catre consilierul ambasadei germane la Viena. Pentru a nu irita opinia publică deoarece tratatul facea practic imposibile orice reclamații privind Transilvania acesta avea un caracter strict secret prevăzut prin articolul 67.

Situația din 1939 se prezintă într-un mod diferit. După primul război mondial principalul interes al României era menținerea status quo-ului teritorial. Astfel politica externă a României a constat în semnarea de tratate care să recunoască și să asigure noua configurație a țării precum și aliați în cazul în care acesta era amenințată. Este adepta unei politici de alianță regioanală foarte bine reflectată de cele două mari alianțe din care face parte în perioada interbelică: Mica Înțelegere și Antanta Balcanică. Acestea erau garantate de marile puteri internaționale, fiind de asemenea puse sub pavăza Societații Națiunilor. De asemenea politica românească este de atragere a puterilor revizioniste vecine, Ungaria și Bulgaria în una din aceste alianțe, lucru nereușit la fel ca și semnarea unui tratat de neagresiune și recunoaștere mutuală a granițelor cu Uniunea Sovietică. În același sens se desfășoară și activitatea în cadrul Societații Națiunilor.

Principalele tratate și alianțe din perioada interbelică sunt:

1. Tratatul de alianță defensivă cu Iugoslavia și Cehoslovacia ce stau la baza Micii Înțelegeri (1921)
2. Tratatul de alianță defensivă semnat cu Polonia (1921)
3. Tratatul de prietenie cu Franța(1926)
4. Pactul Balcanic ce pune bazele Antantei Balcanice (1934) semnat alături de Grecia, Turcia, Iugoslavia
5. Garanțiile militare anglo-franceze (1939)

De asemenea numele Romaniei este legat de Pactul Națiunilor Unite, de Protocolul de la Moscova și alte asemenea instrumente de menținere a păcii pe continent și în lume, semnate în perioada interbelică. Un raport al unei misiuni franceze, semnat de atașatul militar al Franței la București, Delamas și datând din 20 februarie 1934 semnala "militarul român se teme de două lucruri: revizuirea tratatelor și izolarea. El se teme că orice atingere a clauzelor teritoriale ale tratatelor compromite soliditatea lor." Acest citat arată clar direcția politicii românești din perioada interbelică precum și starea de spirit din țară.⁸

În acest sens s-au semnat alianțele regionale. Din punctul de vedere al principiilor ce stau la baza lor ele sunt într-adevar admirabile, problemele lor constând însă în ceea ce privește aplicarea, deoarece nici una din aceste țări cu excepția Cehoslovaciei nu dispunea de o înzestrare tehnică corespunzătoare și de o armată capabilă să susțină un război. De altfel cele două alianțe fuseseră gândite la o scară mai largă în sensul integrării în aceste organizații și a statelor revizioniste vecine din centrul și sud-estul Europei.⁹

Pe lângă acest fapt, Mica Înțelegere era îndreptată împotriva unei posibile amenințări din partea Ungariei, care nu era pentru nici unul dintre cele trei state principalul posibil agresor. De altfel, în 1939 Mica Înțelegere nu mai funcționa în urma insuficienței dovedite în timpul crizei cehoslovace.

Altă direcție a politicii externe românești a constituit-o strângerea relațiilor cu Franța văzută de cercurile politice de la București ca principal garant al securității în Europa. În acest sens România face eforturi disperate pentru semnarea unui tratat care să prevadă mijloace concrete de ajutor din partea Franței în cazul unui atac asupra României. La București, colaborarea cu Franța pe baza unor convenții

militare și politice era privită ca o posibilitate de mărire a eficienței colaborării în cadrul Micii Înțelegeri având în vedere tratatele bilaterale ce existau între Franța și Cehoslovacia și Polonia.

De altfel, și în Franța existase un curent favorabil ideii românești, curent susținut în principal de generalul Foch, președintele Comitetului Militar Aliat de la Versailles, care insista asupra realizării unui front de colaborare militaro-politic între Polonia-Cehoslovacia și Mica Înțelegere având ca principal liant și susținător Franța, front comun ce se dorea o stavilă împotriva pericolului german.¹⁰

Cererile românești pentru încheierea unui astfel de tratat nu au obținut rezultatul scontat, netrebuind uitat faptul ca ele se desfășurau în paralel cu negocierile și semnarea tratatului de la Locarno. De Peretti îi declara lui I.Gh. Duca: "Nu putem face mai mult pentru România decât am făcut pentru ceilalți doi aliați ai noștri, Polonia și Cehoslovacia, și acesta nu este deloc neglijabil...Este oricum mai mult decât nimic".¹¹

De altfel, se aprecia că Franța nu are interese decât de ordin general să încheie un acord cu România, aceasta din urmă dorind să găsească în Franța un punct de sprijin. Nepregătirea militară reală a României fiind un motiv în plus pentru guvernul francez să refuze colaborarea militară concretă cu România.

Tratatul româno-francez era caracterizat foarte clar de Nicolae Titulescu: "În ceea ce privește tratatul cu Franța cu tot regretul meu, trebuie să o spun o dată mai mult el nu este altceva decât o repetire a obligațiilor din Pactul Ligii Națiunilor. Acest tratat promite marea cu sarea în primele articole, în timp ce un alt articol spune că tratatul nu trebuie interpretat ca renunțare la drepturile și obligațiile din Pactul Societății Națiunilor."¹²

În ceea ce privește cele două alianțe ce stăteau la baza apărării românești mareșalul C.Prezan declara: "Luete separat, țările Micii Înțelegeri nu reprezintă forțe considerabile, împreună constituie o forță politică, economică și militară care poate conta în Europa dar pentru asta trebuie să abordeze în strânsă solidaritate probleme esențiale ale unui eventual război. Din nenorocire noi nu avem nici planuri de operații bine stabilite, nici comandamente interaliatate definite și constituite, nici sistem de aprovizionare organizat".¹³

Chiar dacă România primise precum Polonia și Grecia garanții anglo-franceze cercurile politice de la București trebuiau să țină cont de faptul ca acestea nu prevedeau nici un mijloc concret de apărare și că în cazul unei agresiuni aliații nu le puteau oferi un sprijin consistent și demn de luat în calcul. De altfel, textul lor era destul de ambiguu lucru ce se adăuga faptului că ele erau garanții unilaterale. În textul dat publicității se spunea că cele două guverne au dat Romaniei și Greciei asigurarea că dacă ar fi întreprinsă o acțiune punând în pericol independența lor așa fel încât cele doua țări se vor considera că este în interesul lor vital sa reziste prin forță, guvernul englez și guvernul francez se angajează să le dea îndată toată asistența de care le stă în putere.¹⁴

În ceea ce privește aliatale din centrul și sud estul Europei lucrurile nu prezentau prea bine ca urmare a contopirii Cehoslovaciei, Mica Înțelegere pierduse practic orice valabilitate, chiar dacă o declarație oficială în acest sens nu fost dată niciodată, iar Antanta Balcanică trecea printr-o puternică criză. Aceasta datorata atât oscilărilor Iugoslaviei, cealaltă aliată a noastră, Polonia aflându-se la focarul direct al amenințărilor germane. Tentativele de apropiere de Uniune

Sovietică erau departe de a avea vreo șansă de realizare și oricum termenii discuțiilor nu includeau suveranitate sau integritate teritorială.

Relațiile cu Germania nu erau nici ele tocmai încurajatoare, chiar dacă în martie 1939 se semnase celebrul tratat economic, iar ipoteza unei amenințări germano-bulgare-ungare se contura ca tot mai probabilă. Se putea vorbi în 1939 de o reală izolare politică a României. Judecând comparativ se poate spune că începutul celor două războaie mondiale România nu se găsea într-o situație favorabilă, ci mai degrabă într-una în care politica pe care ea dorea să o aplice devenea oarecum imposibilă.

Adoptarea neutralității-soluție de compromis?

Având în vedere situația României la începutul celor două războaie mondiale din punct de vedere militar și al alianțelor de care aceasta dispunea, neutralitatea apare ca unica soluție de compromis între politica instinctului național și posibilitățile de angajare într-un conflict de anvergură. În primul rând cel puțin preajma primului război mondial neutralitatea era clar unica soluție, devenind clar faptul că autoritățile o doreau temporară până la reușirea integrării noastre într-un sistem care să ne asigure împlinirea idealului național. În cazul celui de-al doilea război mondial ea ar fi putut apărea ca o soluție permanentă având în vedere faptul că statul român nu mai avea alte cereri de rezolvat, dar părea puțin probabilă în contextul revendicărilor teritoriale ale celor 3 state revizioniste din jurul nostru. De asemenea, în ambele cazuri neutralitatea presupunea capacitatea de apărare a statului în cazul violării frontierelor, ipoteză deloc neglijată. Nici în 1914 angajarea nu se putea face fără obținerea din partea Puterilor Centrale sau a Antantei a unor prevederi care să asigure recunoașterea dezideratului național, dar și un consistent sprijin militar din partea aliaților, iar în 1939, Bucureștii depuneau mari eforturi pentru a angaja mai intens Anglia și Franța în apărarea României Mari, îndeosebi documentele de la Foreign Office arătând dorința de a intra în tabăra Aliaților când condiții favorabile vor apărea.¹⁵

Atât în 1914 cât și în 1939, neutralitatea era o soluție de compromis, poate cea mai unică viabilă, având în vedere că la acea dată România nu părea a fi văzută mult de o monedă de schimb între două blocuri militare, dar în primul rând în situația militară dezastruoasă plus situația tragică ce devenea periculoasă în momentul în care unul sau mai mulți dintre vecinii noștri intra într-o grupare cu state rivale. Un rol foarte important l-a jucat în acest ambele cazuri opinia publică așa cum o demonstrează și P. Renouvin, arătând că în nici unul din cazuri nu se dorea nici alianța cu Rusia, nici cu Germania. De altfel, nu trebuie uitată nici poziția strategică a României și importanța câmpurilor petrolifere pentru ambele tabere.¹⁶

Factorii care determină neutralitatea românească sunt la începutul celui de-al doilea război mondial:

1. politica de concesiuni aplicată de democrațiile occidentale
2. deteriorarea situației politice prin eșecul tratatelor tripartite anglo-franceze-sovietice și semnarea la Berlin a Pactului de neagresiune germano-sovietic din 23 august 1939

3. lipsa de eficiență a sistemului de alianțe al României, ca urmare a politicii de conciliere și a toleranței la agresivitatea și tendințele expansioniste germane

4. politica externă revizionistă a statelor vecine, mai puțin Iugoslavia

5. eventualitatea deloc improbabilă a unui atac combinat germano-bulgaro-maghiar

6. modelul celorlalte state din Europa față de conflictul germano-polon care era totuși în septembrie 1939 unul local.

În ambele cazuri neutralitatea a avut un caracter binevoitor față de Antanta, cu toate că în 1939 aveam deja semnat un acord economic cu Germania. Tot în septembrie 1939 în baza legii neutralității, dar riscând un atac german sunt ajutați polonezii. În acest sens al ajutorului dat Poloniei nu exista vreo prevedere în tratatul din 1921, acesta prevăzând numai ajutor în cazul unui atac din est. La 31 august, prin ministrul său la București, Germania încearcă să forțeze conținutul prezumtiv al neutralității solicitând interzicerea tranzitului de arme spre Polonia. Neutralitatea față de Germania nu a fost în nici unul din cazuri benevoitoare dar i-a fost favorabilă deoarece a menținut acest front închis.

În ambele perioade de neutralitate s-a desfășurat o bogată activitate diplomatică urmărind obținerea unor alianțe satisfăcătoare care să permită angajarea militară a României.

Cu toate că imediat după declanșarea războiului, Austria și Germania au început intervențiile pe lângă Carol I pentru aplicarea tratatului din 1883, acest răspunzând solicitărilor germano-austriece în iulie 1914 le explică celor două mari puteri că în cel mai bun caz România va rămâne neutră. La Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914 de la Sinaia se hotărăște cu majoritate de voturi adoptarea poziției de neutralitate și expectativă cu apărarea frontierelor, având în vedere că în ceea ce privește Tratatul cu Austro-Ungaria era vorba de casus foederis, pentru că Austro-Ungaria era cea care atacase, și nu Serbia. În sprijinul acestei poziții venea și atitudinea luată de Italia, care avea și ea un tratat similar.¹⁷

Neutralitatea cu caracter binevoitor față de Antanta, căreia i s-a permis tranzitul de arme către Serbia din Rusia și simultan s-au limitat transporturile de arme germane către Turcia. De altfel, la 18 septembrie 1914 s-a semnat o convenție secretă cu Rusia.

La 10/23 septembrie 1914 se încheie un acord cu Italia prin care cele două țări se obligau să se anunțe în cazul în care renunțau la neutralitate cu cel puțin 8 zile înaintea. Cinci luni mai târziu se semna un acord între cele două țări prin care se acordau asistență mutuală, în cazul în care una dintre ele ar fi devenit obiectul unor agresiuni austro-ungare.

Negocierile cu Antanta au fost inaugurate chiar în vara lui 1914. Trecerea Italiei de partea Antantei a ridicat mari probleme puterilor Centrale care au început demersuri pe lângă guvernul de la București pentru a intra în război de partea lor. La 27 mai 1915 Austro-Ungaria recunoștea dreptul României de a ocupa Bucovina până la Siret și promitea îmbunătățirea situației românilor din Transilvania. În cazul unei cooperări militare între cele două părți împotriva Rusiei se avansa planul unei rectificări de frontieră în Bucovina, alipirea zonei Mehadiș precum și recunoașterea unirii Basarabiei.¹⁸

Simultan continuă tratativele cu Antanta, cele mai dificile momente fiind negocierile dintre guvernul rus și cel român, celelalte puteri occidentale intervenind la Petrograd pentru acceptarea condițiilor impuse de Ion I.C. Brătianu. Acestea erau: garantarea de către Antanta a unirii Transilvaniei, a Bucovinei și Banatului în întregime. În cele din urmă după mai multe runde de negocieri se ajunge la semnarea la 4/17 august 1916 a unei convenții militare și a uneia politică prin care România intra în război.

În preajma celui de-al doilea război mondial neutralitatea românească era destul de previzibilă, având în vedere evenimentele ce precedă izbucnirea acestuia. Ideea neutralității apare pentru prima dată la 26 septembrie 1938 într-un Consiliu de Coroană la Sinaia care discuta politica ce trebuia adoptată având în vedere evoluția situației internaționale. La baza dezbaterilor a stat un raport al lui N.Comnen ale cărui concluzii erau îngrijorătoare: "Anglia și Franța se arătaseră dispuse să sacrifice Cehoslovacia, iar Iugoslavia, Grecia și Turcia considerate imposibilă o acțiune în sprijinul Cehoslovaciei". Miron Cristea conchide discuțiile din acest consiliu: " să ne păstrăm neutralitatea atât timp cât vom putea mai mult și în mai bune relații cu toți."¹⁹

La sfârșitul lunii august 1939, premierul Armand Călinescu a căutat să evite o declarație de neutralitate, considerând că nonbeligeranța corespundea în mai mare măsură necesităților naționale, însă ministrul Gr. Gafencu a optat pentru o neutralitate, ceea ce a influențat considerabil și poziția altor demnitari.

În adoptarea acestei poziții un rol foarte important l-au avut și părerile marilor puteri. Astfel Foreign Office a considerat că poziția de neutralitate a României ce puțin pentru fazele de început ale războiului era convenabilă, în schimb Franța a cerut o beligeranță imediată din partea României de parte Aliaților.²⁰

În 1939 un rol l-au avut și presiunile germane pentru declararea neutralității. Astfel în legătură cu tratatul existent între cele două țări are loc o întâlnire între miniștrii celor două țări în cursul căreia Gr. Gafencu îl asigură pe plenipotențiarul german că România înțelege "în orice împrejurare să-și împlinească angajamentele luate față de Germania în sensul furnizării Reich-ului tuturor celor necesare". Săptămânile mai târziu Reich-ul anunța că este gata să recurgă la orice mijloace pentru a-și asigura petrolul românesc.²¹

La 4 septembrie 1939 guvernul român dădea un comunicat prin care anunța că va promova pe mai departe politica pașnică din perioada anterioară, pentru că două zile mai târziu să anunțe adoptarea neutralității cu respectarea severă a tuturor normelor internaționale.²²

Referitor la neutralitatea din perioada celui de-al doilea război mondial aceasta poate fi contestată din punct de vedere juridic deoarece în momentul declarării ei România avea încă în funcțiune din punctul de vedere al legislației internaționale alianțe militare ce e drept defensive pe hârtie, dar care automat la îndeplinirea cauzelor prevăzute de tratate intrau în funcțiune și obligau la ripostă armată. De asemenea neutralitatea a fost încălcată în momentul în care accesul trupelor guvernului polonez a fost permis fără internarea acestora până al sfârșitul războiului.

Se vorbește adesea în istoriografia românească de neutralitate ca fiind unica și cea mai dreaptă soluție ce putea fi adoptată, în fapt aceasta fiind în ambele cazuri o soluție de compromis, poate singura viabilă, și desigur una de bun augur. Ea

permitea tergiversarea luării unei decizii până în momentul în care unul din blocurile militare se găsea în situația de a avea nevoie de serviciile românești într-
 asemenea măsură încât să fie dispus să o susțină și din punct de vedere militar. Se
 poate vorbi de o strategie a neutralității la începutul celor două războaie mondiale
 în ideea în care România avea nevoie de timp pentru a putea fi capabilă să se aplece
 în fața pericolului extern.

NOTE:

- 1 Grigore Geamanu, *Dreptul internațional contemporan*, I, Ed. Didactica și Pedagogică, București, 1975, pg. 345
- 2 Small states and the security challenge in new Europe, Brassey, London, 1996, pg. 23
- 3 Grigore Geamanu, *op. cit.*, pg. 350
- 4 *ibidem*, *op. cit.*, pg. 370
- 5 Constantin Kiritescu, *Istoria războiului pentru reîntregire națională*, I, Ed. Științifică și Pedagogică, 1989, pg. 20
- 6 *ibidem*, pg. 28
- 7 *Politica externă a României*, Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1986, pg. 110
- 8 Viorica Moisiuc, *Considerații privind procesul izolării politice a României pe plan internațional, în Probleme de politică externă a României*, III, Ed. Militară, București, 1988, pg. 229-282, pg. 248
- 9 Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Ed. Politică, București, 1968, pg. 123
- 10 Viorica Moisiuc, *op. cit.*, pg. 274

- 11 I.Gh. Duca, *Memorii*, III, Ed. Helicon, Timișoara, 1993, pg. 49
- 12 N. Titulescu, *Documente diplomatice*, Ed. Politică, București, 1967, pg. 723
- 13 Viorica Moisiuc, *op. cit.*, pg. 274
- 14 *Politica externă a României*, Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1986, pg. 253
- 15 Maurice Pearton, *Theory and practice of neutrality. The Romanian case*, Ed. Academiei. Iași, 1983, pg. 2
- 16 Viorica Moisiuc, *op. cit.*, pg. 279
- 17 *România în anii celui de-al doilea război mondial*, I, Ed. Militară, București, pg. 253
- 18 C. Kiritescu, *op. cit.*, pg. 152
- 19 Maurice Pearton, *op. cit.*, pg. 132
- 20 V. Fl. Dobrinescu, *D. Tompa. România la Conferințele de pace la Paris*, Ed. Neuron, Iași, 1996, pg. 7
- 21 *ibidem*, pg. 90
- 22 Eliza Campus, *The little enter and the Blakan Pact*, Ed. Academiei, 1986, pg. 143

Analyzing Polybius' 'heroes'

Silviu ANGHEL

The present text analyses what is a "pragmatical man" in Polybius' understanding. Then it considers some other questions such as what is the role of fate in explaining the life of "pragmatical men" and in "pragmatical history."

POLYBIUS defines his history as pragmatical¹ history (πραγματικὴ ἱστορία)². Most often the phrase is explained by synthesizing the main features of Polybius' conception of history³. Yet, would it be possible to define what Polybius means by pragmatical history by first understanding the word 'πραγματικός'? 'Πραγματικός' appears in other instances, referring to persons, states or their actions⁴. A full and satisfactory explanation of 'πραγματικός' to fit all these instances does not yet exist.

The present analysis is based on four questions. First, what is a pragmatical man (πραγματικὸς ἀνὴρ)? Then, is there a connection between pragmatical men and pragmatical history? Based on the answers to the first two questions, what is pragmatical history? Finally, what is the role of fate in explaining the life of pragmatical men and in pragmatical history?

To answer the first question I analyze the vocabulary used in connection with pragmatical men. It is very consistent and it constantly defines a very intelligent and capable person. He possesses a unique and superior understanding of present events. Full of forethought he takes decisions based on reason. His actions prove highly successful and events happen according to their plans. They are Polybius' most admired 'heroes'.

The connection between pragmatical men and history is best defined by 'utility'. In fact, Polybius' heroes define his history. Pragmatical history is the deep understanding of previous and present events, which is characteristic and necessary to pragmatical men. Thus, armed with a unique view of the past, using reason and forethought, Polybius' readers can achieve the same kind of results as the pragmatical men described in the *Histories*.

Armed with pragmatical history and possessing outstanding personal qualities, pragmatical men should never fail in their purpose. Yet they do. This inconsistency in Polybius' own judgments forces him to use fate as a major causal factor in the lives of his heroes.

Pragmatical men

What is a pragmatical man (πραγματικός άνήρ or ό πραγματικός)? The most common opinion is that it means politician or statesman⁵. There are instances, however, in which it can not be rendered 'statesman'⁶. Even more, if the word is to be rendered 'statesman', the adjective 'πραγματικός' should be rendered 'statesmanlike' and the adverb 'πραγματικώς' should be rendered 'in a statesmanlike manner'. In almost all instances in which either the adjective or the adverb are used this meaning is impossible.

P. Pédech has the merit of observing the complexity of its meaning:

"Le tempérament méthodique et prudent des Romains et l'intellectualité raisonneuse des Grecs sont recontrés pour inventer un nouveau type humain, l' άνήρ πραγματικός και βουνεχής... qu'il ne recherche pas seulement son perfectionnement intérieur en se réglant sur un modèle transcendant, mais aussi le développement et le meilleur usages de ses facultés naturelles dans la vie publique." A pragmatical man represents "le personnage historique par excellence, celui qui a le plus de prise sur les événements; car il raisonne juste et il agit à bon escient."⁸

Even though Pédech guessed some of the characteristics of a pragmatical man a complete understanding of a pragmatical man has yet to be discovered.

After describing the events that led to the death of Agathocles⁹, the long time minister of Ptolemy IV Philopator (221-205), Polybius defends his decision of not spending too much time on these 'sensational' events. He argues that his history is void of any part solely for amusement but strives rather to instruct. Agathocles had no quality worth remembering. He owed his position to Philopator's "incapacity to rule"¹⁰. Nothing in his life is useful to the reader. The contrary is true about Agathocles and Dionysius of Syracuse. They both started from the bottom of the social scale and became tyrants of Syracuse, one of the most important cities in Sicily, and later masters of Sicily and of most of Italy. Scipio gave them as an example when he was asked which he thinks are "the most pragmatical and the most skillful of all men" (πραγματικωτάτοι και τολμηροτάτοι)¹¹. Though Polybius does not detail Scipio's thoughts, would it be possible to understand the characteristics associated with the people or states he considers pragmatical? With a few fragmentary or accidental exceptions¹² the vocabulary associated with pragmatical states or men is:

Aratus	κατά λόγον; πρόνοια; βουνεχής;
Hamílcar	κατά λόγον; φρονίμος;
Hannibal	κατά λόγον; action dictated by λογισμός; πρόνοια; φρονίμος; βουνεχής; άγγλινους;
Hasdrubal, Hann.' brother in law	βουνεχής
Hasdrubal, Hann.'s brother	κατά λόγον; action dictated by λογισμός; φρονίμος;
Hieron	action determined by λογισμός; φρονίμος;

	βουλευτής;
Philip V	action determined by λογισμός; πρόνοια; άγγίλους;
Philopoimen	πρόνοια; βουλευτής; άγγίλους ;
Rhodes	κατά λόγον; φρονίμος; βουλευτής;
Publius Cornelius Scipio Africanus	κατά λόγον; action dictated by λογισμός; πρόνοια; φρονίμος; βουλευτής; άγγίλους;
Xanthipus	φρονίμος

The consistency is striking. Pragmatic men base their judgment on reason (λογισμός). They are skillful (βουλευτής), wise (φρονίμος) and sagacious (άγγίλους). They are full of forethought (πρόνοια). The most visible result of these qualities is that the outcome of their actions happens according to their plan (κατά λόγον). Four examples stand out; two generals (Hannibal and Scipio Africanus), a statesman (Aratus) and the wise conduct of a state (Rhodes).

Hannibal and Scipio are mostly evoked as military commanders. Their military skill and actions are similar. They research the particular features of terrain and local populations; and try to understand the enemy commander in an attempt to calculate his decisions. They take great care of their own safety in battle, knowing that on them depends the fate of their army. They are masters at exhorting and encouraging their troops¹³.

Hannibal comes from a family already renowned for the quality of its members, some of them also being characterized as pragmatical men¹⁴. Hannibal surpassed them by far.

He was taken by his father Hamilcar to Spain at the age of nine¹⁵ and did not return to Carthage until he is an old man. His main purpose in life was to defeat the Romans and avenge the previous Carthaginian defeats and concessions to Rome¹⁶. His enterprise, though backed by Carthage¹⁷, was entirely his design.

Near the river Tagus, Hannibal again deployed and employed his forces pragmatically (πραγματικώς)¹⁸. He had calculated that nobody would have expected such an audacity and in this he was justified, for it happened as he had planned it ("κατά λόγον αύτῷ χωρήσαι")¹⁹. On this occasion Polybius declares that Hannibal defeated a force of more than a hundred thousand men.

The Romans planned to stall the Carthaginian advance in Spain by preparing Saguntum as an offensive base against the Carthaginians. Hannibal forestalled their plans (λογισμός) and occupied Saguntum²⁰. His plan (λογισμός) proved superior to that of the Romans²¹.

After the capture of Saguntum he discharges an important contingent of Iberian forces, considering that he will thus ensure their friendship and make them willing to reinforce his army, if need arise. Thus, by his forethought (πρόνοια) he took care of the situation in Spain and Africa before he left for Italy²²

Before crossing the Alps he sent spies in advance to investigate possible crossing places, the nature and disposition of local populations, as well as of the fertility of the land that lies beyond the Alps²³.

Some, says Polybius, describe the crossing of the Alps as being so difficult that they introduce gods and heroes to explain for its success. This is far from the truth, argues Polybius, because Hannibal did not need such help. In crossing the Alps he acted pragmatically (πραγματικῶς)²⁴ and with forethought (πρόνοια)²⁵.

After his arrival in Italy, he used his forethought (πρόνοια) to restore the boldness and spirit of his troops, a task in which he is successful²⁶.

Before the battle of Trebia Hannibal exhorted his troops to trust his reason (λογισμός) as the only way to victory and to believe that no escape would exist in the case of defeat²⁷.

The battle of Cannae is used by Polybius to meticulously describe Hannibal's reason (λογισμός). In deploying his forces he best understood the circumstances and the character of his opponents. Polybius shows that his reason (λογισμός) was proved correct and based on a good understanding of the situation no less than three times²⁸. His conduct at the battle therefore pragmatically (πραγματικῶς)²⁹. In fact, Polybius makes it clear that the battle was won before it started, all due to the abilities of the Carthaginian commander.

Despite spending many years in hostile territory he never met with defeat. Even more important, he regarded his personal safety as essential for the outcome of the campaign and for the security of his own troops. Careful to preserve his life, he showed forethought (πρόνοια) in devising a number of wigs that he wore to turn that discouraged any attempt on his life³¹. His conduct in this regard was pragmatical (πραγματικῶς) that for a long time nobody even dreamt to conspire against him³².

When the situation became desperate in Africa, he left Italy still undefeated. He arrived at Carthage after a long absence and did everything a human could have done (κατὰ λόγον ἤρμόσατο) to succeed in defeating the Roman army³³.

His conduct in the battle of Zama is beyond reproach. Polybius argues that it would have been impossible for any commander, with the same arms at his disposal, to obtain better results³⁴:

"For there are times when fate (τύχη) counteracts the plans of valiant men, and again at times, as the proverb says, 'a brave man meets another braver yet', as we may say happened in the case of Hannibal"³⁵.

The image of Scipio Africanus is just as impressive.

"That everything he did was done with calculation and forethought, and that all his enterprises fell out as he had reckoned, will be clear from what I am about to say. (ὅτι δ' ἕκαστα μετὰ λογισμοῦ καὶ προνοίας ἐπραττε, καὶ διότι πάντα κατὰ λόγον ἐξέβαινε τὰ τέλη τῶν πράξεων αὐτῷ, δῆλον ἔσται διὰ τῶν λέγεσθαι μελλόντων)."³⁶

He acquired a strong reputation for bravery by saving the life of his father through a bold attack by the command of the cavalry corps he commanded. Later on, as a ἡγεμών who conducted himself by reason (νοῦν ἔχων), he refrained from risking his life purposelessly³⁷. Throughout his campaigns, Scipio took great care for his personal safety. In battle he had three soldiers carrying big shields cov-

him so that he would be both safe from enemy missiles and able to exhort his troops³⁸.

His deeds too were considered by many, including his troops, to be the act of gods, especially because he seemed to be superstitious and took great care in assuring divine favor for his actions. In this they are wrong, for his actions seemed so only to those lacking the intelligence to see the real causes of his deeds. Forethought and reason (πρόνοια καὶ λογισμός) instead motivated his actions³⁹. Polybius goes to great extent to show in detail how Scipio used divine signs and the favor of the gods to achieve his purposes and gain the admiration of many, starting with the tricks that brought him the aedilship⁴⁰. Scipio, argues Polybius, encouraged his troops to believe that his actions were divinely inspired, to improve their morale⁴¹.

Scipio makes use of his qualities with great effect in Spain, greatly resembling Hannibal's own campaign in Italy.

Upon his arrival in Spain, Scipio inquired about the particular features of the country and the dispositions of the Carthaginian armies. The command of the sea gave him better mobility than to the three separate enemy armies. He also found the main Carthaginian base in Africa, New Carthage, lightly defended. He then inquired about the peculiar features of the terrain around New Carthage, and was told that the level of the water in the lagoon around Carthage would decrease under the influence of an evening ebb and wind. His dispositions for assault⁴² were based on this peculiar feature of the lagoon. He therefore, after an unsuccessful morning assault, ordered some soldiers to assault Carthage through the lagoon in the evening, after promising them the help of Neptune. Doing so, the soldiers found the water shallow, just as Scipio had predicted. Seeing this, his soldiers considered his actions to be the result of divine intervention (τινος θεοῦ πρόνοιας)⁴³. Indeed Polybius' insistence on the lagoon makes the passage difficult to understand. Though his source for the siege is Laelius, who was then the commander of the fleet, and though a sailor disputed the *corona muralis* awarded to the first one on the walls of the city with a soldier, the fleet is hardly mentioned. Why did Scipio order a morning assault if the ebb and the wind lowered the level of the water in the evening? Several solutions have been proposed⁴⁴. Whatever happened on that day, it is clear from the point of view of this paper that the episode is arranged so that the key to victory is Scipio's forethought (πρόνοια), taking the form of the attack through the lagoon.

When the booty and the prisoners are collected, Scipio showed again forethought (πρόνοια) both in dealing with the prisoners, by producing in them affection and loyalty for the Roman cause, thus greatly enlarging his fleet, and in protecting the wife and children of Andobales⁴⁵. If fact the whole episode of booty, Polybius argues, happened as Scipio had planned (κατὰ νόον)⁴⁶.

Scipio showed forethought (πρόνοια) again in the battle of Baecula by hitting the weakest point of the enemy with his best troops⁴⁷.

After the revolt of Andobales, he promised his soldiers that with the help of the gods his forethought (πρόνοια) would secure victory⁴⁸.

In Africa he wisely (φρονίμως) severed the connections between Carthage and its surrounding allies⁴⁹ while avoiding to give battle with a stronger enemy.

Scipio exhorted his troops before the final battle with the Carthaginians by pointing out that they only have two options, victory or death, just as Hannibal had done at the battle of Trebia.

In the battle of Zama, he predicted that Hannibal, would attempt to use his superior numbers in infantry to break the Roman lines by attacking their successive lines, creating disorder in their formation and rendering their sword obsolete before Hannibal's veterans would start fighting. After the engagement of the light troops, he recalls his troops because they would not have been able to reach the enemy lines in order.

Polybius praises Hannibal for collecting as many elephants as possible and placing them in front of his troops to create havoc in the enemy lines before they met the main lines of Carthaginian infantry. However, Scipio's forethought (πρόνοια) made the impact of the elephants be much more diminished by ordering gaps in the line to be formed, so that the elephants would pass by his troops without creating much harm⁵⁰.

Aratus was not a good soldier or general. At the battle of Caphiai, the maneuvers of the Aetolians completely outwitted the Achaean strategos. The late "mismanaged matters to such an extent that it was impossible for anyone to have acted more stupidly."⁵¹ He had "neither observed well what was happening nor calculated properly what would follow..."⁵² Yet despite his complete failure as general, he was a great statesman. In matters of strategies, schemes or plans he was second to none. In pointing out his talents as the leader of the Achaean league Polybius uses the same language as for the two great generals described previously.

Antigonos Gonatas and the Aetolians planned to conquer and dissolve the Achaean league. Their plans would have "κατά λόγον" succeeded, had they not overlooked an important factor (τὸ κυριώτατον παρεῖδον) in their designs⁵³:

"They never took into consideration that in this undertaking they would have Aratus as their opponent, a man capable of meeting any emergency. Consequently the result of their intrigues and unjust aggression was that not only did they entirely fail in their designs, but on the contrary consolidated the power of the League, and of Aratus who was then Strategus, as the most adroitly diverted and spoilt their plans (Ἄρατον τότε προεστῶτα καὶ τὸ ἔθνος ἐσωματοποίησαν, πραγματικῶς ἀντιπερισπάσαντος ἐκείνου καὶ λυμνηαμένου τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν)."⁵⁴

After the death of Gonatas, Aratus realized that the Achaean league would not be able to defend itself (as it actually happened) and that it would need the help of Macedonia to survive, even if it meant surrendering Acrocorinth. He therefore sent envoys to Pella to inquire about Antigonos Doson's position on an alliance. After listening to their message, Antigonos realized that Aratus had a truthful and pragmatic (ἀληθινὸς καὶ πραγματικὸς) view of the necessity of an alliance, and

acted accordingly⁵⁵. Though Cleomenes subsequently waged war with the skill of a skillful general (the hostilities many times coming out as he had planned- κατά λόγον)⁵⁶, Aratus' plans entirely succeeded.

Aratus played an influential role in the first part of the reign of Philip V. The king was eager to listen to his advice because in Aratus, Philip V found a man who in regard to the "πραγματικὸν τρόπον" was second to none⁵⁷. Apelles was one of the many who envied the influence which Aratus had on Philip because most importantly "because of his ability and wisdom (διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ νοῦνχειαν)"⁵⁸.

The policy of Rhodes is likewise "pragmatical", especially in relation with the greatest power in the Mediterranean, Rome.

"For the fact was that the republic of Rhodes had been administered with such pragmatical statesmanship (οὗτος γὰρ ἦν πραγματικὸν τὸ πολίτευμα τῶν Ῥοδίων) that, though it had for nearly a hundred and forty years been engaged in conjunction with Rome in actions of the greatest importance and glory, it had never made an alliance with her. Nor ought I to omit stating the reason for this policy of the Rhodians. They wished that no ruler or prince should be entirely without hope of gaining their support and alliance; and they therefore did not choose to bind or hamper themselves beforehand with oaths and treaties; but, by remaining uncommitted, to be able to avail themselves of all advantages as they arose."⁵⁹

When the Byzantines, distressed by the continuous barbarian attacks and burdened by the need to raise the tribute owed to the later, decided to exact duties of all the ships sailing to and from Pontus. Anticipating strong opposition, the Byzantines tried to secure strong alliances, and to this end acquired the friendship of Achaëus. To deter such help, the Rhodians conceived a pragmatical (πραγματικός) plan to prevent the allegiance of Achaëus and Byzantium⁶⁰. They intervened at the court of Alexandria to have Achaëus' father, Andromachos, released, request accepted by Ptolemy out of friendship for the Rhodians⁶¹. The Rhodians thus "deprived the Byzantines of their most important source of hope"⁶² and won the conflict without firing a shot.

The great earthquake at Rhodes is an act of fate (τύχη). However, the Rhodians knew how to use it to their advantage:

"At about the time I have been speaking of, the Rhodians, availing themselves of the pretext of the earthquake which had occurred a short time previously and which had cast down their great Colossus and most of the walls and arsenals, made such sound practical use of the incident that the disaster was a cause of improvement to them rather than of damage (οὕτως ἐχειρίζον νοῦνεχῶς καὶ πραγματικῶς τὸ γεγονός ὡς μὴ βλάβης, διορθώσεως δὲ μάλλον, αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι τὸ σὺμπτομα). So great is the difference both to individuals and to states between carefulness and wisdom on the one hand (ἀπμελεΐα καὶ φρονήσις), and folly with negligence on the other, that in the latter case good fortune actually inflicts damage, while in the former disaster is the cause of profit."⁶³

The other examples of pragmatical men show a consistent pattern. Hamilcar, Hasdrubal, the Hamilcar's son in law, and Hasdrubal, Hannibal's brother, acted vigorously against the Romans⁶⁴. Philopoimen, being of nature an incredibly wise and gifted soldier⁶⁵, showed incredible military skill and forethought (πρόνοια) in the battle of Sellasia. Hieron II, the tyrant of Syracuse, was skillful both in military and political matters. He was naturally gifted for 'royal and pragmatical leadership (βασιλική και πραγματική οικονομία)⁶⁶. These characteristics, Polybius argues, can be seen from his first actions: the way he gained admission in Syracuse, his marriage with the daughter of Leptines and his generalship in the battle of Centuripa⁶⁷. After the battle he conducted the retreat of the levy from Syracuse pragmatically (πραγματικῶς)⁶⁸.

The different terms analyzed so far have similar and overlapping meanings. Sometime more of them are used to describe the same event.

In one passage Hannibal regards his personal safety of utmost importance because, by his forethought (πρόνοια), he can foresee the consequences his death would have on the campaign, that is total defeat. In another passage, for acting in this way Polybius considers him pragmatical (πραγματικός). Again, his conduct in the battle of Cannae is characterized as pragmatical (πραγματικός). Yet, in another his success in the battle is attributed to his forethought (πρόνοια) and again in other passages to his intelligence (λογισμός).

Scipio's actions are taken to be those of a god. They are instead to be attributed both to his reasoning (λογισμός) and to forethought (πρόνοια).

Hasdrubal, the brother of Hannibal, on trying to reach his brother with reinforcements⁶⁹ is in an identical situation with Hamilcar at the end of the first Punic war⁷⁰. Both did everything one could have done to achieve victory, as long as there had been at least some hope of victory, and when their situation became hopeless, dedicated their energy to finding the best solution out of the crisis. They both act wisely and, according to Polybius both deserve praise for this. The vocabulary used to describe these situation, however, is not identical (Hamilcar: βουνεχής, πραγματικός Hasdrubal: πρόνοια).

Pragmatical history

Which is the connection between pragmatical men and Polybius' *pragmatical history*⁷¹? A few passages explain it:

"In speaking at such length on this matter, my object has not been to censure his previous writers, but to rectify the ideas of students. For of what use to the sick is a physician who is ignorant of the causes of certain conditions of the body? *And of what use is a pragmatical man (πραγματικός άνθρωπος) who can not reckon how, why and whence each event originated?* The former will scarcely be likely to recommend the proper treatment of the body and it will be impossible for the latter without such knowledge to deal properly with circumstances."⁷²

"...for I think a description of it (i.e. the Roman constitution) is not only germane to the whole scheme of my work, but will be of great service to students and pragmatical men (πραγματικοὶ ἄνδρες) for forming or reforming other constitutions."⁷³

"It might be said by some of these who look on such things without discernment, that these (i.e. the causes of the Hannibalic war) are matters which it was not necessary for me to treat in such detail. My answer is, that if there were any man who considered that he had sufficient force in himself to face any circumstances, I should say perhaps that knowledge of the past was good for him, but not necessary, *but if there is no one in this world at least who would venture to speak so of himself either as regards his private fortunes or those of his country - since, even if all is well with him no man of sense (νοῦν ἄετον) could from his present circumstances have any reasonable confidence that he will be prosperous in the future - I affirm for this reason that such knowledge is not only good for him but in the highest degree necessary.*"⁷⁴

Pragmatical men are those who know how, why and whence each event their day had its origin. The knowledge of present circumstances implies the knowledge their origin and development. The *Histories* are therefore fundamentally utilitarian, intended to help pragmatical men understand present circumstances. Pragmatical history is shaped by the needs of pragmatical men. Most of it is indeed political and military history. This is not the result of conscious decision but to Polybius' conception of causality⁷⁵.

Pragmatical history can therefore be observed on two levels of discourse. First, history is full of examples of pragmatical men that are necessary for the formation of new ones. Second, shown in the text quoted above, the Polybius' work is a chain of cause-effect relations intended to unite and connect all the elements of the *Histories*. Both are fundamentally necessary to pragmatical men. Agathocles is included in the *Histories* because he is part of the former level, but has no value regard to the later⁷⁶.

Fate

In Polybius fate, beyond its strict meaning of 'acts of god' such as earthquakes or pestilence, is very difficult to understand. It has been impossible to find a satisfactory explanation for all the instances in which the word 'τύχη' is used, but alone the rest of the vocabulary⁷⁷. But what is the role of fate in the plans of pragmatical men?

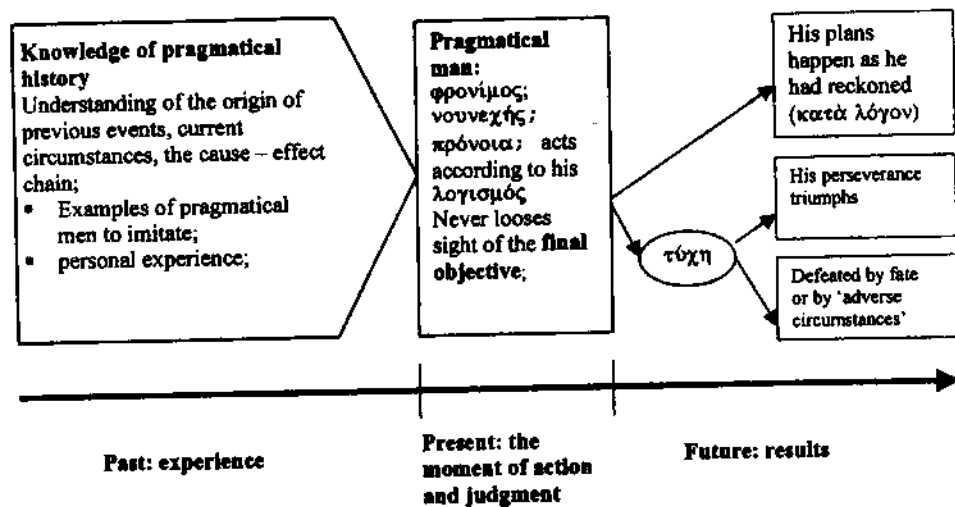
There are no instances of pragmatical men succeeding because of fate (τύχη) in Polybius. Success is always attributed to pragmatical qualities. Nor is there an instance in which a leader of modest ability wins simply because of fate (τύχη). There are, however, plenty of cases in which fate (τύχη) "works" against pragmatical men. The most famous example is Hannibal. He did not make any mistakes in the battle at Zama, Polybius remarks. In fact nobody could have acted wiser. But, Polybius argues, it would have been impossible for him to succeed

both because of the skill and forethought of the Roman general in particular, and because of the Roman army and its qualities in general. These are not acts of divinity, but become fate (τύχη) to the Carthaginians⁷⁸. Hannibal failed to occupy Rome because there happened to be too many troops in the city. That presence was not the act of fate, but it became one for Hannibal. Similarly, Cleomenes would have won the war with Antigonos had he waited for a few days, for Antigonos was recalled by an invasion in Macedonia. The invasion is explainable, but it is fate for Cleomenes, who could not have predicted it⁷⁹.

Sometime, in the end, the qualities of pragmatical men prevail. One of them, Philip, "even when fate (τύχη) had been adverse" to him "compensated for deficiency in ardor (προθυμία) with the exercise of reason (λογισμός)"⁸⁰. But reason is not always successful against adverse circumstances. Hasdrubal, himself a pragmatical man, did everything in his power to reach his brother Hannibal. But when "fate had robbed him of the last shred of hope and forced him to face the last extremity"⁸¹ he bravely gave his life on the battlefield.

To explain failure where pragmatical qualities would have demanded success, Polybius is forced to seek factors that the remarkable qualities of pragmatical men can not hope to influence⁸². These he calls fate (τύχη), the unpredictable and unchangeable, but not always the inescapable.

In fact, Polybius' trust in the power of reason and his unshaken belief in the utility of history can be easily questioned. Was it the pragmatical qualities of the Roman constitution that made them become the masters of the world or the pragmatical qualities of leaders such as Scipio Africanus and Scipio Aemilianus? More important is that the arbitrary usage of 'fate' destroys Polybius' attempt to write a cohesive 'pragmatical' history.

Πραγματικός: ἀνὴρ πραγματικός: III.7.5; III.118.12; XII.26b.4; XII.17.10 (in Homer) XIV.1.13 (soldiers of Scipio π. καὶ στρατιωτικός); XXII.19.3 (as opposed to ἀνὴρ κακοπράγμωνος); βασιλεύς πραγματικός: VII.12.2; The Achean σύνοδος: XXII.7.5 Agathocles of Syracuse: τάτος: XV.35.6; Alexander the Aetolian: XVIII.3.1 (criticizes the behavior of Philip); Aratos: II.43.10; II.45.6; II.50.1; IV.8.2; V.26.6; Democrates

XXII.5.5; Diogenes: X.29.5; Dionysius: ἄτοχος : XV.35.6; Hamilcar: I.62.5 (καὶ βουνεχτής); Hannibal: III.14.5 (καὶ βουνεχτής); III.48.10; III.81.1; XXIII.13.2; Hasdrubal: II.13.1 (καὶ βουνεχτής); III.116.7; Hermocrates: XII.25k.2; Hieron: I.8.3; 9.6; Lydiad: II.44.5; Gorgos: V.5.4; Mago the Buttian (as a speaker): XXXVI.5.2; Philip V: VII.11.1; XIII.3.1; Pyrrhus: XII.25k.2; Rome: XXXI.10.6-7; XXXVI.17.1 (καὶ φρονίμος); Rhodiad: IV.50.10; V.88.2; XXX.5.6; ἄτοχος; Scipio: XIV.1.13; ἄτερος; Scipio Aemilianus at the fall of Carthage: XXXVIII.21.1-22.3; Theodoros and Lagores: VII.18.8 (καὶ βουνεχτής); Timoleon: XII.25k.2; Xanthipus: I.35.5; οὐκ πραγματικός; Hasdrubal (Carthaginian general in the third Punic war): XXXVIII.7.2 (καὶ οὐκ στρατιωτικός)

ENDNOTES:

* This paper is the result of six months of research at Duke University in the first part of 1999. I want to express my thanks to Dr. John F. Oates, who conducted my research and to Joshua D. Sosin, for his invaluable observations. However, they do not necessarily agree with the conclusions of this paper, for which I am solely responsible, as I am for any shortcomings it might have.

1. 'Πραγματικός' does not mean 'pragmatical'. I am only using the English transliteration for the sake of expediency.

2. I.2.8; I.35.9; III.47.8; IX.2.4; XII.25e.1; XII.27a.1; XXXVI.17.1; XXXIX.1.4;

3. Needless to say, definitions differ with each exegete: Pédech, *La Méthode historique de Polybe*, 1964 21-32; K. E. Petzold, *Studien zur Methode des Polybios und zu ihrer historischen Auswertung*, München, 1969, 8, n. 2, both with a discussion of previous bibliography;

4. The word 'πραγματικός' is specific to Polybius, in whose work it has a special meaning. Later, 'πραγματικός' will gain different meanings, that of a magistrate in epigraphical and papyrological documents (*Inscr.*

Magn. 189 - sec. II p. Ch.; *P. Telemachus* 58.18 - sec. II a. Ch.; *OGIS* 139 - sec. II a. Ch.) and in latin in juridical language (*Cic. De Or.* 1.59.253; *Quintilian* 12.3.4);

5. Strachan-Davidson, *Selections from Polybius*, Cambridge 1888, 1, considers that in relation to men it comes very near to 'statesmanlike' at Cannae and during the crossing of the Alps it is used "of an effective maneuver on the field of battle". Patton (*Polybius, The Histories*, translated by W.R. Patton, Cambridge-Massachusetts-London 1922), usually renders 'statesman' and 'man of action'; Shuckburgh (*Polybius The Histories of Polybius*, translated by E. S. Shuckburgh, Indiana University Press, 1962) uses 'statesman' and 'practical statesman' (XIII.3.1); Walbank, *A historical commentary on Polybius*, Oxford, 1957, 79, vol. I, 337 and Petzold (n.2) 6 consider that "ὁ πραγματικός" means 'statesman'.

6. XXII.19.3 (XXII.14.3) in opposition with "ὁ κακοπρόβητος" Shuckburgh and Walbank, (n.3) vol. III, 211 translate "man with practical ability" while Patton uses the phrase "forceful man"; XIV.1.13 in opposition with "στρατιωτικοί" Shuckburgh and Walbank, (n.2) vol. II 426, renders "men of tried experience", which

Patton translates "certain expert observers".

7. Pédech, (n.2) 299;

8. Ibid. 217;

9. XV.25-35;

10. XV.34.12;

11. XV.35.5;

12. Such is the momentary appearance of Alexander the Aetolian, who is considered pragmatical for criticizing the actions of Philip V (XVIII.3.1). The word is intended to show the foolishness of Philip's actions, rather than Alexander's personal qualities. The examples that are not included in the analysis are presented at the end of the paper, but they do not change or enlarge our analysis.

13. Eric W. Marsden, *Polybius as a military Historian*, in *Entretiens sur l'antiquité classique de Fondation Hardt*, vol. XX, p. 267-301 with bibliography;

14. Hamilcar, his father: I.62.5;

Hasdrubal, his brother in law: II.13.1;

Hasdrubal, his brother: III.116.7;

15. II.2;

16. III.12.3; 86.11;

17. III.3;

18. III.14.5;

19. III.14.6;

20. III.16.5;

21. III.17.11;

22. III.34.1;

23. III.34;

24. III.48.10;

25. III.47.7;

26. III.60.7;

27. III.63.11;

28. III.89.4; 91.2; 92.1;

29. III.81.1;

30. X.33.1;

31. X.33.7;

32. XXIII.13.2;

33. XV.16.1;

34. XV.15.5-7;

35. XV.16.2;

36. X.2.13;

37. X.3.7;

38. X.3.1-5;

39. X.5.8; 9.2;

40. X.5; 11.8;

41. X.2.12-13;

42. X.10-14;

43. X.14.11;

44. Scullard, *Scipio, Soldier and*

Politician, Cornell, 1970, p. 23-25;

Walbank, *A historical commentary on*

Polybius, vol. II, London 1967, p. 191-

220; R. M. Haywood, *Studies on Scipio*

Africanus, in *The John Hopkins*

University studies in historical and

political science, vol. LI, 1933; p. 30-45;

45. X.18.15;

46. X.17.9;

47. XI.24.7;

48. XI.31.7;

49. X.4.9;

50. XV.12.4;

51. IV.11.1;

52. IV.12.2;

53. II.45.5;

54. II.45.6;

55. II.50.1;

56. II.65.3;

57. IV.8.2;

58. IV.82.3;

59. XXX.5.6-8;

60. IV.50.10;

61. IV.51.5

62. IV.51.6;

63. V.88.1-3;

64. *supra*, n. 11;

65. XXI.32b.4;

66. I.8.3;

67. I.8-3-9.5;

68. I.9.6;

69. XI.2.1-10;

70. I.62.5;

71. For a discussion about

pragmatical history, see *supra*, n. 3;

72. III.7.5-6;

73. III.118.12; VI.1.5

74. III.31.1-4;

75. The main fault of defining pragmatism as political and military history is ascribing to Polybius a genre that had not yet been defined. Anything that can help pragmatism see the true causes needs to be in Polybius' history. Which are the causes of the Hannibalic war? The first Punic war, the activity of the Barcas in Spain, so military and political events. But which is the cause of the disaster that befell the Cynaethians (IV.17-21)? The fact that even though the air of Arcadia is very cold and harsh, the Cynaethians have abandoned music and thus became savages.

76. *supra*, n. 9;

77. Walbank (n.3) vol.I, 16-26; Pédech (n. 2) 336-350; Petzold (n.2) 50-51; Anton J. L. van Hoof, *Polybius' reason and religion. The relations between Polybius' causal thinking and his attitude towards religion in the Studies of History*, *Klio Beiträge zur Alten Geschichte*, Bd. 59-60 (1977-8) 101-122,

reaches the conclusion that causation and the usage of τύχη are contradictory.

78. *supra*, n. 35;

79. II.70.2;

80. XVI.28.3;

81. XI.2.1-10;

82. The conclusion is even more important because Polybius shows another opinion about the role of fate in causation in other passages. Especially: II.38.5 where talking about the success of the Achaean league, anything, either predictable or unpredictable (οὔτε τῶν κατὰ λόγον οὔτε τῶν παρὰ λόγον) has cause and to attribute it to fate (τύχη) would be a bad explanation. XXXVI.17.1-5 where he considers that pragmatism should not attribute causes to fate (τύχη) or chance (εἰμαρμένη), to which one can only attribute natural events.

Surse

„Avvisi” inedite despre campania antiotomană din 1595 și un izvor francez contemporan privind Târgoviștea

Cristian LUCA

Campania antiotomană din 1595 se regăsește pe larg reflectată în documentele contemporane a căror bogăție și diversitate îngăduie, fără îndoială, receptarea coerentă a multiplelor aspecte cu implicații politico-militare din întregul interval cronologic. Noile *avvisi* descoperite refac cursul ostilităților din zona Dunării de Jos în a doua jumătate a anului 1595.

PE lângă documentele diplomatice, surse de primă importanță prin valoarea informațiilor ce le conțin, numeroase izvoare minore, dar nu lipsite de interes, vin să întregască în detaliu datele relative la episoadele confruntărilor armate dintre coaliția creștină și oștirile otomano-tătare. Nenumăratele *avvisi*, expresie a circulației unui mare volum de informație privind derularea operațiunilor militare de pe frontul de la Dunărea de Jos, se înscriu în această categorie a documentelor mărunte însă totodată notabile tocmai prin amănunțele ce le înregistrează. În ciuda inexactităților consemnate și a erorilor de cronologie, aceste gazete ale epocii vin de cele mai multe ori să confirme și să adăugească informațiile cuprinse în documentele externe de primă mână.

Valorificarea unor noi *avvisi* referitoare la mersul ostilităților din zona Dunării de Jos în a doua jumătate a anului 1595 urmărește întregirea repertoriului documentar al întregii perioade. Legate într-un volum manuscris cuprinzând circa 218 de file cu *avvisi*, cele câteva documente inedite au ca suport hârtia format 320 x 220 mm, fiind scrise la Veneția și adresate „al padre don Claudio da Bressa priore in Santa Maria al Rimini”. Manuscrisul se păstrează în depozitul Bibliotecii Naționale Marciana din Veneția. Cea mai mare parte din aceste documente relative la țările române au fost publicate de Nicolae Iorga în volumele VIII¹ și XII² ale corpusului de izvoare externe Hurmuzaki.

În urma analizei atente a amintitului volum manuscris am identificat însă alte șase *avvisi* inedite. Primele două datează din 8³ respectiv 15⁴ iulie 1595, înregistrând ultimele evoluții din zona de conflict de la sudul Dunării: avansul

române. Deși domnia lui Henric IV se află în centrul demersului istoriografic al autorului, titulatura completă a lucrării: *Istoria războiului sub domnia Prea Creștinului Rege al Franței și Navarrei Henric IV și lucrurile cele mai memorabile întâmplare în întreaga lume, de la începutul domniei sale, în anul 1589, până la pacea încheiată la Vervins în iunie 1598, între Majestatea Sa Prea Creștină și Regele Catolic al Spaniei, Filip II, definește cu exactitate spectrul mai larg al multiplelor probleme asupra cărora se apleacă istoricul francez, fără a se cantona doar în tratarea strictă a evenimentelor ce au implicat Regatul Franței. Chronologie novennaire a fost în parte reeditată în *Collection universelle des mémoires particuliers relatifs à l'histoire de France*, tomurile LV-LX, care cuprind perioada 1589-1595. Tomul LX, care vizează numai anul 1595, a apărut la Londra în 1790. Este bogat în informații relative îndeosebi la participarea Transilvaniei la războiul antiotoman însă conține și numeroase alte date despre implicarea țărilor române în campaniile militare duse de coaliția creștină împotriva Porții.*

Deși scrisă la puțin timp de la desfășurarea ostilităților - doar un interval de un deceniu separă evenimentele din 1595 de apariția lucrării - opera lui Victor Palma-Cayet rămâne tributară unei viziuni unidirecțional percepută în legătură cu protagoniștii conflictului de la Dunărea de Jos. Astfel, rolul lui Sigismund Báthory în acțiunile militare este întotdeauna adus în prim plan, principele ardelean fiind prezentat invariabil ca participant la majoritatea bătăliilor, chiar și la cele desfășurate la sud de Dunăre în prima parte a campaniei din 1595. Desigur această percepție a evenimentelor reflectată însușirea involuntară a propagandei principelui Transilvaniei, care încerca să supraliciteze rolul său în plan politico-militar.

Bătălia de la Târgoviște, din toamna anului 1595, este prezentată de Victor Palma Cayet în cadrele cunoscute din documentele contemporane: scrisorile lui Pigafetta și rapoartele toscane¹². După istoricul francez, fortificația de lemn ridicată de Sinan Pașa a fost cucerită prin incendiere, după ce principele ardelean a ținut în prealabil un consiliu de război în urma căruia se hotărâ ca asaltul Târgoviștei să constituie un obiectiv secundar, prioritară rămânând urmărirea marelui vizir aflat în retragere spre Dunăre¹³.

Ilustrarea pe scurt a amintitelor izvoare despre campania antiotomană din 1595 ține să îmbogățească registrul documentar referitor la acest moment de majoră importanță din istoria românilor, reflectând viziunea Occidentului asupra situației politico-militare din spațiul nord-dunărean.

NOTE

1. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VIII, București, 1894, doc. CCLXXX-CCLXXXI, p. 192, doc. CCLXXXIII-CCLXXXIV, p. 193, doc. CCLXXXVII, p. 196-197, doc. CCLXXXIX, p. 197-198.
2. *Ibidem*, București, 1903, p. 75-77, doc. CLV, p. 98, doc. CLXVI, p. 103-104, doc.

CLXXV, p. 109, p. 121, p. 130-131, p. 201-202.

3. Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia *Avvisi o Gazzette per gli anni 1595-(15)97* ms. ital. VI 74 (5837), fila 67 [în continuare se va cita *Avvisi...*].

4. *Ibidem*, fila 87 (vezi Anexa).

5. Aurel Decei, *Documente din Arhivele*

- Vaticanolui privind anul 1595, în "Revista Arhivelor", X, nr. 1, 1967, doc. 45, p. 217; *Lupta pentru unitate națională a Țărilor Române (1590-1630). Documente externe*, ed. Radu Constantinescu, București, 1981, doc. 63, p. 30.
6. Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi...*, fila 115 (vezi Anexa).
7. Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi...*, fila 109 (vezi Anexa); vezi A. Decei, *op.cit.*, doc. 74, p. 229.
8. Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi...*, fila 124 (vezi Anexa).
9. A. Decei, *op.cit.*, doc. 56, p. 221.
10. Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi...*, fila 178 (vezi Anexa).
11. *La Grand Encyclopédie. Inventaire raisonné*

- des sciences, des lettres et des arts*, vol. 9, Paris, f.a., p. 990.
12. A. Veress, *Campania creștinilor în contul lui Sinan Pașa din 1595*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", s. III, t. IV, 1925, p. 101-108.
13. *Memoires de Victor Palma Cayet, ou Chronologie novenaire, contenant L'histoire de la guerre sous le regne du Tres-Chrestien Roy de France et de Navarre Henry IV*, in *Collection universelle des mémoires particuliers relatifs l'histoire de France*, t. LX, Londra-Paris, 1790, p. 138-142 (vezi Anexa); vezi și Cristiana Luca, *La campagne antiottomane de 1595 dans un travail historique français contemporain*, în "Colloquia", t. V-VI, nr. 1-2, 1998-1999 (su tipar).

ANEXĂ

I

Di Viena delli 8 luglio [1595]

...s'è inteso che Ferrat Bassà s'altrovava due giornate di qua da Andrenopoli solicitando la venuta dell'Agà de Gianizzeri per penetrar avanti con l'essercito, che si crede s'impiegarà à danni de Moldavi, vallachi et Transilvani.

(Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi o Gazette per gli a(nni) 1595-(15)97*; ms. ital. VI 74 (5837), filza 67, originale)

II

Di Viena delli XV luglio [1595]

...che Vallachi et Transil(van)ni haveano dato una rotta à Ferrat et preso la Terra di Nicopoli et saccheggiata et li cossachi s'erano fatti patroni di Bender et andati sotto la città di Alba [Cetatea Albă-n.m., C.L.]...

(Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi o Gazette per gli a(nni) 1595-(15)97*; ms. ital. VI 74 (5837), filza 87, originale)

III

Di Viena delli 26 Agosto 1595

Habbiamo da Praga nuova sicura... che il Bassà di Temisvar andando con molta gente per soccorer li suoi è stato tagliato dal med(essim)o Transilv(a)no scamputo solo lui con altri pochi de suoi durando la tagliata per 3 continue leghe et sono andati pregioni due Beghi, di Lippa et di Giarina, di che in Alba Iulia alli XV del presente se ne fece gran festa; e il prin(cipe) dovea ridursi al campo, di che si deve sperare qualche bella impose di quelle fortezze principali intorno al suo confine cioe Giula, Lippa et Temisvar...

(Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi o Gazette per gli a(nni) 1595-(15)97*; ms. ital. VI 74 (5837), filza 115, originale)

IV

Di Ven(e)t(i)a 2 sett(embre) [15]95

...che il Transilvano era nella città di Corona et havea ... presa una città aperta con morte di mille Turchi et li Ratiani haveano amazzati un squadron de Tartari che andavano ad unirsi con Turchi; al quel Transilv(a)no erano arrivati li 100 cap(ita)ni che li mando il Gran Duca di Toscana.

(Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi o Gazzette per gli a(nni) 1595-(15)97*, ms. ital. VI 74 (5837), filza 109, originale)

V

Di Venetia li 21 sette(mbre) 1595

Per una fregata da Ragusi si sono havute lettere delli 8 che ne avvisano da Belgrado del primo instante, con nuova, che l'essercito Turchesco di c(ir)ca 250 m(illa) soldati hanno messo doi [sic !] ponti per passare il Danubio, et che alli 23 fusse passato; che era nove in Ragusi, che Assam Bassa, figlio del gran Sinar, havendo inteso, che Michiel Vaivoda di Moldavia [sic !] era andato con buone forze ad unirsi con il Transilvano, esso Assam era andato per daneggiare quel paese, mà ciò'inteso dal Vaivoda era ritornato, et venuto alle mani con Turchi n'havea tagliato molti a pezzi...

(Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi o Gazzette per gli a(nni) 1595-(15)97*, ms. ital. VI 74 (5837), filza 124, originale)

VI

Di Cracovia li 23 X mbre [1595]

La notte passata comparse qui al Re un Corr(ier)o si dice spedita della Moldavia con nuova, che alcune genti del Transilv(ano), andate come fù scritto, per recupera quella provincia guidati dal Vaivoda Michali ò Micho [sic !] eletto da quel principe, s'erano incontrati con il vaivoda Hieremia messo in dal gran Cancellò con le sue forze et venuti à battaglia siano rimasti essi Transil(va)ni molti de loro disfatti la qual nova doverbbe dispiacere à molti per gli conseguenti di sordi che ne possono succedere...

(Biblioteca Nazionale Marciana-Venezia, *Avvisi o Gazzette per gli a(nni) 1595-(15)97*, ms. ital. VI 74 (5837), filza 178, originale)

VII

Mémoires de Victor Palma Cayet, ou Chronologie novenaire, contenant l'histoire de la guerre sous le regne du Très-Chrestien Roy de France et de Navarre Henry IV
In *Collection universelle des mémoires particuliers, relatifs à l'histoire de France*
t. LX, Londra-Paris, 1790, pp. 138-140.

Après ceste bataille, le Prince de Transylvanie, voyant qu'il n'y avoit point moyen de poursuivre Sinar au-delà du Danube, il s'en alla aux environs de Temesswar qu'il espéroit assiéger; ceste ville n'est qu'à sept lieues françoises de Lippe, et est située sur la riviere de Tenicz, laquelle aussi se va rendre dans la Tibisce, et de là dans le Danube près Belgrade: car le Prince faisoit son dessein de se rendre maistre de tout ce qui est entre la Transylvanie,

Danube et la Tibisce; mais le nombre des Chretiens qui se perdit en ceste derniere victoire qu'il se trouva court pour ceste entreprise. Or après y avoir séjourné près de six semaines ayant eu avis que Sinan, ayant tournoyé en Bulgarie, avoit ramassé les restes de son armée, passé sur un pont de barques le Danube auprès Giorgiù, et s'on estoit allé à Tergoviste Valachie, là où il espéroit joindre en bref les Tartares, puis se venger sur la Transylvanie par les pertes qu'il avoit reçues; cest avis fit tenir conseil au Transylvain de se qu'il devoit faire; il résolu qu'aussi-tost que les Reistres qu'envoyoit l'Archiduc Maximilian, avec cent cinquante mille chevaux Italiens aventuriers, conduits par Silvio Piccolomini, feroient joints en l'armée; on l'on chemineroit droit à l'encontre de Sinan; ce que l'on fit le quinzeieme d'Octobre, l'armée estant de dix mille chevaux et quinze mille hommes de pied. Aussi-tost que Sinan sut que le Prince Transylvain venoit de Valachie, il se résolut de fortifier de Tergoviste, où'il estoit, et s'alla retirer à Bucharest, à deux lieues de là, lieu fort et avantageux pour se camper: et pour arrêter les Transylvains victorieux, il laissa dans une Eglise près le Palais des Vaïvodes Valachie, laquelle les Turcs faisoient une citadelle, quinze cents hommes de guerre, sous la charge du Bascha de Caramanie et du Bei d'Albanie.

Sur ceste retraite, le Prince Transylvain tint conseil, où estoit mesme le Nonce de Sainteté qui estoit lors en ceste armée: il y eut divers avis: la plus grand' part soustenoit qu'il falloit poursuivre les Turcs que l'on disoit estre fort espouvantez, sans s'arrester à vouloir forcer le fort de Tergoviste; car, disoient-ils, si Sinan est entierement défait par nous, n'y a point d'apparence que les Turcs qui sont dans ce fort veuillent s'y opiniâtrer, et par ce moyen il tombera en la puissance des Chretiens sans perte; au contraire, si l'on l'attaque maintenant, et que l'on donne loisir à Sinan de se camper en lieu fort, sans doute en peu de temps il pourra lui venir de nouvelles et grandes forces, donnera secours au fort, nous forcer de lever le siege, et recommencera en ces Provinces deçà le Danube les feux de la guerre que l'on y a presque esteints. Au contraire, d'autres opinerent qu'il falloit assiéger et prendre le fort, avant que de suivre Sinan, et disoient: Ou il s'est retiré pour crainte de nous, ou pour trouver un lieu avantageux pour combattre: soit en l'un ou en l'autre de ces deux desseins, puisqu'il a eu avis un jour et une nuit auparavant nostre venue, il a pu prendre tel avantage qu'il a voulu, et toute nostre poursuite ne serviroit de rien. Si nous allons après lui, nous demeurerons au milieu de deux ennemis, ayant le fort de Tergoviste derriere (d'où on donne beaucoup de travail à tout ce que l'on amenera de Transylvanie en l'armée Chrestienne) et possible Sinan en teste qui fera campé en lieu avantageux: mais outre cela, l'armée Chrestienne est trop harassée de la diligence qu'elle a faite à venir des environs de Temesswar, et est hors de toute apparence de guerre de l'aller faire affronter contre un ennemi frais et qui s'est reposé: ce feroit trop manifestement la mettre au hazard d'estre entierement défaite. Enfin il fut résolu de demeurer aux environs de Tergoviste, et envoyer prendre langue de ce qu'estoient devenus les Turcs, à quoi l'on n'arresta gueres, et ceux qui y furent envoyés rapporterent qu'ils s'alloient camper en lieu bien fort de situation, non loin de là, et que Affan Bascha faisoit l'arriere-garde en bonne ordonnance avec quatre mille chevaux Turcs. Sur cest avis, dès le soir du dix septieme de ce mois, on résolut d'assiéger le fort de Tergoviste, et à l'heure mesme il fut investi, reconnu, et la batterie dressée. Dès le lendemain matin, elle commença à tonner furieusement; mais comme on vit que cela apportoit peu de profit, pour ce que le tertre-plat faisoit une merveilleuse résistance, les assaillans commencerent en mesme temps à travailler la sappe, puis à faire force feux artificiels pour faire une ouverture à ce fort qui n'estoit que de bois: sur le soir, il donnerent un si furieux assaut, qu'ils entrèrent dedans peslemesle, et traillerent en pièces tout ce qui s'y trouva, excepté le Bascha et Bei; qui furent envoyés prisonniers à Cerone: et trois Turcs qui se jetterent par dessus les murailles, et se sauverent à faveur de la nuit au camp de Sinan, auquel ils mirent telle espouvante, que, bien que les Turcs eussent commencé à fortifier Burcharest, ils l'abandonnerent, et tous leurs retranchemens, bagage et mesme de l'artillerie; reprenant le chemin pour aller repasser le Danube à Georgiù se sauver en la Bulgarie.

*Note de
lectură*

Victor Spinei, *Migrații din estul și sud-estul Europei*, Ed. Institutul European, Iași, 1999.

Unul dintre marile regrete ale anului 1996, anul sărbătoririi mileniului descălecării maghiare în Bazinul Carpatic, a fost absența aproape totală a istoriografiei românești, sărbătorit pe măsură de școlile istoriografice și arheologice Central-Europene. Doar o mică lucrare a apărut în anul 1996 din partea istoriografiei românești, care prin interpretare, metodă și stil se reîntoarce la stilul lucrării lui Ștefan Pascu, împărțind popoarele între răi și buni (barbarii-răi; autochtoni-buni), civilizați-necivilizați.

Anul 1999 a modificat într-o oarecare măsură această imagine creată de corifeii școlii clujene, deoarece până la urmă a apărut un volum despre "migratorii târzii", scrisă de un specialist în arheologia epocii medievale timpurii, și nu în epoca medievală târzie (așa cum s-a întâmplat cu Ioan Aurel Pop).

Volumul are un scop atât științific, care este combinat cu aceea de popularizare a acestei probleme interesante a istoriei evului mediu timpurii. Autorul, arheologul ieșean, Victor Spinei are meritul în acest volum că a încercat și, după părerea autorului acestor rânduri, în cea mai mare parte, a și reușit să se rupe de concepția perioadei precedente a istoriografiei românești, marcată de o xenofobie agresivă împotriva elementelor neromânești (am amintit de buni-răi, civilizați-necivilizați, sedentari-nomazi, populația pașnică-jefuitoare), și care probabil era lansată în primul rând nu împotriva comunităților de acum o mie de ani, ci mai degrabă împotriva comunităților contemporane, care mai trăiesc astăzi în teritoriile României (mai bine zis cei care au trăit în anii '70 ai secolului nostru). Autorul rupe total cu această tradiție istoriografică și, fiind un fin cunoscător ale realităților arheologice, dar și al izvoarelor narative prezintă aceste societăți folosind un aparat bibliografic variat, așa cum cere o lucrare științifică, chiar dacă caracterul său are accente și de popularizare.

Lucrarea propune după un formular tipic utilizat în toate cele cinci cazuri (numele și structura etnică, modul de trai și viața economică, organizarea social-politică, credințele și practicile religioase, evoluția politică), să prezinte istoria a cinci etnii, a căror soartă istorică a cunoscut căi diferite: unguri, pecenegi, uzi, cumani, mongoli. Rolul lor istoric, așa cum subliniază și autorul cărții, s-a manifestat foarte diferit: dacă pecenegii, cumanii și uzii au dispărut de pe scena istoriei, ungurii și-au clădit unul dintre cele mai prestigioase state din evul mediu, regatul făurit de "călăreții stepei" a subzistat până în 1918 (pg.82), iar mongolii au creat cel mai vast imperiu de uscat din istoria universală.

În spatele acestor puteri politice s-au aflat forțe organizatorice a puterii militare, a structurii politice și sociale, fără de care acești "războinici" a stepei nu puteau să clădească construcțiile politice cunoscute. Este meritul exclusiv al arheologului ieșean, de a fi scos în evidență pentru prima oară în istoriografia românească, pe baza descoperirilor arheologice, dar și a informațiilor narative organizarea politico-militară foarte strictă a acestor nomazi, a cărui rezultat au fost evenimente militare de răsunet (flagellum Dei), pe care autorii sintezelor despre

istoria medievală timpurie a Transilvaniei, le-au calificat drept inferior "umani", raport cu populațiile găsite aici.

Victor Spinei nu numai că a prezentat extrem de obiectiv realitățile sociale politice, dar a și subliniat forța lor creatoare din punctul de vedere al culturii, artei. În pagina 25 așa scrie: "Cu toate că a fost tributară unor tendințe artistice postsasanide diverse, arta metalului la unguri a dobândit în timp o reală individualizare, evoluând într-o manieră cvasiindependentă în ambianța oferită de noua lor patrie din bazinul mijlociu al Dunării." Am adăuga că această artă în cazul mormintelor "fastuoase" chiar demonstrează un gust artistic independent care nu poate fi găsit în Centrul Europei, doar obiectele mai simple, cotidiene găsite în inventarele mormintelor sărace pot fi echivalate cu caracter supraetnic.

În contradicție cu autorul ieșean, în cartea lui Ioan Aurel Pop, putem citi că populațiile nomade-migratoare (sic!), din cauza nivelului de civilizație nu putea să aibă arme sofisticate, doar arcul și săgețile formau echipamentul călăreților huni și avari, maghiari. Menționăm numai în privința asta că bizantinii au preluat scărpi de sa de la acești "necivilizați" avari, respectiv din informațiile bizantine cunoaștem că avarii au avut călărie grea, care înseamnă că au purtat platoșe, coifuri din fier, etc. Aceste adevăruri sunt uitate de istoricul clujean. Victor Spinei în schimb oferă o imagine reală cunoscut din informațiile arheologice și istorice despre armament, unelte, artă, etc.

Un alt rezultat important al cărții arheologului român constituie eliminarea terminologiei care prezenta culturile acestor populații net inferioare culturilor "sedentare", motivul fiind că au venit din Asia. Viziunea europocentrică și izolată pe spațiul "carpato-danubiano-pontic" a istoriografiei românești, a fost abandonată de Victor Spinei, viziunea lui privește realitățile eurasiatice în secolele IX-XIII.

Totuși, trebuie să constatăm și unele idei, care fiind adânc înrădăcinate în istoriografia românească, nici Victor Spinei nu a încercat să schimbe acest "mituri" naționale.

De exemplu între paginile 65-82 descrie forța de șoc a armatei maghiare dezbătând obiectiv raidurile acestora în tot continentul european, prezentând marile victorii asupra lui Berengar, Liudprand, etc. deci cu alte cuvinte figurile centrale ale istoriei secolului X. european. Cu toate acestea, între paginile 54-64 prezintă "marile" lupte descrise de Anonymus în secolul XII cu căpetenii locale care nu apar în nici un alt izvor istoric. Cum putem interpreta aceste "strategii" ale istoricului ieșean? Într-o parte nu găsește adversar armatei maghiare, prezentând cele mai puternice armate ale continentului prăbușite în fața "cavalerilor stepei" iar într-o altă parte a cărții descrie lupte grele, pe care nici nu reușesc să le câștige cu căpetenii locale care aveau teritorii de zeci de ori mai mici, și cu armate mult mai mult decât neînsemnate a lui Gelou, Menumorout, față de ale lui Liudprand și Berengar, etc. Ce întrebare poate să pună cititorul acestei cărți?

O altă critică se referă la terminologiile folosite. În capitolul despre unguri descriind evoluția lor politică, prezintă stabilirea lor în bazinul Dunării mijlociu dar nu încadrează acestei realități geografice și Bazinul Transilvan. Din punct de vedere geografic, Tisa este un aferent al Dunării, iar Mureșul și Someșul sunt râuri aferente ale Tisei. Deci, și din acest punct de vedere Bazinul Transilvan aparține bazinului Dunării mijlociu, sau cu alt termen Bazinului Carpatic, deoarece acești

termeni desemnează regiunea ocupată de maghiari, în cea mai mare parte la începutul secolului X.

Critica următoare a autorului acestor rânduri, se referă la două dintre afirmațiile arheologului ieșean. În pagina 57 el afirmă că în necropolele de tip Bjelo-Brdo nu cunoaștem obiceiuri și inventare de tip "nomad". Aceste afirmații ne surprind deoarece vin din partea unui specialist cu renume, și demult au fost lămurite de arheologie. Astfel, cunoaștem un număr important de necropole în care, pe lângă morminte cu inventar sărac (Bjelo-Brdo dau grupa "Hampel B") cunoaștem morminte cu arme, piese de harnașament.

Ultima critică a noastră se referă la o declarație a lui Victor Spinei privind ungurii descălecători în Bazinul Transilvan se referă ca din punct de vedere cronologic cum percepe așezarea maghiară în Transilvania. Astfel în paginile 64-65 afirmă că morminte aparținând perioadei lui Arpad lipsesc.

Sunt surprinzătoare aceste afirmații, deoarece pe argumente cronologice solide s-a demonstrat ca cursul râurilor Someș și Mureș a fost ocupat la începutul secolului X. Stabilirea unor șefi militari este demonstrată și de descoperirile arheologice, toate cu caracter militar, de la Alba-Iulia-SV Cetății, Alba-Iulia-Stația de Salvare-nec.II., Blandiana "A"-m.2, Cluj-str.Pata-prima fază de înmormântare (m.25, etc.), Cluj-str.Zápolya-m.8, 10, 11. Evident, că fluxul demografic spre regiunile transilvane nu poate fi comparat cu cea înregistrată spre câmpie.

Cu toate aceste neajunsuri, lucrarea lui Victor Spinei reprezintă un pas înregistrat înainte de istoriografia românească. Primim, astfel cu mult entuziasm această lucrare cu accente de popularizare, sperând ca arheologul ieșean va ieși în fața arheologiei cu o lucrare specială pentru specialiști în arheologia secolelor IX-XI.

Gáli ERWIN

Anul V., masterand, Facultatea de Istorie București.

Ulysse de Marsillac, Bucureștiul în veacul al XIX-lea, Ed. Meridiane, București, 1999.

Cele două părți ale volumului de față, *De la Pesta la București. Însemnări de călătorie și Ghidul călătorului la București* reprezintă traduceri după volumele apărute în limba franceză, în 1869 și respectiv în 1877, alcătuite la rândul lor din articole publicate, sub formă de foileton, în ziarele bucureștene, al căror redactor-șef, Ulysse de Marsillac a fost între 1861 și 1876: *La Voix de la Roumanie*, *La Moniteur Romain* și *Jurnal de Bucarest*.

Despre Ulysse de Marsillac s-ar fi putut spune că a fost "un călător străin în Țările Române", dacă n-ar fi fost un Cioran întors pe dos, fiindcă spre deosebire de sceptic, Ulysse, dăruit cu un nume parcă premonitoriu, a venit, a văzut și a rămas.

Și-a asumat, cu riscurile de rigoare, o nouă patrie, adăugând la cultura mare din care sosea, una mai mică, care l-a fascinat, și pe care a învățat s-o iubească.

“Resimt, Monseniore, o mare dorință: aceea de a face România cât mai bine cunoscută, sub toate aspectele, lumii care nu o știe”, iată cuvintele cu care acest francez cerea, acum mai bine de un secol, principelui Carol I, favoarea de a contribui, prin mijloacele proprii artei sale, condeul și flerul jurnalistului, la mai buna cunoaștere a unei țări în care “poți călători pe jos, călare, cu căruța, cu birja, cu brașoveanca, cu poștalionul, cu diligența, pe calea ferată și cu vaporul”. Ne aflăm în fața unui gest, care transcende ura din epocă, dacă avem în vedere că acest francez cerea unui neamț, la 1870, îngăduința de a sluji cauza României.

Ulysse de Marsillac, cu un ochi privește spre trecut, în timp ce cu celălalt aleargă spre viitor. Este un paseist, căci ripostează vehement la orice împrumut cultural, care consideră el, afectează structura și natura poporului român, căci iată “aceste obiceiuri se duc. De când călătoresc, românii iau obiceiuri din străinătate, în dertimentul originalității lor native care are farmecul său aparte. Astăzi vi se oferă la București, ca și la Paris, țigări de foi și lichioruri”. Însă, în același timp Marsillac este și un futurolog, căci într-un articol din *Jurnal de Bucarest*, descrie în maniera lui Tommaso Campanella, un București al anului 1973, pe care, cititorul poate constata cu surprindere, îl poate recunoaște astăzi cu destulă ușurință. El prevedea demolări masive, dispariția unor cartiere, canalizarea Dâmboviței sau construirea pe Dealul Spirii a unui mare Palat Guvernamental. Jurnalistul de origine franceză nu putea asista la spectacolul pe care lumea românească îl oferea încă spre sfârșit de secol XIX, fără să știe că lumea aceea, mai devreme sau mai târziu va dispărea, că farmecul și miresmele orientale se vor stinge, și tocmai, de aceea ele au nevoie de un martor care să le mărturisească: “Bucureștii erau atunci într-adevăr, orașul bucuriei; toți nu visau decât să se distreze. Sub umbra deasă de la Băneasa, se petrecea atunci un spectacol pe care nu-l vom mai revedea(...) Toate acestea s-au schimbat însă. Arnăuții nu mai mânuiesc decât ciubucele stăpânilor, ba mai mult, aceștia dispar, pe zi ce trece în favoarea lacheilor cu livrea.”

Ceea ce surprinde în textul lui Ulysse de Marsillac este totala inconsecvență în urmarea unei anumite perspective, fiindcă pasajele în care apar relatări „statistice”, despre moneda românească, industrie și comerț, greutăți și măsuri sau tarife telegrafice sunt doar o parte a unui melanj, care include, pe spații largi descrieri romanțate ale propriilor experiențe, așa încât cartea a căpătat, pe drept cuvânt, faima de *Enciclopedie Sentimentală*. Pentru istoricul vieții cotidiene sau cel care preocupat de înțelegerea mentalității epocii, cartea *Bucureștii în secolul XIX* constituie un izvor deosebit de valoros. Cititorul va afla în Ulysse de Marsillac un îndrăgostit de România și de București, un român iremediabil:

“Unul din prietenii mei, adevărat parizian trup și suflet, după ce a locuit șase ani la București, îmi scria de la Paris, unde se întorsese: “Mi-e dor de Valahia voastră și pe malurile Senei visez la malurile noroioase ale Dâmboviței”. Cred că înțeleg motivul acestei melancolii ce apare în sufletul celor care au părăsit această țară și dorința tuturor de a se întoarce aici. Bucureștii, printr-un rar privilegiu, satisfac dubla noastră dorință de civilizație și libertate”.

Mircea STANCIU

Anul IV, Facultatea de Istorie București.

Anne-Marie THIESSE, *Crearea identităților naționale în Europa.*

Secolele XVIII-XX, Iași, București, Ed. Polirom, 2000.

“Ce este națiunea?” reprezintă o întrebare ce a frământat mulți gânditori încă din secolul trecut, fără a se ajunge însă la un compromis, conceptul de națiune acoperind o situație mult prea complexă pentru a putea fi rezumată într-o simplă definiție. Termenul-concept, mai sus amintit, s-a bucurat de o mare răspândire tocmai datorită caracterului său indefinit. De observat că modul în care este pusă această întrebare presupune o vechime a “națiunii” care tinde să se apropie de veșnicie (2000, 2050 de ani, etc).

O lucrare care ne dezvăluie un alt mod de a gândi națiunea este lucrarea doamnei Anne-Marie Thiesse (actualmente cercetător științific la CNRS). Ne aflăm în fața unui studiu comparativ al imaginarului național al popoarelor europene actuale.

Lucrarea, foarte bogată în informații, urmărește să arate că dincolo de specificitatea lor, manifestată de multe ori într-un mod foarte radical, identitățile naționale au fost „create” după un model elaborat în cadrul unor “intense schimburi internaționale” între elitele culturale europene.

Studiul ne dezvăluie mijloacele care au fost folosite pentru crearea identităților naționale în Europa, începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și până astăzi, dând astfel răspuns, într-un mod indirect, întrebării cu privire la națiune. Sunt

~~deluxtile folosite pentru elaborarea de către fiecare elită națională a~~

Interviu

„Măiestria istoricului constă în știința de a surprinde nuanțele“

interviu cu istoricul Mihai Sorin Rădulescu

CARE credeți că sunt perspectivele pentru un istoric tânăr? Mai sunt încurajați tinerii să facă istorie?

Mihai Sorin Rădulescu: În primul rând vreau să vă mulțumesc pentru ideea de a-mi pune aceste întrebări. Cred că problema orientării profesionale a unui istoric tânăr este destul de complicată în sensul că el se lovește de probleme materiale. În fond trebuie să ne întrebăm care este condiția istoricului, în general, adică ce face pe om să fie istoric și nu simplu absolvent de facultate de istorie. Evident e vorba de activitatea științifică, de dorința de a aduce ceva nou în cercetare, de producția istoriografică efectivă. Însă pentru ca un om să poată scrie trebuie să existe niște condiții materiale și spirituale, ori la noi aceste condiții nu sunt îndeplinite. La noi din păcate, cei care ar trebui să fie conștienți de nevoia de a îmbunătăți condiția tânărului cercetător român, fie că e vorba de istorie, de geologie, de geografie sau de orice alt domeniu, probabil că nu-și pun problema.

A face astăzi istoria a devenit un act de curaj?

Este un fel de a te pune la o anumită probă. Sigur că tentațiile în ziua de astăzi sunt destul de mari, acelea de a părăsi câmpul cercetării științifice și istoriografice. Există posibilitatea de a lucra la firme particulare sau la universități particulare, unde salariile sunt incomparabil mai mari decât la Facultatea de Istorie a Universității București. Dar, pe de altă parte, există și o mare satisfacție a celui care continuă să citească în biblioteci, să lucreze în arhive sau, pur și simplu, și poate cel mai important lucru este acesta, să stea în camera lui și să scrie. Dar, probabil că aceasta este și cel mai greu, să rezisti tentațiilor de a face alte lucruri.

Înainte de a vorbi despre cărțile dumnevoastră, spuneți-ne câteva cuvinte despre parcursul studiilor d-voastră?

Mihai Sorin Rădulescu: Sunt născut în București în 1966. Am fost timp de 12 ani elev al școlii și liceului german din București, pe care l-am absolvit în 1985. Apoi, am făcut Facultatea de Istorie a Universității din București, pe care am absolvit-o în 1991, după care am fost bursier la Paris, la *Institut National des Langues et Civilisations Orientales*, unde am pregătit și am susținut o lucrare de

studii aprofundate, echivalentul masteratului. În 1992 m-am înscris la doctorat pentru ca la 12 aprilie 1995 să-I susțin, sub îndrumarea d-nei Catherine Durandin cu o teză despre elita românească liberală între 1866-1900, pe care apoi am publicat-o la editura All, în 1998. Am mai beneficiat de un stagiul de cercetare de șase luni, în 1995, la Institutul de Istorie Europeană din Mainz. Sunt, din 1996 secretar de redacție la Revue Roumaine d'Histoire, revista Academiei Române de Istorie, în limbi străine.

Cum vedeți inițiativa Societății Erasmus de a publica o revistă științifică destinată studenților?

Este o inițiativă mai mult decât laudabilă, pentru că revistele științifice ale breslei istorice sunt puține la număr și apar cu greutate datorită problemelor financiare. Pe vremea când eram student o asemenea revistă nu exista, de aceea trebuiau găsite alternative. Am publicat, în studenție, câteva articole în Revista Arhivelor și în Studii și articole de Istorie. Eu cred că oamenii pasionați, dacă nu existau anumite probleme politice, reușeau să publice.

Povestii-ne ceva despre cărțile d-voastră, ce aduc ele nou, ce focalizează cercetarea lor?

Am publicat articole, în reviste științifice și în presa culturală, despre genealogii ale personalităților culturale și politice românești, despre istoria clasei politice românești, despre istoria boierimii, care toate s-ar subsuma poate, dacă nu-i prea pretențios termenul, noțiunii de istorie socială. Istoria socială este un domeniu foarte consacrat în Occident, *Sozialgeschichte* sau *Histoire Sociale*, în care s-au ilustrat personalități deosebite. Cred cu fermitate că am avea nevoie să stimulăm și să cultivăm cercetările în acest domeniu, pentru că se dovedesc foarte rodnice, mergând într-un fel pe linia școlii Analelor, pentru că e vorba de o istorie a societății și de o istorie a mentalităților, a claselor sociale. Deci este o istorie care pune accent pe evoluțiile de lungă durată și mai puțin pe eveniment, ceea ce nu înseamnă că evenimentul sau personalitățile ar trebui disprețuite. Lucrările mele se bazează pe ideea că genealogia se poate constitui într-un instrument foarte folositor de investigare a realității sociale. E nevoie de asemenea studii aplicate asupra clasei politice românești. În ceea ce mă privește, am publicat o lucrare intitulată *Genealogia românească. Istoric și bibliografie*, care reprezintă o istorie a genealogiei românești, a acestei importante științe auxiliare a istoriei. Cartea va cuprinde și o sumă de contribuții genealogice despre o serie de personalități precum Gheorghe Brătianu, Nicolae Iorga și alții. În 1999 mi-a apărut la Editura Albatros volumul *Genealogii*, care a fost bine primit de critică și de public.

Ce exemplu concret ne puteți oferi pentru situația în care genealogia a reușit să impună o soluție sigură unei probleme controversate?

Un fapt pe care studiile genealogice îl relevă este continuitatea, de pildă, a boierimii în perioada interbelică, deci perpetuarea existenței ei după desființarea în 1858, a privilegiilor și rangurilor boierești. O sumedenie de personalități, provenite din acest mediu social au continuat să joace un rol de prim rang, precum I. G. Duca, precum Brătienii, precum Titulescu sau Maniu, prezent în viața politica românească până la instaurarea comunismului. Și, într-un fel, până astăzi dacă ne gândim la Corneliu Coposu, care provenea dintr-o serie de familii nobile românești din Ardeal. Asta nu înseamnă, însă, că această elită politică românească din veacul XIX, care de fapt a transpus idealurile revoluției române de la 1948 în întreaga ei

acțiune politică din vremea Regatului, nu și-a asumat idealuri democratice burgheze cum a fost egalitatea cetățenilor sau în orice caz aspirația către această egalitate. Pe de altă parte, genealogia te ajută să înțelegi mult mai bine rolul, continuitatea, importanța boierimii în Evul Mediu românesc. Genealogia luminează toate mecanismele de legitimare a puterii de la preluarea domniilor și până la ctitorirea de biserici. Dacă luăm de pildă istoria unei biserici, să zicem istoria unei mănăstiri din Oltenia, mănăstirea Gura Motrului, o mănăstire relativ puțin cunoscută, ce este însă foarte importantă ca monument istoric. Astăzi se păstrează sub forma restaurării ei de către marele vornic Preda Brâncoveanu în 1653, bunicul domnitorului Constantin Brâncoveanu, fiind una dintre bijuteriile arhitecturale ale epocii lui Matei Basarab. Așadar, mănăstirea Gura Motrului este rodul unei asemenea rectitoriri pe bază genealogică, Preda Brâncoveanu descinzând pe linie feminină din primul ctitor, Harvat logofătul de la începutul veacului XVI. Ioan Filitti și George Florescu au scris despre asta. Ceea ce vreau să spun este că genealogia explică foarte adesea, prin studiul acestor succesiuni preluarea puterii de către anumite personaje. Bibescu și Știrbei, cei doi domni din Țara Românească în epoca regulamentară, se legitimau ca descendenți, ceea ce și erau pe linie feminină, ai lui Brâncoveanu și, *ipso facto*, ai Craioveștilor. Necunoscând aceste studii genealogice, aceste mecanisme genealogice, nu înțelegem cum s-a transferat puterea de la un domn la altul, care erau pretențiile lor și, mai ales, nu înțelegem evoluția claselor sociale. Genealogia răspunde, de pildă, la întrebarea: cum s-a născut burghezia românească? E o întrebare care rămâne încă în discuție. În presa culturală, se exprimă foarte adesea opinii despre această chestiune, dar studii și o cunoaștere fundamentală în acest domeniu o avem în foarte mică măsură, pentru că sintezele lui Ștefan Zeletin și Mihail Manoilescu, deși sunt remarcabile, nu țin locul unor cercetări aplicate, genealogice sau prosopografice, adică studiul carierelor unor personalități.

Un exemplu concret ar fi cazul lui Eugen Ionescu, care după tată avea o ascendență românească, tatăl lui, pe numele său tot Eugen Ionescu, fiind fiul lui Nicolae Ionescu și al Sofiei născută dintr-o familie Popescu "mai deosebită", originară din Râmnicu Sărat, și care a dat o serie de intelectuali foarte distinși, între care prin descendență feminină pe juristul V.V. Pella, pe Anina Rădulescu-Pogoneanu, prima soție a lui Mircea Vulcănescu pe muzicoloaga Clemansa Firca și o serie de alte personalități. Însă această familie Ionescu, cea paternă, a celebrului dramaturg, nu era -după cum s-a crezut- originară din Slatina, unde tatăl său a fost directorul prefecturii, vreme de câteva luni. Eugen Ionescu e născut la Slatina în 1909 și nu în 1912, așa cum s-a declarat pentru a obține o bursă de la Institutul Francez. Dar, pe de altă parte, pe linie maternă Eugen Ionescu prin ascendență evreiască franceză, avea familii ca Ioanid sau Lindenberg, ce au oscilat între Franța și România. Noutatea pe care o aduce studiul meu, publicat în *Adevărul Literar și Artistic*, constă în faptul că am demonstrat cu documente de stare civilă, descoperite în Franța, că această pendulare și această francofonie a lui Eugen Ionescu nu datează numai de la generația lui, ci se regăsește de-a lungul a trei generații anterioare.

Revenind în stricta contemporaneitate, spuneți-mi câteva cuvinte despre editarea compact-discului despre orașul București?

Sunt foarte bucurosi de aparitia acestui compact-disc editat de Uniunea Arhitecților prin doamna Celac și de Artexpo prin domnul director Mihai Oroveanu. Compact-discul este intitulat "București 2000" și cuprinde o sumedenie de hărți, imagini din vechiul București, fișe istorice despre monumente și personalități. Deci, este vorba despre o lucrare care oferă o imagine cuprinzătoare asupra istoriei arhitecturii și urbanisticii orașului București, compact-disc la care am avut și eu onoarea să particip prin redactarea părții istorice. Compact-discul este, după părerea mea, o realizare deosebită ce încorporează de asemenea macheta și rezultatele concursului "București 2000", ce privea reamenajarea așezării centru civic. Dar desigur de la acel proiect și până la transpunerea lui în realitate este o distanță destul de lungă.

Ce alte acțiuni științifice ați întreprins în legătură cu istoria Bucureștilor?

Acest compact-disc reflectă o preocupare mai veche de-a mea, care s-a concretizat și în îngrijirea, de pildă, a unei cărți. E vorba despre cartea lui Emanoil Hagi-Moscu, *București. Din amintirile unui oraș*, apărută în 1995. Este o scriere de sertar, dacă vreți o culegere de studii și comunicări ale acestui personaj, descendent dintr-o veche familie boierească din Țara Românească, proprietar al unei celebre bănci de la începutul secolului XIX, Banca Hagi-Moscu. Deci, acest istoric, genealogist și ziarist bucureștean, trăitor între 1882 și 1976, a lăsat evocări ale vechiului oraș, scrieri despre case, străzi, personalități, biserici, curți domnești, amintiri pe care le-am înmănușat într-un volum, adăugând un aparat critic, în colaborare cu regretatul istoric și genealogist Dan Pleșia, referitor la personalitățile despre care era vorba în carte. Cred că este important pentru breșia istoricilor să acorde mult mai multă atenție istoriei orașului celui mai important din spațiul românesc, pentru că el este într-un fel și vitrina noastră spre lume, sinteză a civilizației românești, rodul unei stratificări, a unei suprapunerii de urme istorice, a contribuțiilor generațiilor succesive. În el se citește, de fapt istoria țării, pentru că arhitectura este, fără îndoială, -nu spun deloc o noutate-, o expresie vizibilă și foarte vie a istoriei țării și a istoriei societății.

În cazul d-voastră de unde vine această preocupare pentru istoria orașului București?

Vine din faptul că sunt născut în București, părinții mei sunt născuți tot din București. De mic copil mi-a plăcut să mă plimb prin oraș, să-i caut farmecul. Ar trebui să fim mai atenți la spațiul arhitectonic care ne înconjoară, chiar și acum după demolările din epoca lui Ceaușescu. Numeroase sunt încă clădirile și străzile din București care pot stârni interesul, dovadă că vin mulți străini, care se arată interesați, și în același timp, destul de contrariați de imaginea negativă pe care o aveau asupra orașului și a țării, pentru că văd că lucrurile nu stau la fel de rău pe cât își închipuiau, că Bucureștiul este un oraș cu valențe istorice, artistice sau urbanistice deosebite. E un oraș cu o identitate aparte. E unul dintre cele mai importante orașe din această parte a Europei, fără îndoială putându-se compara, ca mărime, doar cu Istanbulul și Atena. E clar că, după căderea Bizanțului, -ideea e veche și a fost formulată cel mai sugestiv de Iorga-, Bucureștiul însuși încorporează ideea Bizanțului de după Bizanț, nu întâmplător simbolul vulturului bicefal și prezența Cantacuzinilor e atât de răspândită. Nici un alt oraș, spre exemplu, din sud-estul Europei nu are atâtea biserici câte există în București.

Ați simțit la un moment dat, că orașul se transformă, că își leapădă o piele veche pentru una nouă?

Da, vă mărturisesc că mă simt un martor al istoriei pentru că s-au modificat din păcate foarte multe lucruri în orașul București. De exemplu, îmi amintesc de foarte frumoasa colină Mihai Vodă, unde erau Arhivele Statului și mănăstirea Mihai Vodă, un complex urbanistic care avea în spatele lui un întreg cartier fascinant, Dealul Spirii, Strada Cazarmii, Justiției, Uranus, cartier distrus în întregime, astăzi nemaieexistând nimic. Totuși, din fericire, mai există Biserica Mihai Vodă care a fost translată și care mai e în picioare, dar e ascunsă în spatele unor blocuri. Știți că Biserica Mihai Vodă a fost construită de Mihai Viteazul în 1589, încă înainte de a deveni domn, după cum ne spune pisană, încă păstrată a bisericii mănăstirii. Este practic a doua biserică din punct de vedere al vechimii, prima în București fiind cea de la Curtea Veche. Deci, iată, un întreg cartier fermecător a dispărut. De asemenea tot în aceeași zonă se găseau urmele unei vechi curți domnești care a fost aneantizată, Curtea Arsă, unde domnii Țării Românești au rezidat după incendiul de la Curtea Veche. A dispărut tot. La fel, ruinele Arsenalului înființat de Cuza în 1864 sau bisericile din zonă, cum este Biserica Spirea Veche care a dat numele cartierului Dealul Spirii, și exemplele pot continua. Deci, într-adevăr, peisajul urbanistic bucureștean s-a schimbat foarte mult. Și totuși, chiar și schimbându-se atât de mult, se poate în continuare vorbi de o moștenire arhitecturală, istorică și urbanistică bucureșteană pe care cred că pentru urmașii noștri are sens să o protejăm, să o prezervăm. E misiunea generației noastre să prețuim acest trecut, aceste tradiții și să nu le aruncăm în derizoriu, inclusiv să păstrăm clădirile epocii lui Caragiale cele care mai sunt în picioare. Ele au căpătat o valoare deosebită prin trecerea timpului, dar iată că și după '89 continuă să fie supuse unui proces de deteriorare foarte accentuat. Aproape de locul unde ne aflăm, deci de Universitatea București, exista o casă foarte interesantă pe strada Colței, lângă Spitalul Colțea, care avea pe fronton anul 1848, caz rar în orașul București. Casa a fost stricată prin supraînălțare cu două etaje, stricându-se aspectul clădirii. Vreau să spun, că asistăm în continuare, la o degradare a monumentelor istorice, care înseamnă, până la urmă, deteriorarea urmelor trecutului nostru și, aș îndrăzni să spun, un atentat la identitatea românească. Pentru că aceeași valoare, dacă nu cumva mai mare, ca a documentelor istorice păstrate în diverse arhive, o au aceste monumente de arhitectură care fac legătura între noi și trecutul nostru, între noi și strămoșii noștri, între civilizația de astăzi și cea din trecut.

Revenind la teorie, cum vedeți poziția istoricului între relativism și pozitivism, având în vedere că el nu poate rămâne neutru?

Cred că măiestria istoricului constă tocmai în știința de a surprinde nuanțele și dozajele de relativitate, în sensul că el nu trebuie să absolutizeze relativul, nu trebuie să "devasteze" istoria, nepunând nimic în loc, trebuie să aibă simț istoric și să interpreteze evenimentele, procesele, personalitățile în contextul istoric respectiv, să ia în considerație influențele exterioare, dar și specificitatea. Cred că trebuie să știe să mențină echilibrul între o viziune relativistă și una pozitivistă.

Realizatori:

Eugen STANCU și Mircea STANCIU.

Info

Societatea de Studii Istorice „Erasmus”

-prezentare-

Adrian ROBU

Președinte S.S.I. ERASMUS

SOCIETATEA ERASMUS a fost înființată în anul 1990 la inițiativa unor studenți din Facultatea de Istorie, Universitatea București, și reprezenta dorința tinerei generații de „rupere” cu școala comunistă de istoriografie. Demersul lor era îndreptat împotriva mediocrității și a lipsei de profesionalism care caracteriza o parte din studenții de la Facultatea de Istorie și mai grav o parte a istoriografiei românești. În 1991 societatea a fost afiliată la *International Students of History Association* și în acest fel membrii săi vor participa în anii următori la conferințele și seminariile organizate de această asociație internațională. Astfel studenți români aveau posibilitatea să iasă din fostul spațiu comunist și să ia contact cu noile curente istoriografice și în fapt cu un nou mod de gândire. Este interesant faptul că inițiativa creării acestei asociații internaționale venise din partea studenților maghiari care doreau să realizeze o integrare europeană și în domeniul studiului istoriei. Studenții români se vor alătura și ei acestei inițiative, mai întâi cei din Cluj apoi cei din București.

Societatea ERASMUS a fost în general bine primită de majoritatea personalităților istoriografiei românești. Iar obiectivele societății au fost în genere:

1. Stimularea creației originale și publicarea studiilor și articolelor studențești de specialitate în revista „ERASMUS”;
2. Modernizarea discursului istoric și promovarea la nivelul studenților a unor noi curente istoriografice;
3. Ridicarea nivelului științific al studenților de la Facultatea de Istorie și asigurarea unei mobilități studențești prin organizarea unor sesiuni de comunicări studențești și participarea la conferințe internaționale și naționale studențești.

Atingerea acestor scopuri a impus ideea de selecție a membrilor societății ERASMUS. Pentru a fi admiși candidații trebuie să prezinte o lucrare care este dezbătută în ședință deschisă de membrii societății. În plus aceștia trebuie să facă dovada cunoașterii unei limbi de circulație internațională.

Membrii societății au obligația, prin statut, de a prezenta o dată pe an o lucrare în cadrul societății ERASMUS care să fie dezbătută în plen. Acesta este una

din principalele lor obligații care trebuie în fond să constituie și principala motivație a intrării în cadrul societății ERASMUS.

Una din criticile care trebuie aduse este însă că cel puțin în ultimii doi ani, de când eu personal am luat contact cu această societate în interiorul ei, se promovează prea puțin ideea de comunicări susținute de membrii societății. Principalele puncte de atracție sunt în primul rând participarea la conferințe internaționale și publicarea în revista ERASMUS. Aceste două aspecte sunt într-adevăr importante, dar dacă se va rămâne doar la ele, scopul principal al Societății de Studii Istorice ERASMUS va dispărea fără îndoială. Cu alte cuvinte nu vom mai avea o asociație care să promoveze un studiu temeinic al istoriei, ci doar o asociație care se va preocupa doar de trimiterea de studenți la conferințe și seminarii naționale și internaționale. Iar în prim plan nu va mai fi valoarea academică ci „turismul științific”.

La ultima conferință anuală a International Students of History Association (I.S.H.A.) desfășurată la Zagreb, în perioada 19-23 aprilie 2000, societatea ERASMUS a fost nominalizată ca una dintre cele mai active secții I.S.H.A. în cadrul *Academic Board* al I.S.H.A.. Care au fost argumentele acestei nominalizări:

1. Participarea activă a membrilor I.S.H.A.-Bucharest la ultimele seminarii și conferințe I.S.H.A.;
2. Organizarea următorului seminar I.S.H.A. la București (24-30 iulie 2000);
3. Contactele bune care există între I.S.H.A.-Bucharest și *Secretariatul Internațional* al I.S.H.A. și care s-au concretizat în desemnarea unui editor local al revistei internaționale „Carnival” la București.

Ulterior în cadrul *Adunării Generale* a I.S.H.A. subsemnatul a fost ales Academic Coordinator în *Secretariatul Internațional*, iar Eugen Stancu, a fost ales în *Academic Board* al I.S.H.A. pentru mandatul 2000-2001. Există astfel perspective foarte favorabile pentru a transforma societatea ERASMUS într-unul din pilonii principali ai I.S.H.A. și astfel să sporim foarte mult oportunitățile pentru studenții de la Facultatea de Istorie din București. O serie de fonduri vor putea fi obținute prin intermediul programelor pentru tineret, educație și cultură ale Uniunii Europene.

Primul pas în această direcție a fost deja făcut odată cu participarea la conferința de la Zagreb când transportul celor 12 studenți români a fost asigurat de Ministerul Tineretului. Al doilea prin organizarea unui seminar ISHA la București-Calimănești, al treilea prin participarea unor membri ai societății Erasmus, prin același proiect al Uniunii Europene, la un schimb intercultural de tineret în Logrono, Spania.

Rămân însă la părerea mea că această dimensiune europeană nu va reprezenta mare lucru dacă vom uita că odată intrați în societatea ERASMUS va trebui să dovedim atât prin comunicările pe care le susținem în Facultatea de Istorie cât și prin modul în care încercăm să cream o „Alternativă” în cadrul Facultății de Istorie că merităm să ne asumăm idealurile societății ERASMUS. Aceasta „Alternativă” este destinată celor care au venit din pasiune la aceasta facultate și care vor și pot să-și concretizeze aceasta pasiune într-o formă academică.

Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova

-prezentare-

Sergiu MUSTEAȚĂ
Președinte ANTIM

A

SOCIAȚIA Națională a Tinerilor Istorici din Moldova (ANTIM) a fost constituită la 20 martie 1997. ANTIM este o asociație obștească non-guvernamentală, non-politică, ne-comercială ce urmărește ca scop beneficiul public. Ca organizație națională activează pe întregul teritoriu al Republicii Moldova cu drept de a-și deschide

filiale în țară.

Misiunea ANTIM este aceea de a promova colaborarea națională și internațională a tinerei generații în vederea stimulării activităților de cercetare și de protecție a patrimoniului național prin încurajarea schimbului de idei în timp ce scopul nostru este constituirea unui forum în care tinerii istorici să-și poată exprima preocupările profesionale și ale societății în general.

Obiectivele Asociației noastre sunt:

- Educarea tinerilor în spiritul responsabilității față de patrimoniul cultural al umanității, respectiv al inițiativei de protejare și valorificare a acestuia;
- Familiarizarea tinerilor cu problemele fundamentale ale istoriei naționale și universale, cu metodele și mijloacele de cercetare atât la nivel teoretic, cit și practic;
- Facilitarea schimbului de informație istorică prin publicare;
- Constituirea Centrului de Studii și Informare cu bibliotecă de carte istorică INFOHIS.

Structura ANTIM:

Organul suprem - Adunarea Generală, ordinară odată la doi ani;

Organul Executiv - Consiliul de Administrare (cinci membri, aleși de Adunarea Generală), fiecare membru a-l consiliului este responsabil de o direcție de activitate: Dr. Sergiu Musteață, responsabil de relații internaționale, Tatiana Melnic, responsabil de publicațiile ANTIM, Liliana Istarati, responsabil programele educaționale non-formale, Marcela Neagu, studentă, responsabil PR, Guțu Sorin, student, responsabil fundraising;

Președintele ANTIM - este ales de către Adunarea Generală pe un termen de doi ani, în prezent președinte este ales pentru a-l doilea termen Dr. Sergiu Musteață;

Organul de control - Comisia de revizie compusă din trei membri (Vitalie Siminica, Liliانا Carp, Burcilă Marina)

Clienții: studenți, tineri absolvenți a Facultăților de Istorie, doctoranzi, profesori școlari și alte persoane interesate de problemele istoriei, culturii și civilizației naționale și universale.

Domeniu de interes: educație și învățămînt, protecția patrimoniului național, cercetare, apărarea drepturilor cetățenești, cooperare internațională etc.

Activități: conferințe, reuniuni, seminare, editare de materiale, școli de vară, studii și cercetări, programe de schimb european de tineret etc.

Publicații: buletinul INFOHIS, trimestrial;

Anuar istoric ANALELE ANTIM, 1999, v.I, 2000, v. II

Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova (ANTIM) se declară disponibilă să colaboreze cu toți cei interesați în problemele de istorie, protecția patrimoniului și în cele ale sectorului neguvernamental de tineret.

ANTIM este membru al Consiliului Național al Tineretului din Moldova și al International Students History Association

PROIECTE REALIZATE:

1. *Religia, Societatea și Educația în societățile post-totalitare din țările Europei Centrale și de Sud-Est*, masă rotundă, 26-29 octombrie 2000;
2. *Seminare locale privind protecția patrimoniului în școlile din satele Căpriană, Saharna, Țipova, Horodiște, Rudi și Pocrovca*, Septembrie - Octombrie 2000
3. *Școala de Vară "Tineretul și protecția patrimoniului: realități și perspective"*, 1-14 august 2000, Butuceni, jud. Orhei;
4. *Lansarea proiectului de lungă durată "Tineretul și protecția patrimoniului: realități și perspective"* - 6 iunie 2000;
5. *Conferința Științifică Internațională Cultură și Civilizație în Europa de Sud-Est "2000 de ani de creștinism în Europa de Sud-Est"*, mai 2000, (ediția a IV-a);
6. *400 de ani de la Prima Unire politică a Țărilor Române sub Mihai Viteazul*, simpozion științific, mai 2000;
7. *Deschiderea Centrului de Studii și Informare în problemele istoriei, culturii și civilizației românești INFOHIS*, înzestrat cu o bibliotecă de carte istorică, centru tehnic și o videotecă de filme istorice - 27 martie 2000;
8. *Concursul pentru cele mai bune succese la studii și participarea activă în viața asociativă a tinerilor "În memoria marelui istoric român Al. Goșă"*, noiembrie, 1999;
9. *Conferința Științifică Internațională Cultură și Civilizație în Europa de Sud-Est*, cu prilejul aniversării 50 de ani de la constituirea Consiliului Europei, 5-8 mai 1999, România, Ucraina, Bulgaria și Moldova, (ediția a III-a);
10. *Dezbateri naționale Demistificarea sau remistificarea istoriei*, 26-28 aprilie 1999, cu participarea specialiștilor și studenților de la centre universitare din România și Republica Moldova;
11. *Cafenele Politice:*
 - *Toleranța în politică*, 29 ianuarie 1998;
 - *Problemele tineretului în programele partidelor politice din Republica Moldova*, 17 noiembrie 1997;

12. Conferința științifică *Marea Unire din 1918 între istorie și politică*, noiembrie 1998, cu participarea tinerilor istorici din România și Republica Moldova;
13. Conferința Științifică Internațională *Cultură și Civilizație în Europa de Sud-Est*, 6-9 mai 1998, cu participarea studenților din România, Ucraina, Bulgaria și Moldova, (ediția a II-a);
14. Sesiunea de comunicări Științifice *Civilizații străvechi în Europa de Sud-Est*, cu participarea studenților din România și Republica Moldova, 6-9 mai 1997, (ediția I-ii).

PERSPECTIVE DE REALIZARE (2001-2002):

1. Realizarea și dezvoltarea proiectului *Tineretul și protecția patrimoniului: realități și perspective*;
 2. *Dinamica identităților studențești în Europa secolului XX*, simpozion, 26-28 octombrie 2000
 3. Conferința Națională *Ecologia landsaftului istoric - o cale reală de protecție a patrimoniului cultural-istoric*, noiembrie 2000;
 4. *Tratatul dintre România și Republica Moldova: între tradiția istorică și realitatea contemporană*, Dezbateri Naționale, noiembrie 2000;
 5. *Implicarea Tineretului în Protecția Patrimoniului European*, proiect propus pentru anul 2001 în parteneriat cu organizații de tineret din România și Croația
 6. Publicarea lunară a Buletinului INFOHIS (2001-2002);
 7. Publicarea anuarului ANALELE ANTIM, v. III, 2001, v.IV, 2002
- Conferința Științifică Internațională *Cultură și Civilizație în Europa de Sud-Est*, mai 2001 (ediția a V-a) etc

Relațiile A.S.F.I. - "ERASMUS" - A.N.T.I.M.

Nicolae VIDENIE

ROMÂNII de pe ambele maluri ale Prutului încearcă să depășească barierele politice și să realizeze apropierea spirituală, culturală și sentimentală necesară în perspectiva reunirii lor la aceeași masă comună. Un rol însemnat în acest proces poate și trebuie să revină celor mai buni cunoscători ai istoriei, viitorilor profesori și cercetători de specialitate, astăzi încă studenți la facultățile profil. În acest sens, au fost stabilite raporturi de colaborare între organizațiile studențești din Facultatea de Istorie a Universității din București (A.S.F.I. și "ERASMUS") și Asociația națională a Tinerilor Istorici din Moldova (A.N.T.I.M.) care reprezintă studenții Facultății de Istorie din Republica Moldova.

Cele mai importante manifestări bilaterale din anul 2000 au fost reprezentate de conferințele cu participare comună, pe bază de reciprocitate.

Prima dintre acestea, cu participare internațională, organizată de A.N.T.I.M. și Liga Studenților de la Universitatea de Stat "Ion Creangă" din Chișinău, în perioada 17 - 19 mai, s-a înscris în ciclul "Cultură și Civilizație în Europa de Sud - Est" (ediția a IV-a) și a fost așezată sub semnul devizei 2000 de ani de Creștinism în Europa de Sud - Est. Scopul conferinței avea în vedere punerea în contact direct a studenților și cercetătorilor preocupați de problemele apariției și evoluției religiei creștine în Europa de Sud - Est, facilitarea schimbului de informații între specialiști și schimbul de păreri în domeniul respectiv, crearea condițiilor favorabile necesare pentru construirea unei bănci de date în domeniu dat, contribuția la proiectarea unor cercetări comparative în acest domeniu. Lucrările conferinței au fost structurate pe trei ateliere: *Istorie și credință creștină; Creștinismul și realitatea contemporană; Arhitectură creștină: protecție și renovare* (atelier practic cu ieșire pe teren la complexele monastice de la Butuceni, Saharna și Țipova). Problemele discutate au fost de ordin istoric, filozofic, arhitectural, ecologic și practic, referitoare la evoluția creștinismului pe parcursul celor două milenii de existență.

A doua conferință, tot cu participare internațională (Asociația Internațională a Studenților în Istorie - I.S.H.A.) a avut loc la Muzeul Național Cotroceni și Râmnicu Vâlcea, în perioada 24 -30 iulie, în organizarea A.S.F.I. - "ERASMUS". Lucrările acesteia s-au ținut în limba engleză, circumscrise titlului *Being Young in*

Europe. Education and Cultural Frontiers. Throughout History. Dezbaterile au fost structurate fiind pe trei ateliere: *Inside Education: Gender, Age, Nation; Constructing and De - Constructing Frontiers; Education. Ideology. Propaganda.*

Dintre conferințele comune face parte și cea intitulată *Dinamica Identităților Studentești în Europa secolului XX*, organizată cu sprijinul financiar al Agenției Europene pentru Cooperare în Domeniul Tineretului "EUROTIN" (care a sponsorizat o parte din aceste conferințe). Prima parte s-a desfășurat la Chișinău (11 - 13 noiembrie), iar cea de-a doua la București și Olănești (20 - 24 noiembrie). Lucrările au fost concepute pe patru ateliere: *Organizare și structuri studentești; Societate și organizații studentești; Moduri de exprimare ale organizațiilor studentești; Organizații studentești în pragul mileniului III.* Această conferință a fost deosebit de interesantă mai ales când s-au analizat scopurile, desfășurarea și rezultatele grevelor studentești din ultimii ani, unii dintre participanți fiind chiar organizatori ale acestora. Deasemenea, și discuțiile privitoare la integrarea studenților basarabeni în instituțiile de învățământ din România au suscitât un viu interes, sinceritatea abordărilor fiind totală.

Cea de-a doua conferință comună, în organizarea A.N.T.I.M. și "ERASMUS", s-a desfășurat la Chișinău în perioada 27 - 28 noiembrie 2000 sub titlul *Tratatul dintre Republica Moldova și România, între tradiția istorică și realitatea contemporană. Dezbateri naționale, cu prilejul zilei de 1 decembrie.* Lucrările au fost structurate pe trei ateliere: *Evenimentele din 1989 - 1991 și transformările radicale în evoluția politică a României și apariția pe harta Europei de Sud - Est a unui nou stat independent - Republica Moldova. Începutul relațiilor diplomatice dintre România și Republica Moldova. Interesele marilor puteri în spațiul geopolitic sud-est european. Noduri conflictuale. Problemele politice, economice și sociale ale Republicii Moldova; Soluția tratatului bilateral moldo - român: act diplomatic sau manevră politică. Aspecte, viziuni, poziții, interpretări.*

Scopurile științifice și culturale ale acestor conferințe au fost atinse în mare parte prin calitatea comunicărilor susținute, bazate majoritatea pe noi surse documentare identificate în ultimul timp în diverse fonduri arhivistice. De asemenea, deosebit de utile au fost contactele umane prin care s-au legat noi prietenii, bază a viitoarelor relații între studenții în istorie.

